

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN KOMŞULUK İLİŞKİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ:
KARS İLİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
MEHMET DEMİR

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. SELÇUK AYDIN

KARS-2013

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN KOMŞULUK İLİŞKİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ:
KARS İLİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
MEHMET DEMİR

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. SELÇUK AYDIN

KARS-2013

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Mehmet Demir'e ait "Kentsel Dönüşümün Komşuluk İlişkileri Üzerine Etkisi: Kars İli Örneği" konulu çalışma, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesinin Ünvanı, Adı ve Soyadı

Yrd. Doç. Dr. Selçuk AYDIN (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Yüksel KOÇAK

Yrd. Doç. Dr. Adem KARAKAŞ

İmza

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../2013 tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

UYGUNDUR

...../...../.....

Yrd.Doç.Dr.Mustafa ÖZDEMİR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Örgütsel Sinizmin Yabancılaşmaya Etkisi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

27.06/2013

Adı Soyadı: Mehmet DEMİR

PLAGIARISM

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

27.06/2013

Name Surname: Mehmet DEMİR

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ.....	III
KISALTMALAR	IV
TABLO LİSTESİ	V
ŞEKİL LİSTESİ.....	VII
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: KENT, KENTLEŞME, KENTLİLEŞME, GECEKONU, KENTSEL DÖNÜŞÜM	5
1.1. Kavramsal Çerçeve.....	5
1.2. Kent	6
1.3. Kentleşme	10
1.3.1 Kentleşme Nedenleri.....	11
1.3.2. Dünyada ve Türkiye’de Kentleşme	14
1.4. Gecekondu	18
1.4.1. Gecekondu Tanımı ve Tarihsel Gelişimi	18
1.4.2. Gecekondu Sorununa Çözüm Arayışları	23
1.5. Kentsel Dönüşüm	28
1.5.1. Kentsel Dönüşümün Amaçları ve Prensipleri.....	31
1.5.2. Dünyada ve Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Tarihsel Süreci	31
1.5.3. Kentsel Dönüşüm Projelerine Eleştirel Yaklaşımlar	34
1.5.4. Kars’ın Kentsel Gelişimi ve Kars’ta Kentsel Dönüşüm	36
1.5.4.1. Kars’ın Kentsel Gelişimi.....	36
1.5.3.2. Kars’ta Kentsel Dönüşüm	38
2.BÖLÜM: SOSYAL VE MEKANSAL BAĞLAMDA KOMŞULUK İLİŞKİLERİ VE KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN KOMŞULUK İLİŞKİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	39
2.1. Kavramsal Olarak Komşu ve Komşuluk.....	39
2.2. Birey, Aile ve Komşuluk İlişkisi	42
2.3. Mahalle ve Komşuluk İlişkileri	48
2.4. Toplumsal Yapı ve Komşuluk İlişkileri	54
2.5. Komşuluk İlişkileri ve Kentsel Dönüşüm	56
3.BÖLÜM: ALAN ARAŞTIRMASI	59
3.1. Araştırmanın Metodolojisi	59
3.1.1. Örnekleme Süreci ve Ön Çalışma.....	59
3.1.2. Veri Toplama ve Verilerin Analizi	60

3.1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	60
3.1.4. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri.....	61
3.2. Bulgular ve Değerlendirmeler.....	61
3.2.1. Demografik Bulgular.....	62
3.2.2. Niteleyici Sorulara Verilen Cevapların Değerlendirilmesi.....	68
3.3. Komşuluk İlişkilerinin Boyutlar Bağlamında Değerlendirilmesi.....	84
3.4. Hipotezlerin Test Edilmesi.....	85
SONUÇ.....	88
KAYNAKÇA.....	93
ÖZGEÇMİŞ.....	102

ÖZET

Kentsel Dönüşüm Projeleri Türkiye’de özellikle son on yılda gündemde önemli ölçüde yer bulmaktadır. Türkiye’de kentsel dönüşüm projeleri, gecekondular gibi sağlıklı binaların bulunduğu bölgeleri ıslah etmede bir araç olarak kullanıldığı gibi, kentlerin ana planlarında bir uygulama aracı olarak kullanılmaktadır.

Kentsel dönüşüm, kentlerin daha modern ve yaşanabilir bir yapıya sahip olmasında önemli rol oynasa da, projelerin karar alma ve uygulama aşamalarında, insan unsurunun yeterince dikkate alınmaması gibi hatalar bazı sorunlara yol açmaktadır. Bu sorunlardan biri de insan ilişkilerinin özelde ise komşuluk ilişkilerindeki zayıflamadır.

Bu çalışma, kentsel dönüşüm projesi kapsamında, Kars ilindeki bazı gecekondular mahallelerindeki insanların, Cumhuriyet mahallesine taşınmaları sonucunda, komşuluk ilişkilerinin ne ölçüde etkilendiğini, saha araştırmasından elde edilen istatistikî ve gözlem verilerini analiz ederek ortaya koyma hedefindedir.

Anahtar Kelimeler: Kent, Kentleşme, Gecekondular, Kentsel Dönüşüm, Komşuluk

ABSTRACT

Urban regeneration projects have been taking place in country's agenda significantly in Turkey in last ten years. In Turkey urban regeneration projects are used as instrument for improving areas where unsanitary buildings like shanties exist and as application instrument in main plans of cities.

Although urban regeneration has important role in making cities more modern and livable, in making decision and application stages mistakes like not considering human fact sufficiently cause some problems. One of this problem is weakening on relations between people and neighbours.

In the context of urban regeneration, this study aims to determine how neighbourhood relations of people in Kars moving from several districts to Cumhuriyet District have been effected by analysing statistical and survey data obtained from research.

Key Words: City, Urbanization, Shanty, Urban Regeneration, Neighbourhood.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı, Kars ilinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projesi kapsamında, çeşitli gecekondü mahallelerinden, Cumhuriyet mahallesindeki toplu konutlara yerleştirilen insanların komşuluk ilişkilerinde bir değişim olup olmadığını ortaya koymaktır. Çalışmada elde edilen verilerin, analizlerin ve değerlendirmelerin hem uygulanması muhtemel kentsel dönüşüm projelerine, hem de akademik çalışmalara katkısının olacağını ümit ediyorum.

Araştırmamda, bana yardımlarını esirgemeyen, her türlü konuda yanımda olan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Selçuk Aydın'a ve verilerin girilmesi ve analizinde yardımlarından dolayı Yrd. Doç. Dr. Adem Karakaş'a teşekkürlerimi sunuyorum. Bu çalışmamda büyük emeği olan, her gün odama gelip tezin durumunu sorarak tezi yazmamda itici bir güç olan ve tezin her satırını okuyarak fikir ve önerilerini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Yüksel Koçak'a minnettarım.

Maddi manevi desteğini esirgemeyen başta annem olmak üzere tüm aileme ve bana gösterdiği sabır, anlayış ve destekten dolayı sevgili eşime teşekkür ediyorum ve en içten dileklerimi sunuyorum.

Bu çalışmayı, rahmetli babama ithaf ediyorum...

KISALTMALAR

TDK: Türk Dil Kurumu

TÜSİAD: Türkiye Sanayiciler ve İş Adamları Derneđi

TABLO LİSTESİ

Tablo-1.1: Nüfus Sayım Yıllarına Göre Kentsel ve Kırsal Nüfus Oranları.....	15
Tablo-1.2: Türkiye’de Gecekondu ve Gecekondu Nüfus.....	25
Tablo-1.3: Cemaat ve Cemiyet.....	55
Tablo-3.1: Cinsiyet Bilgileri.....	62
Tablo-3.2: Yaş.....	62
Tablo-3.3: Eğitim Düzeyi.....	63
Tablo-3.4: Gecekondudaki Geçim Kaynağı.....	63
Tablo-3.5: Kentsel Dönüşüm Sonrası Geçim Kaynağındaki Değişiklik.....	65
Tablo-3.6: Aylık Ortalama Gelir.....	65
Tablo-3.7: Kentsel Dönüşümün Olumsuz Özellikleri.....	66
Tablo-3.8: Daha Önce İkamet Edilen Mahalle.....	67
Tablo-3.9: Komşuluk İlişkilerinin Mahallere Göre Dağılımı.....	67
Tablo-3.10: Borç Para İhtiyacının Karşılanması.....	68
Tablo-3.11: Komşularla Ziyaret Biçimi.....	69
Tablo-3.12: Apartman Yaşamı.....	70
Tablo-3.13: Temel Gıdaların Temini.....	71
Tablo-3.14: Apartman ve Kentsel Dönüşüm Memnuniyeti.....	72
Tablo-3.15: Komşularla Görüşme Sıklığı.....	73
Tablo-3.16: Anahtar Bırakma Sıklığı.....	74
Tablo-3.17: Dayanışma ve Yardımlaşma Düzeyi.....	75
Tablo-3.18: Komşularla Yapılan Etkinliklerin Sıklığı.....	77
Tablo-3.19: Sıcak ve Samimi Komşuluk İlişkileri.....	78
Tablo-3.20: Özel Konuları Komşularla Paylaşma.....	79
Tablo-3.21: Komşularla Birlikteyken Rahat Hissetme Durumu.....	80

Tablo-3.22: Çocukları Komşulara Bırakma.....	81
Tablo-3.23: Borç Para Alıp Verme Durumu.....	83
Tablo-3.24: Komşuluk Boyutlarının Tanımlayıcı İstatistikleri.....	84
Tablo-3.25: Komşuluk İlişkilerinin Tanımlayıcı İstatistikleri.....	84
Tablo-3.26: H1Hipotez Testi.....	85
Tablo-3.27: H1.1Hipotez Testi.....	86
Tablo-3.28: H1.2 Hipotez Testi.....	86
Tablo-3.29: H1.3 Hipotez Testi.....	87

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil-3.1: Mesleklerin Dağılımı.....	64
Şekil-3.2: Geçim Kaynağındaki Değişiklik.....	65
Şekil-3.3: Aylık Gelir.....	65
Şekil-3.4: Borç Para İhtiyacının Karşılanması.....	69
Şekil-3.5: Komşularla Ziyaret Biçimi.....	70
Şekil-3.6: Apartman Yaşamı.....	71
Şekil-3.7: Temel Gıdaların Temini.....	72
Şekil-3.8: Apartman ve Kentsel Dönüşüm Memnuniyeti.....	73
Şekil-3.9: Komşularınızla Görüşme Sıklığı.....	74
Şekil-3.10: Anahtar Bırakma Sıklığı.....	75
Şekil-3.11: Dayanışma ve Yardımlaşma Düzeyi.....	76
Şekil-3.12: Komşularla Yapılan Etkinliğin Sıklığı.....	77
Şekil-3.13: Sıcak ve Samimi Komşuluk İlişkileri.....	78
Şekil-3.14: Özel Konuları Komşularla Paylaşma.....	79
Şekil-3.15: Komşularla Birlikteyken Rahat Hissetme Durumu.....	80
Şekil-3.16: Çocukları Komşulara Bırakma.....	82
Şekil-3.17: Borç Para Alıp Verme Durumu.....	83

GİRİŞ

Kentlerin ortaya çıkışı, göçebe hayattan yerleşik düzene geçmenin neticesinde oluşmuştur. İlk kentler, tarımsal ekonomi etrafında büyümüş ve gelişmiştir. Bu nedenle ilk kentler, sulak ve verimli toprakların bulunduğu alanlar olan Mezopotamya ve Nil Vadisinde ortaya çıkmıştır. Zamanla tarımsal uğraşların yanı sıra ekonomik faaliyetlerde ticaretin ön plana çıkmasıyla birlikte, kentler hızlı bir şekilde büyümeye devam etmiştir. Ticaret kentlerinin ve kent devletlerinin yükselişe geçmesi de ticaretin ön plana çıktığı dönemlerde gerçekleşmiştir.

Kentleşmenin yoğun şekilde yaşandığı dönemin başlangıcı ise, 19'uncu yüzyılda modern kentlerin ortaya çıkmasıdır. 18'inci yüzyılın sonları ve 19'uncu yüzyılın başlarında yaşanan sanayileşme süreciyle birlikte, toplumun itici gücünü oluşturan ana ekonomik faaliyet, endüstriyel üretim tarzı olmuştur. Üretim teknolojilerinin gelişimi sonucunda, atölye ölçeğindeki üretim yerini fabrikasyon üretime bırakmış ve fabrikalar hızla yaygınlaşmıştır. Fabrikaların hızla yaygınlaşması ise, fabrikatörlerin kentlerde işçi bulma sorununu beraberinde getirmiş ve bu sorun köylerden kentlere göç eden nüfusla çözüme kavuşturulmuştur. Ancak, kentlerin alt yapı ve üst yapı imkanlarının henüz böyle bir göçü karşılayabilecek seviyede olmaması bir takım sorunlara yol açmışsa da, bunlardan en önemlisi konut kıtlığı sorunudur. Fabrika sahiplerinin, işçilerin barınma ihtiyacını karşılamaya yönelik çözüm arayışlarının neticesinde, fabrikaların çevresine baraka gibi sağlıklı konutlar inşa edilmiştir. Kentlerin zamanla büyümesi ve iş bölümünün artması nedeniyle ara sınıfların oluşması, konutların, kentin çevresine doğru genişlemesine ve artmasına neden olmuştur. Böylece, kentler, bugünküne benzer bir şekilde oluşmuştur.

Sanayi devriminin yaşandığı bölgelerde/ülkelerde ilerleme ve kentsel büyüme neden sonuç ilişkisine göre gerçekleşmiştir. Bir başka ifadeyle, sanayileşme ve kentleşme, birbirlerini tetikleyen unsurlar olmuştur. Sanayi devriminin yaşanmadığı veya sanayileşmenin geç başladığı gelişmekte olan bölgelerde/ülkelerde ise kentleşme hareketleri, sanayileşmenin bir nedeni olarak gerçekleşmemiştir. Aksine, köylerden ve görece küçük yerleşim yerlerinden büyük kentlere göç edenler, sanayi

sektöründe çalışmamış ve kentlerde enformel sektörler oluşturarak, geçimlerini temin etmişlerdir.

Kentleşme hareketlerine Türkiye özelinde bakıldığında, kentleşme sürecinin 1950'lerden itibaren hızlandığı görülmektedir. Kentleşme sürecinin hızlanmasında, Türkiye'ye yapılan Marshall yardımlarının da etkisiyle tarımda makineleşmenin, tarımsal topraklarda çeşitli nedenlerden dolayı yaşanan parçalanmanın ve bu nedenle iş gücüne duyulan ihtiyacın azalmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, kentleşme sürecinin hızlanmasında, Türkiye'ye özgü nedenler de bulunmaktadır. Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yaşanan şiddet olaylarından dolayı bireylerin zorunlu/kendi isteğiyle ya da zorunlu bir şekilde büyük kentlere göç etmesi, güvenlik kaygısıyla il statüsü verilen kentlerin istihdam olanaklarıyla birlikte büyümesi de, kentleşme sürecinin hızlanmasında Türkiye'ye özgü nedenler olarak sıralanabilir.

Türkiye'de yaşanan hızlı kentleşme, gürültü kirliliği, çevre kirliliği, çarpık yapılaşma gibi birçok soruna yol açmıştır. Bu sorunlardan biri de hızlı kentleşme neticesinde oluşan yoğun göçün neden olduğu gecekondulaşma olgusudur. Gecekondulaşma eğilimleri, ilk olarak yoğun göç alan İstanbul, Ankara, Kocaeli gibi büyük kentlerde ortaya çıkmıştır. İlk gecekondular “derme çatma” barakalar şeklindedir. Zamanla yapısal ve işlevsel olarak dönüşüme uğrayan gecekondular, ilk kuşak ve ikinci kuşak gecekondular şeklinde iki döneme ayrılmaktadır.

Birinci kuşakta, gecekondular sadece barınma ihtiyacını karşılamak için yapılmışlardır. Gecekonduların, alınıp satılabilen ticari bir meta haline gelmesi, daha sonraki yıllarda ortaya çıkan ikinci kuşak gecekonduların özelliğidir. Birinci ve ikinci kuşak gecekonduların arasındaki farkları, aynı zamanda, siyasi otoritelerin gecekondulaşmaya karşı tutumları belirlemektedir.

Devletin 1980'lere kadar olan dönemdeki gecekondulaşmaya yönelik “ıslah edici ve çözüm arayıcı”, tutumu, gecekondulaşmayı durdurmamış ve hatta daha çok teşvik etmiştir. Devletin bu tutumunda etkisiyle, gecekondular politikleşmiş ve alınıp satılabilen ticari bir meta haline dönüşmüştür. 1980'lerden 1990'lara kadar olan dönemde ise devletin gecekondulaşmaya yönelik tutumu değişmiş ve “affedici “bir durum kazanmıştır. Bu dönemde çıkarılan imar afları da, gecekondulaşmaya yönelik “affedici” tutumun bir kanıtıdır. 1990'lı yıllardan itibaren ise, gecekonduya yönelik

tutum, neoliberal politikaların da etkisiyle, radikal bir biçimde değişmiştir. Siyasi otoritenin gecekondulaşmaya yönelik tutumunda” yıkıcı ve dönüştürücü “ bir politika yönünde bir değişim söz konusudur. Önceleri kent çeperinde konumlanan gecekondular, kentlerin büyümesi sonucunda kent merkezlerinde kalmışlardır. Bu bağlamda, gecekonduların üzerinde bulunduğu arsaların gecekondunun kendi değerinden çok daha fazla değere sahip olması da, bu değişimde önemli rol oynamaktadır.

Siyasi otoritenin bu dönemki gecekondular politikalarını uygulamada en önemli araçlardan biri de kentsel dönüşüm projeleridir. Gecekondular bölgelerinin, kentsel dönüşüm çerçevesinde, yıkılıp yeniden düzenlenmesi de bu döneme denk gelmektedir.

Kentsel dönüşüm projelerinin Türkiye’de uygulanmaya başlanması, 2000’li yıllardan önce olsa da, gündemde önemli bir yer tutması, özellikle Türkiye’de 1999 yılında yaşanan depremlerin ve gelecekteki olması muhtemel depremlerin sağlıksız binalar nedeniyle yol açacağı hasarların kamuoyunda tartışılmasından sonra gerçekleşmiştir.

Kentsel dönüşüm projeleri, kentleri daha modern bir yapıya kavuştursa da, karar alma ve uygulama aşamalarında yapılan bir takım hatalar neticesinde olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Kentsel dönüşümüne konu olan insanların görüşlerinin ve kentsel dönüşüm uygulanan bölgelerin sosyoekonomik koşulların dikkate alınmadan projelerin uygulanması, ciddi sorunlar oluşturmaktadır. Bu nedenle, kentsel dönüşüm projeleri bazı açılardan eleştirilmektedir.

Kentsel dönüşüm projelerine yönelik eleştirilerin odak noktasını, kentsel dönüşüm projelerinin rant amaçlı yapıyor olmasıdır. Ayrıca, oluşan bu ranttan genellikle proje kapsamındaki bölgelerin yeni sahiplerinin faydalanıyor olması da ayrı bir eleştiri konusudur.

Kentsel dönüşüm projelerine yöneltilen diğer bir eleştiri de, yapılan projelerde insan unsurunun yeterince hesaba katılmamasıdır. Ayrıca dönüşüm yaşanan bölgelerdeki sosyoekonomik ve kültürel koşulların göz ardı edilmesi de sorun teşkil etmektedir. Bu bağlamda, özellikle alt gelir grubuna yönelik yapılan

projelerde, insanların yeni taşındığı apartmanların masraflarını dahi ödeyemeyecek durumda olması, insanları bu bölgelerden uzaklaştırmaktadır.

Kentsel dönüşüm projelerinin negatif bir sonucu da komşuluk ilişkileri üzerine olmaktadır. Apartmanlardaki yaşam, insanlar arasındaki ilişkileri farklı bir boyuta taşımakta, insanların birincil ilişkiler yerine ikincil ilişkileri tercih etmesine neden olmaktadır. Bu durum, insan ve komşuluk ilişkileri üzerinde olumsuz bir etki oluşturmakta ve komşuluk bağlarını zayıflatabilmektedir. Ayrıca, mekansal yakınlığın ve apartman yaşamının beraberinde getirdiği, ortak sorumluluk ve mekanı paylaşma zorunluluğu, apartman giderlerine katılım, gürültü vb. bir takım sorunlara yol açmaktadır. Bu sorunlar, komşuluk bağlarını zayıflatmaktadır.

Bu çalışmada, kentsel dönüşüm sonrası komşuluk ilişkilerinde zayıflama olup olmadığı, gecekondü ve apartman yaşamıyla karşılaştırma yapılarak, tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın;

Birinci bölümünde, konuyla ilgili kavramlar ve olgular açıklanmaya çalışılmış ve neden sonuç ilişkisi bağlamında irdelenmiştir. Bu bağlamda, kent, kentleşme, gecekondü ve kentsel dönüşüm kavramlarının Türkiye'deki anlam ve süreçleri incelenmiştir.

İkinci bölümünde ise, komşuluk kavramı incelenmiş; aile kurumu, toplum, mahalle, ev gibi komşuluk ilişkilerinin yaşandığı kurum ve mekanlar irdelenmiştir. Bu bağlamda, komşuluk ilişkilerindeki değişim nedenleri ve sonuçları verilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümünde, saha çalışmasından elde edilen verilerin ortaya koyulması ve verilerin yorumlanmasına yer verilmiştir. Bu bölümde, gecekondü ve apartmanda yaşanan komşuluk ilişkilerinde herhangi bir fark olup olmadığının ve değişimin hangi yönde olduğunun çözümlenmesi yapılmıştır. Bu bağlamda, komşuluk ilişkileri, güven, samimiyet ve yardımlaşma boyutlarına indirgenmiş ve bu boyutlar üzerinden araştırılmaya çalışılmıştır.

1.BÖLÜM: KENT, KENTLEŞME, KENTLİLEŞME, GECEKONDU, KENTSEL DÖNÜŞÜM

1.1. Kavramsal Çerçeve

Bu kısımda, kent, kentleşme, kentlileşme, gecekondu gibi temel kavramlar tanımlanmış ve bilim insanlarının kavramlara ilişkin değerlendirmeleri irdelenmiştir.

Kent; Türk Dil Kurumu'nun (TDK) büyük Türkçe sözlüğünde, “*nüfusunun çoğu ticaret, sanayi hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı*” şeklinde tanımlanmaktadır (tdk.gov.tr, 2013). Daha farklı bir yaklaşımla kent, “*sanayi, ticaret, hizmet gibi ekonomik etkinliği olan, tarımsal ürünler de dahil olmak üzere her türlü ürünün dağıtıldığı, sınırları belirlenmiş bir alanda yoğunlaşmış nüfusun sosyal bakımdan tabakalaştığı, mesleki rollerin artarak farklılaştığı, dikey ve yatay hareketliliğin yaygın olduğu, çeşitli sosyal grupları barındıran, sivil toplum örgütlerinin etkinliğinin gittikçe arttığı, merkezi ve yerel yönetimi temsil eden yönetsel kurumların bulunduğu, yerel, bölgesel ya da uluslararası ilişki ağlarına sahip heterojen bir toplum*” (Bal 2008: 31) olarak tanımlanmaktadır.

Yapılan bu iki tanım değerlendirildiğinde, TDK kenti, tarımsal faaliyetlerin olmadığı ve yaşayanların daha çok sanayi, ticaret ve hizmet gibi alanlarda çalışarak hayatlarını kazandığı bir mekan (yerleşim yeri) şeklinde tanımlarken, Bal tarafından yapılan tanımlamada ise daha geniş bir perspektiften yaklaşılarak TDK'nın yaptığı tanıma ilaveten kent, tarımsal ürünlerde dahil her türlü malın dağıtımının yapıldığı, sosyal tabakalaşmanın, yatay ve dikey hareketlenmenin, sivil toplum örgütlerinin olduğu, yerel yönetimleri temsil eden kurumların bulunduğu, yerel bölgesel ve uluslararası ilişki ağlarına sahip heterojen bir toplumun yaşadığı yer olarak tanımlanmaktadır.

Bir başka açıdan yaklaşıldığında, sanayi kentlerinin ortaya çıkması, kırsal hayattan uzaklaşma ve sınıf bilincinin gelişmesinde önemli bir aşama olarak değerlendirilebilir (Açıkgöz, www.istanbul.edu.tr).

Kentleşme; Genel anlamda kent sayısının ve kentlerdeki nüfusun artmasını ifade etmektedir. Kentleşme, nüfusun sosyoekonomik ve kültürel bağlamda

değişimini ve kente özgü davranış kalıplarını içselleştirme süreci olarak da tanımlanabilir (Keleş 2012: 31).

Kentleşme; Kentleşme akımı sonucunda, kentte yaşayanların sosyoekonomik, kültürel bağlamda ve insani değer yargıları bakımından insan davranışlarında yaşanan değişim süreci ifade etmektedir (Keleş 1998: 80).

Gecekondu; Konut talebinin hukuk çerçevesinin dışında karşılanmasıyla ortaya çıkmış bir olgudur. Farklı ülkelerde farklı kavramlar ve süreçler etrafında şekillenen gecekondu olgusu, genellikle hızlı ve buna bağlı olarak yaşanan çarpık kentleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir (Şahin 2011: 277). 1966 tarih ve 775 sayılı kanunda gecekondu “*İmar ve yapı kanunlarına aykırı olarak, başkalarına ait arsa ve araziler üzerinde ve sahibinin rızası olmaksızın yapılmış yapı*” olarak tanımlanmaktadır. Gecekondu, aynı zamanda, kamu arazileri üzerinde daha çok yerel siyasetçilerin oy kaygısıyla kaçak yapılaşmaya göz yummaları neticesinde ortaya çıkmış bir olgudur.

Kentsel Dönüşüm; Zaman içerisinde eskiyen, bozulan, sosyoekonomik olarak işlevini kaybetmiş veya işlevinin öneminin azaldığı binaların veya bölgelerin, özel sektör, devlet ve çeşitli aktörlerin işbirliğiyle gerçekleşen, ıslah edilme sürecidir (Aydınlı ve Turan 2012: 62). Kentsel dönüşüm, aynı zamanda, deprem nedeniyle sağlıksız yapıların depreme dayanıklı hale getirilmesinin amaçlanması yanında okul, ibadethane, park, yeşil alan gibi artık günümüz kent insanının kentte olmazsa olmaz ihtiyaçlarının dikkate alınmadan oluşturulmuş olan plansız kentlerin günümüz koşullarını taşıyan bir yapıya kavuşturulması sürecidir.

Kentsel dönüşümün bir işlevi de, suç oranlarının yüksekliği gibi toplumsal sorunların olduğu bölgeleri ıslah etmektir. Bu bölgelerdeki insanları farklı bölgelere taşıyarak sorunların önüne geçilmesi hedeflenmektedir.

1.2. Kent

Kentler, her şeyden önce yerleşik hayatın birer ürünüdürler. Bu nedenle ilk kentlerin, insanlığın geçim kaynağının avcılık ve toplayıcılıktan tarımsal üretime geçişiyle birlikte ortaya çıktığı söylenebilir. İlk yerleşim yerlerinin Mezopotamya, Nil Vadisi, Sarı Nehir Bölgesi gibi sulak bölgelere yakın yerlerde kurulmaları (Thorns 2004: 3) bu düşünceyi destekler niteliktedir.

Tarımsal tekniklerdeki gelişmeler, tarımsal ürün miktarında artışa sebep olmuş ve üreticiler ihtiyacı olduğu miktardan daha fazla (artı ürün) üretmeye başlamıştır. Bu artı ürünün nasıl depolanacağı, korunacağı ve kimlere ve hangi şekilde dağıtılacağı sorunu organizasyon ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyaç, idari, askeri ve tüccar sınıflarının oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda ilk kentler, daha çok idari, askeri ve ticari nitelikler temelinde oluşmuş olan kentlerdir. Ortaçağ Avrupa'sında ise, ekonomilerinin temelini ticaret, tarımsal üretim ve zanaatın oluşturduğu, şehir devletleri yaygındı. Sömürgecilik faaliyetleri, bir yandan yeni ticaret alanları açarken, diğer yandan bu alanlardan Avrupa'ya hammadde taşınmasını kolaylaştırmıştır. Böylece sanayileşme öncesinde şehirler ticaret ve tarımsal üretime dayalı ekonomileriyle gelişme ve büyümelerini sürdürmüşlerdir (Thorns 2004: 14).

18. ve 19. Yüzyıllarda Batı'da yaşanan sanayi devrimi ile birlikte, kentlerdeki ekonomik faaliyetlerin odak noktasına endüstriyel üretim yerleşmiştir. Ekonomik faaliyetlerin yürütülmesinde de endüstriyel kapitalistler ön plana çıkmaya başlamıştır. Kırsal alanlardan kentlere en büyük akım bu dönemde başlamıştır. Bu bağlamda eski ticaret ve liman kentlerinin önem ve zenginliklerini yeni kurulan bu endüstri kentlerine kaptırdıkları söylenebilir (Thorns 2004: 3).

Sanayiden bilgi merkezli kapitalizme geçişin, kentlerin bugüne kadar geçirdiği son dönüşüm olduğu ifade edilebilir (Castells 2007: 91). Bu dönüşümün en belirgin özelliği üretime dayalı toplumdaki tüketim ağırlıklı topluma geçişin sağlanmış olmasıdır.

Kentlerin geçirmiş olduğu bu tarihsel dönüşüm süreci, günümüz modern şehirlerinin alt yapısını oluşturan sanayileşme ve modern şehirleri dönüştüren, biçimlendiren küreselleşme olgusu, her toplumda ve her bölgede aynı zamanda ve aynı şekilde yaşanmadığından üzerinde uzlaşılan bir kent tanımı ortaya koymak güçtür. Kenti tanımlamada yaşanan zorluğun diğer bir sebebi ise kentin sosyoloji, ekonomi, coğrafya ve mimari gibi farklı disiplinlerin ortak konusu olmasıdır.

Sencer, kent tanımlamalarının genellikle dört farklı ölçüt (kriter) üzerinden yapıldığını ifade etmektedir (Sencer 1979: 4-8).

Demografik ölçüte göre, genellikle en az nüfusun 10000 olması gerektiği kabul edilmektedir. Kent için nüfus büyüklüğü önemli olsa da bu nüfusun ne kadar

bir alan içinde yaşadığı daha önemlidir. Kentler, büyük nüfusun görece dar alanda yaşadığı, bir başka deyişle nüfus yoğunluğu olan yerlerdir.

Ekonomik ölçüte göre kent, ekonomik faaliyetlerin odak noktasını büyük ölçüde tarımdan çok sanayi ve sanayi sonrasında gelen hizmet gibi sektörlerin oluşturduğu yerleşim yerleridir. Bununla beraber, sanayi sektöründe çalışan nüfusun toplam iş gücüne oranının ne olması gerektiğinin literatürde net bir dille ifade edildiği söylenemez.

Yönetimsel ölçüte göre, “*kent siyasi iktidarın kent olarak tanımladığı yerlerdir*” (Şahin 2011: 3). Bu bağlamda, yukarıda bahsedilen demografik ve ekonomik değerlendirmeler dikkate alınmaksızın, ülke yönetiminde söz sahibi olanlar (siyasi iktidarlar) kriterlerini kendilerinin oluşturduğu kentler, yerleşim yerleri oluşturabilirler. Bu duruma örnek olarak Türkiye’de, 5393 sayılı belediye kanununda belediye kurulabilmesi için 5000 nüfus kriteri getirilmiştir. Aynı kanunda, il ve ilçe merkezlerinde ise nüfus kriteri olmaksızın belediye kurulacağına yer verilmiştir. Yine Anayasada illerin coğrafi koşullar, ekonomik koşullar ve hizmetlerin gereklerine göre kurulacağına yer verilmiştir. Görüldüğü gibi siyasi iktidarlar kentlerin oluşumunu kendi anlayışları doğrultusunda dizayn edebilmektedirler.

Sosyolojik ölçüte göre kent, toplum içinde kente özgü davranış kalıplarının ve kente özgü yaşam tarzının olduğu yerleşim yerleridir. Sosyologlar, kenti, kentsellik (urbanism) ve toplumsal iş bölümü, gönüllü birlikteliklerin çoğalması, kitle iletişim araçlarının öneminin artması gibi toplumsal ilişkilerdeki değişikliği anlatan (Marshall 1999: 400) kavramlar üzerinden tanımlamaktadırlar.

Sosyologlar, kenti tanımlarken genellikle kır kent karşıtlığını da kullanmış (Şahin 2011: 4) ve çeşitli ikili sınıflamalardan yararlanmışlardır. Kenti tanımlamada kullanılan bu sınıflamalar, geleneksel toplumlardan modern toplumlara olan dönüşümü açıklamak için kullanılmıştır. Yörükân, bu sınıflamaları “Şehir sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik” temelleri adlı çalışmasında (Yörükân 2006: 39- 43) şu şekilde açıklamıştır:

Toennies kentlerdeki bu dönüşümü cemaat ve cemiyet kavramlarıyla ifade etmiştir. Toennies’e göre cemaatler, sosyal hayatta birincil ilişkilerin geçerli olduğu, etnik, kültürel, dinsel vb. bakımdan farklılaşmamış insanlardan meydana gelen küçük

topluluklardır. Cemiyet ise, sosyoekonomik ve kültürel açıdan farklılaşmış insanların yaşadığı, uzmanlaşmış iş bölümünün olduğu büyük toplumlardır. Bu sınıflamada, cemaat kır toplumunu cemiyet ise kent toplumunu ifade etmektedir. (Toennies 1963 den akt. Yörükkan 2006: 39).

Durkheim ise, Spencer'ın ileri sürdüğü basit cemiyetler ve karmaşık cemiyetler sınıflamasına benzer bir yaklaşımla, dönüşümün insanların düşünce ve inanç bütünlüklerinin üzerine kurulmuş mekanik dayanışmalı basit cemiyetlerden, genelde iş bölümüne ve bireysel menfaat üzerine kurulmuş organik dayanışmalı cemiyetlere doğru gerçekleştiğini düşünmektedir(Durkheim 1893 den akt. Yörükkan 2006: 40).

Howard Becker, Toennies'in ikili sınıflaması olan Cemaat ve Cemiyetin kavramlarının karşılıklı olarak kutsal (sacred) ve Laik (secular) kavramlarını kullanmıştır (Becker 1950: 248-280 den akt. Yörükkan 2006: 42). Buna göre, cemaat toplumlarında toplumsal ilişkilerin temelini din belirlerken, cemiyet toplumlarında ise dünyevi yaşam tarzı belirgindir.

Robert Redfield ise, geleneksel toplumlardan modern toplumlara doğru yaşanan dönüşümü folk cemiyeti ve şehir cemiyeti arasında yapmış olduğu ayrım üzerinden ideal tipleri oluşturmaktadır. Redfield, folk cemiyetini ırksal, ekonomik ve sosyokültürel açıdan farklılaşmamış ve yeniliğe ve kendi içine kapalı topluluk, şehir cemiyetini ise heterojen nüfusa sahip, karmaşık ve yoğun insan ilişkilerini barındıran, kurulan ilişkilerde resmi bağların akrabalık bağlarına tercih edildiği, seküler bir hayat tarzı yaşanan büyük cemiyetler olarak tanımlamıştır (Redfield 1962: 172-294 den akt. Yörükkan 2006: 43).

Bu ikili sınıflamalar ve ideal tiplerden yola çıkarak köyün cemaat ve kent in ise cemiyet olarak kavramsallaştırıldığı görülmektedir. Bununla beraber, bu ikili sınıflamalar ve ideal tipler iki ucu temsil etmektir. Gerçekte ise bu iki ucun arasında toplumlar ve dolayısıyla kentler bulunmaktadır (Yörükkan 2006: 44).

“Kent, sanayi, ticaret, hizmet gibi ekonomik etkinliği olan, tarımsal ürünler de dahil olmak üzere her türlü ürünün dağıtıldığı, sınırları belirlenmiş bir alanda yoğunlaşmış nüfusun sosyal bakımdan tabakalaştığı, mesleki rollerin artarak farklılaştığı, dikey ve yatay hareketliliğin yaygın olduğu, çeşitli sosyal grupları barındıran, sivil toplum örgütlerinin etkinliğinin gittikçe arttığı, merkezi ve yerel

yönetimi temsil eden yönetsel kurumların bulunduğu, yerel, bölgesel ya da uluslararası ilişki ağlarına sahip heterojen bir toplumdur” (Bal 2008: 31). Bal’ın yapmış olduğu bu tanım, her ne kadar bahsedilen özelliklerin dışında kent olsa da, ekonomik sosyolojik, siyasi ve yönetsel bağlamda kentin her yönüyle ele alınması bakımından evrensel kenti kapsadığı söylenebilir.

1.3. Kentleşme

Kentleşme, kent referans gösterilerek tanımlanan bir kavramdır. Bu yüzden, kentleşme, dar anlamda kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfus oranının artması anlamına gelmektedir (Keleş 2012: 19). Bu anlamda kentleşme olgusunu yerleşik hayata geçiş sonrasında kadar dayandırmak mümkündür. Ancak bugünkü kentleşme olgusunu yalnızca kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfus oranının artmasıyla açıklamak yetersiz kalacaktır.

Kent tanımlarını farklı kriterlere göre sınıflandırdığımız gibi kentleşme tanımlarını da sınıflamamız mümkündür.

Demografik anlamda kentleşme, kentlerde yaşayan nüfusun doğal artış ve/veya göç yoluyla toplam nüfus içindeki payının artması sürecidir. Demografik tanım tek başına yeterli gözükmemektedir, çünkü gelişmekte olan ülkelerde ve bölgelerde kentleşme süreci, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi sanayileşme ve sanayi sonrası gelişmeler ile kentleşmenin birbirini koşulsal ve nedensel bir şekilde takip ettiği bir yol izlememiştir. Siyasi (idari) anlamda kentleşme ise, kent kabul edilen yerleşim yerlerinin sayısındaki artış şeklinde değerlendirmek mümkündür (Şahin 2011: 7).

Ekonomik anlamda kentleşme, sanayileşmenin ve bunun sonucunda ortaya çıkan üretim tarzındaki değişmelerin olduğu yerleşim yerlerindeki nüfus birikim sürecidir (Keleş 2012: 19). Üretim tarzındaki bu değişimler, kırsal topluma özgü tarım ve hayvancılık sektöründen, kente özgü sanayi, ticaret ve hizmet gibi sektörlerle doğru olmuştur. Bir başka deyişle kentleşme, ekonomik anlamda, nüfusun çoğunun tarım ve hayvancılıkla uğraşmayıp, sanayi ve sanayi sonrası iş kolları olan sanayi ve hizmet işleriyle meşgul olmasıdır.

Sosyolojik anlamda kentleşmenin, kente özgü yaşam tarzının hakim olma süreci anlamına geldiği söylenebilir. Sanayileşme sonrası üretim tarzındaki

değişimler, para merkezli ekonomi toplumsal hayatı da dönüştürmüş ve bunun sonucunda modern yaşam olgusunu ortaya çıkarmıştır. Modern yaşam, kent insanının temel karakterini oluşturmaktadır. Kentleşmenin bu sosyolojik boyutu ise, sosyologların genellikle kenti tanımlarken kullandıkları, kır-kent ayrımı, ikili geçiş sistemleri ve kentsellik kavramı üzerinden ele alınmaktadır (Şahin 2011: 8).

Sezal, ikili geçiş sistemine paralel bir şekilde, kentleşmeyi “dar mekanlı cemaat hayatından” “geniş mekanlı cemiyet hayatına geçiş” olarak tanımlamaktadır. Yeni cemiyet hayatının getirmiş olduğu ikincil ilişkilerin, kamuoyu ve moda gibi insan düşüncesinin oluşmasında önemli etken olan kavramlara vurgu yaptığı da söylenebilir (Sezal 1992: 22).

Suher ise kentselliği ön plana çıkararak, kentsel nüfus birikim sürecinin yanında, kentleşmenin aynı zamanda nüfus yoğunluğu, sosyal tabakalaşma, kurumsallaşma, yerel örgütlenme vb. kentsel karakteristiklere sahip olma, kentli olma durumu ve süreci olduğunu ve bu kentsel karakteristiklerin kentin fiziksel mekanına yansıdığını ileri sürmektedir (Suher 1991: 104).

Kentleşme, modernleşme sürecinin pozitif ve negatif sonuçlarıyla aynı şeyi ifade etmektedir. Kentleşme bir anlamda, sanayileşme ve paralelinde ortaya çıkan modernliğin ve daha sonra ise “postmodernliğin” yol açtığı toplum yapısındaki değişimlerin kentlerdeki bir tezahürüdür.

Bu tanımlama çalışmalarından da anlaşılacağı gibi, genel olarak kentleşme, kırdan kente göç sonucu kişinin kente özgü sektörler olan sanayi, hizmet ve ticaret sektörlerinde çalışması, kente özgü davranış kalıplarını içselleştirmesi yönünde oluşan ekonomik, kültürel ve toplumsal değişme ve bu değişimlerin kentsel mekanlara yansımaları süreci olarak tanımlanabilir.

1.3.1 Kentleşme Nedenleri

Kentleşme süreci her toplumda farklı şekilde meydana geldiğinden kentleşme sürecini doğuran ve sürece etki eden nedenler farklılık gösterebilir. Bu duruma bağlı olarak, kentleşme nedenleri bilim insanları tarafından, birbirilerine paralel bir şekilde fakat farklı kavramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Örneğin; Sencer, kentleşmenin nedenlerini çekici, itici ve iletici nedenler olarak belirtmektedir. Çekici nedenler, kırsaldan kente göç eden nüfusun, göçe karar sürecinde kentlerin avantajlarını göz

önünde bulundurmaları; itici nedenler, göç eden nüfusun göçe karar sürecinde kırsal ortamın dezavantajlarını göz önünde bulundurmaları ulaşım ve haberleşme imkânlarının artmasını ise kentleşmenin iletici nedenleri olarak değerlendirilmektedir (Sencer 1979: 36).

Keleş, kentleşmenin nedenlerini, ekonomik, teknolojik, siyasal ve sosyopsikolojik olmak üzere dört ana kavram üzerinden açıklamakta ve her birini kendi içinde iletici, çekici ve itici nedenler şeklinde kategorize etmektedir (Keleş 2012: 35-41). Şahin ise kentleşme politikası adlı eserinde kentleşmenin nedenlerini Keleş'in kategorize ettiği kavramlar üzerinden açıklamaktadır (Şahin 2011: 65). Bunlara ilaveten Özer, kentleşmenin nedenlerini ilk olarak iç etmenler ve dış etmenler şeklinde iki kısma ayırmıştır. Diğerlerinden farklı olarak Özer, demografik değişimi kentleşmenin nedenlerinden biri olarak ifade etmiş ve iç etmenleri; demografik nedenler, tarımsal yapıdaki değişimler, çekici güçler, iletici nedenler, hukuksal ve siyasal nedenler, sosyopsikolojik nedenler şeklinde sıralamıştır. Dış etmenler olarak ise, uluslararası ekonomik ve siyasal kararların Türkiye üzerindeki etkileri ile Türkiye'nin bir üye sıfatıyla yer aldığı uluslararası ekonomik, siyasal ve askeri örgütlerle olan ilişkileri olarak değerlendirmektedir (Özer 2004: 49). Kentleşmenin nedenleri bağlamında sınıflandırılan dış etmenler, günümüzde bir hayli yaygın bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Küreselleşme olgusu ve küresel sermayenin yön verdiği yaşam tarzları aynı zamanda kentleşmenin düzeyini, hızını etkileyebilmekte ve hatta boyutunu belirleyebilmektedir.

Yukarıda sözü edilen kentleşmenin nedenlerine ilişkin bilim insanlarının görüşleri doğrultusunda, kentleşmenin nedenlerini aşağıdaki şekilde irdelemek mümkündür. Kentleşmenin nedenlerinden biri 19'uncu yüzyılda yaşanan ekonomik faaliyetlerdeki değişimdir. Kentlerdeki ticarete dayalı yapının değişerek endüstriyel üretime ve sermayeye dayalı yeni yapıya sahip olması (Thorns 2004: 15) kalifiye işgücü ihtiyacını arttırmış ve bu doğrultuda kentlerin nüfusu kırsal alanlardan gelen göç ile artmaya başlamıştır. Kentlerde iş bölümünün ve iş bulma olanaklarının daha iyi olması da bu göçü tetikleyen diğer bir etkidir. Bunların yanında, kentlerdeki görece gelir seviyesi ve buna bağlı olarak değişen görece refah seviyesinin yüksek olması kırdan kente göçün dolayısıyla da kentleşmenin nedenleri arasında sayılabilir.

Gelişmekte olan ülkelerde, kırdan kente doğru yaşanan göç, sanayileşmenin bir sonucu olarak yaşanmamış aksine kırsal alanlarda ekonomik faaliyetlerde

yaşanan yapısal değişikliklerin bu alanlarda oluşturduğu olumsuz şartlardan kaynaklanmıştır. Olumsuz şartların oluşmasındaki etkenlerden biri, tarımsal teknolojilerde yaşanan gelişmelerdir. Tarımda makine kullanımının artması, bedensel işgücüne duyulan ihtiyacın azalmasına neden olmuş, bu durum kırsal alanlarda çalışan nüfus arasında işsizlik oranının giderek artmasını beraberinde getirmiştir. Ayrıca, az gelişmiş ülkelerde, tarımın verimliliği ve kişi başına düşen tarımsal gelir kırsal nüfusu köyünde tutmaya yetmeyecek kadar düşüktür (Keleş 2012: 36). Sayılan bu ve benzeri nedenler kırdan kente göçün hızlanmasına neden olmuştur.

Sosyopsikolojik faktörler de kentleşmenin nedenleri arasındadır. Bu faktörler arasında, kentlerdeki sinema, tiyatro, konferans vb. etkinliklere katılma ve kaliteli sağlık ve eğitim hizmeti alma olanaklarının bulunması sayılabilir. Ayrıca günümüzde modern hayatın tek alternatif olarak görülmesi de bir diğer önemli bir neden olarak söylenebilir. Özellikle 1980’li yıllardan günümüze toplumsallaşmada etkinliğini arttıran medya ve haberleşme imkanlarının artması kırsal nüfusun “modern ve lüks hayatla” özdeşleşen kentlerin çekiciliğini fark etmede önemli bir rol oynamaktadır. Yine görsel medyada yayınlanan magazinsel programların, dizi filmler ve reklamlar insanlara belirli (modern batılı yaşam tarzı) bir yaşam tarzı dikte ettiği söylenebilir.

Siyasal kararlar, politikalar ve güvenlik kaygısı da kentleşme hareketlerine hız kazandıran ve/veya yön veren nedenler arasındadır. Örneğin; Ankara Türkiye’nin başkenti olduktan sonra hızla kentleşmeye başlamıştır. Türkiye’de 1950’lerden sonra yaşanan kentleşme hareketlerindeki yükseliş, Ankara’da Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren görülmektedir (Şahin 2011: 67). Bu durum Ankara’nın yapay ve dikte edilen bir kentleşme süreci yaşadığını göstermektedir. Ayrıca, ülkede yaşanan terör ve kaos ortamları da kentleşme hareketlerinin diğer bir nedenidir. Türkiye’de özellikle 1980’lerin ortalarından itibaren başlayan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki şiddet içeren eylemler, halkın huzurunu bozmuş ve özellikle de kırsal kesimde yaşayanları rahatsız etmiştir. Şiddet eylemleri, bu bölgelerdeki bazı köylerin devlet tarafından boşaltılmasına yol açmış ve köylerdeki evlerini boşaltan nüfus ise çeşitli kentlere göç etmiştir. Bu durum Türkiye’de kentleşmenin daha da hızlanmasına sebebiyet vermiştir (Şahin 2011: 67). Bazı yerleşim yerlerinin siyasi kararlarla kentsel alan olarak kabul edilmesi, yerleşim yerlerinin il ve ilçe statüsüne alınması da kentleşmenin nedenleri arasında sayılabilir.

1.3.2. Dünyada ve Türkiye’de Kentleşme

Kentleşmenin tarihi, Mısır- Sümer uygarlığından, Helen uygarlığına, oradan da Roma dönemi kentlerine kadar götürülebilir. Ancak bu dönemde ekonomik ve siyasi açıdan birbirine bağlanmış kentlerin varlığından bahsetmek mümkün görünmemektedir (Kaygalak ve Işık 2007: 18). İlk kentler nüfusu daha az ve düşük yoğunluğa sahip olduklarından, köylerden ve kasabalardan çok farklı değillerdi.

Ortaçağın ilk dönemlerinde ekonominin tarımsal faaliyetlere dayanması, toplumsal yapının kırsal alanda örgütlenmesini beraberinde getirmiştir. Zanaat ve ticaretin önem kazanmasıyla birlikte kentler, 10. yüzyılla birlikte yeniden önem kazanmış ve büyümüştür. Ortaçağ zamanında Avrupa’da ekonomilerinin temel yapısını ticaret, tarımsal üretim ve el sanatlarının oluşturduğu şehir devletleri yaygındı. Kapitalizm öncesinde büyüyen kentler, ekonomik büyümesi tarım ve ticari faaliyetlere dayalı olanlardı. 16. ve 17. Yüzyıllarda Amsterdam, Cenova, Lizbon, Londra, Venedik ve Antwerp’in egemen ’küresel’ şehirler olmasının nedeni ekonomik ve tarımsal faaliyetlerle bütünleşmesi şeklinde değerlendirilebilir. (Thorns 2004: 14).

Kentlerin bugünkü yapısı dikkate alındığında ise, kentleşme hareketlerinin sanayi devriminin bir sonucu olarak doğduğu söylenebilir. Gelişen teknolojinin tarımsal yapıyı dönüştürmesi, kentlerde ortaya çıkan iş imkanları ve işgücü talebi, nüfusun kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru göç etmeye başlamasına neden olmuştur. Kentin tüketim mallarına ve hizmete ulaşma imkanlarına sahip olması da kente doğru hareketlenmenin diğer bir nedenidir (Niray 2002: 8).

Sanayileşmiş ülkelerde 18. yüzyılın sonlarına doğru başlayan kentleşme hareketleri, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde 1950’li yıllardan sonra hız kazanan ve gündeme gelen bir olgudur (Güçlü 2002: 27). Bunun nedeni, Türkiye’de kentleşme hareketinin batılı ülkelerde görüldüğü gibi sanayileşmeyle paralel bir şekilde gerçekleşmemesi şeklinde değerlendirilebilir. Cumhuriyetin kuruluşundan 1950’li yıllara kadarki döneminde kentleşme hızında önemli bir artış olduğu söylenemez. Bu durum Osmanlı Devletinden cumhuriyete miras kalan tarım ekonomisine dayalı toplumun, ağırlıklı olarak kırsal alanlarda yaşamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca I. Dünya Savaşı gibi büyük bir savaştan sonra bozulan ekonomik koşullar ve nitelikli işgücü kaybı, sanayi sektöründe yapılması gereken

atılımları büyük ölçüde dizginleyerek kırdan kente olan göç hızının durağanlaşmasına neden olmuştur.

Aşağıda Tablo-1’de görüldüğü üzere, 1927 yılında Türkiye’deki nüfus 13 milyon 648 bindir. Nüfusun yalnızca yüzde 24.22’si kentlerde, diğerleri ise kırsal alanlarda yaşamaktadır. Bu veriler, Cumhuriyete Osmanlıdan miras kalan tarım toplumunun yansımaları şeklinde değerlendirilebilir. 1935 yılındaki verilerine bakıldığında, kentsel ve kırsal nüfus oranları bakımından önceki yıllara kıyasla neredeyse hiçbir değişiklik olmadığı ve toplam nüfusun 16 milyon 158 bine yükseldiği görülmektedir. Toplam nüfusun sürekli artıp 21 milyona ulaşmasına rağmen, 1950’li yıllara kadar kentleşme hareketinde, bir başka deyişle kentsel nüfus oranında kayda değer bir değişiklik olmamıştır.

Tablo 1.1: Nüfus Sayım Yıllarına Göre Kentsel ve Kırsal Nüfus Oranları

	Nüfus	Nüfus Artış Hızı(Binde)	Kent Nüfusu	Yüzde	Köy Nüfusu	Yüzde
1927	13.648.270	-	3.305.879	24.22	10.342.391	75.78
1935	16.158.018	21.10	3.802.62	23.53	12.355.376	76.47
1940	17.820.950	19.59	4.346.249	24.39	13.474.701	75.61
1945	18.790.174	10.59	4.687.102	24.94	14.103.072	75.06
1950	20.947.188	21.73	5.244.337	25.04	15.702.851	74.96
1955	24.064.763	27.75	6.927.343	28.79	17.137.420	71.21
1960	27.754.820	28.53	8.859.731	33.69	18.895.089	68.08
1965	31.391.421	24.63	10.805.817	34.42	20.585.604	65.58
1970	35.605.176	25.19	13.691.101	38.45	21.914.075	61.55
1975	40.347.719	25.01	16.869.068	41.81	23.478.651	58.19
1980	44.736.957	20.65	19.645.007	43.91	25.091.950	56.09
1985	50.644.458	24.88	26.865.757	53.03	23.798.701	46.97
1990	56.473.035	21.71	33.326.351	59.01	23.146.684	40.99
1997	62.865.574	15.08	40.882.357	65.00	21.983.217	35.00
2000	67.803.927	18.28	44.006.274	64.90	23.797.653	35.10
2008	71.517.100	13.1	53.611.723	75	17.905.377	25

Kaynak: Erkan, Rüstem, Kentleşme ve Sosyal Değişme, Bilimadamı Yayınları, İstanbul,

Türkiye’de kentleşme 1950’li yıllardan itibaren hız kazanmaya başlamıştır. Kentleşmenin bu tarihten itibaren hızlanmasının nedeni, bu tarihlerden itibaren ortaya konulan sosyoekonomik politikalar ve özellikle 1948 Marshall Planı çerçevesinde traktör sayısının Türkiye’de artması ve bu bağlamda tarımsal faaliyetlerde yaşanan yapısal değişimlerdir (Erkan 2010: 87-99). 1950’de ülkedeki traktör sayısı 16585 iken bu rakam 1960’da 42136, 1970’de 105865, 1980’de 436369 rakamına ulaşmış ve günümüze kadar da sürekli artış göstermiştir. 2008 yılında ise Türkiye’deki traktör sayısı 1070746’ya yükselmiştir (Erkan 2010: 99). Makinenin ve traktörün tarımsal faaliyetlerde kullanılması bir anlamda makinenin insan emeğinin yerini almasına yol açmıştır.

Keleş, bir traktörün yaklaşık 6 tarım işçisinin işini kaybetmesine yol açtığını ve bu nedenden dolayı, bugüne değin 4-5 milyon nüfusun kırsal alanlardan kentlere doğru göç ettiğini ifade etmektedir. İşsiz kalan insanların aileleri ile birlikte göç ettikleri ya da sonradan yanlarına aldıkları da hesap edilirse yaklaşık 8-9 milyon insanın traktörün tarımda kullanılmasındaki artıştan etkilendiğini söylenebilir (Keleş 2012: 70). Ayrıca ulaşımın görece kolaylaşması, iş bulma olanaklarının fazlalığı ve işgücü ücretlerinin görece fazla olmasının da kırdan kente olan göçü tetiklediğini söylemek mümkündür (Güçlü 2002: 29).

Yukarıda Tablo- 1 de görüldüğü üzere Türkiye’de 1950-1980 yılları arasında kentsel nüfusta önemli artışlar yaşanmıştır. 1950 yılında kentsel nüfusun genel nüfusa oranı yüzde 25 iken 1980 yılında ise bu oran yüzde 43.91’e yükselmiştir. Bu dönemde kentleşme hızındaki artış, yabancı teknoloji ve sermaye ithaline dayanan sanayileşme süreciyle birlikte ortaya çıkmıştır (Güçlü 2002: 29). Dönemin etkin ekonomik sistemi olan ithal ikameci sanayileşme, kentleşme sürecini yönlendiren bir unsundur. İthal ikamesi, kendi içine kapalı ulusal ekonomidir. İthal ikameci ekonomik sistemin temel amacı, ulusal burjuvazi oluşturmak için, iç piyasayı korumak maksadıyla dış piyasaya karşı yüksek gümrük duvarları ve ithalat kotaları koymaktır. Sistemin oluşması için ayrıca, devletin döviz kurlarını yüksek tutarak ithalatı azaltması ve bu şekilde iç piyasayı dış rekabetten koruması gerekmektedir (Işık ve Pınarcıoğlu 2011: 99-100).

Oluşturulan bu ekonomik sistemde, rekabete açık olunmadığından dış pazarlara ulaşmada sıkıntı yaşanmaktadır. Ulusal burjuvazinin iç piyasada karlarını artırması için önemli bir koşul da yeterli talebin oluşturulması ve pazarın büyümesini sağlamaktır. Bu konuda devlet önemli bir rol üstlenmektedir. Devletin, yeterli talebi oluşturmak için halkın alım gücünü yükseltmesi ve işçi kesiminin (alt ve orta sınıfların) yaşam koşullarını iyileştirmesi gerekmektedir. İç pazarı genişletmenin diğer bir yolu ise kırsal alanlardan kente göçü hızlandırmaktır (Işık ve Pınarcıoğlu 2011: 100-101). Bir başka deyişle, kentlerde yaşayan tüketim toplumuna dahil olan insan sayısını arttırmak, o dönemde ulusal burjuvazinin ve dolayısıyla ona eklemlenen devletin iç pazarı genişletmek amacıyla uyguladığı bir strateji olarak değerlendirilebilir. Bu stratejinin, o dönemde Türkiye'nin yaşadığı kentleşme sürecinin temel dinamikleri arasında değerlendirilmektedir.

Bu dönemde uygulanan politikalar sonucunda kentlerin yoğun bir şekilde göç alması ve hızlı bir şekilde büyümesi, konut sorununa yol açmış ve bunun neticesinde gecekondulaşma olgusu ortaya çıkmıştır. Gecekondulaşma olgusunun, bu dönemde olduğu gibi Türkiye'nin yaşadığı kentleşme sürecinin tamamında etkili olduğu söylenebilir.

Tablo- 1'e bakıldığında 1980'lerden itibaren kentsel nüfus artış hızında azalma olsa da, hem genel nüfusun hem de kentli nüfusun arttığı görülmektedir. 1980 yılında genel nüfus 44 milyon civarındayken, 1990'da 56 milyon, 1997'de 62 milyon ve 2008'de ise 71 milyon civarındadır. Kentli nüfusun genel nüfusa oranı da sürekli artış halindedir. Kent nüfusunun genel nüfusa oranı 1980'de yüzde 43 iken, bu oran 1985'de yüzde 53'e, 1997'de yüzde 65'e ve 2008'de ise yüzde 75'e yükselmiştir.

Türkiye'de kentleşme süreci 1980'li yıllardan itibaren farklı dinamikler çerçevesinde gerçekleşmektedir. Özellikle ekonomik sistemdeki köklü değişiklikler kentsel mekana ve kentsel politikalara belirgin bir şekilde yansımıştır. 1980'lerden önce ithal ikameci sanayileşmeye dayanan ekonomik politikalar yerini, uluslararası rekabete açık, gümrük duvarlarının olmadığı veya düşük seviyelere indiği, özelleştirmelerin hedeflendiği neoliberal politikalara bırakmıştır. 1990'larda belirginleşen ve 2000'li yıllarda yaygınlaşan kentleşme modeli, yeni ekonomik politikalar çerçevesinde gerçekleşen neoliberal kentsel yenilenme sürecidir. Bu sürecin temelinde ise devletin önceki dönemlerde olduğu gibi dolaylı yollardan değil,

aksine doğrudan düzenleme ve teşviklerle kent merkezlerini sermaye gruplarına açması yatmaktadır (Kurtuluş 2010: 214).

1990'lı yılların sonundan itibaren günümüze kadar olan dönemde yaşanmakta olan kentsel yenilenme (dönüşüm), özellikle kent merkezlerinde oluşan veya oluşturulmak istenen kentsel ranttan pay almak amacıyla sermaye grupları tarafından desteklenmiştir. Bu yenilenme sürecinin mekanı ise genellikle gecekonduların bölgeleridir. Kentler yatay şekilde büyüdüğünden, önceleri kent çeperinde kalan gecekonduların bölgelerinin birçoğu artık kent merkezinde kalmış ve gecekonduların değeri bölgede oluşan kentsel rant değerinden düşük bir değere sahip olmuştur. Bu nedenle gecekonduların bölgeleri müdahaleye açık bir konuma gelmiştir. Bazı gecekonduların bölgeleri kentsel dönüşüm projeleri çerçevesinde kalıcı bir şekilde yenilenirken, bazıları ise apartmanlaşmıştır (Kurtuluş 2010: 215).

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin kentleşme süreci, gelişmekte olan ülkelerin ve Türkiye'nin deneyimlediği hızlı kentleşmenin doğal bir sonucu olan aşırı göç, gecekondular ve kentsel yenilenme gibi birçok olguyla beraber değerlendirilmelidir. Bu olgular anlaşılmadan Türkiye'nin kentleşme serüvenini tam olarak anlamak mümkün değildir.

1.4. Gecekondular

Türkiye'nin kentleşme süreci incelendiğinde, gecekondular olgusuyla iç içe bir şekilde ilerlediğini söylemek mümkündür. Bu nedenle, bu bölümde gecekondular kavramı tanımlandıktan sonra Türkiye'deki tarihsel olarak gelişimi ele alınmıştır. Ayrıca, gecekondulara karşı yetkililer ve kanunlar tarafından alınan önlemler ve gecekondular sorununa yönelik çözüm arayışları tarihsel bir düzlemde incelenmiştir.

1.4.1. Gecekonduların Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan kentleşme hareketleri, gelişmiş ülkelerdeki gibi sanayileşmenin doğal bir sonucu şeklinde değil, genellikle kırsal alanlardaki "itici faktörlerin" burada yaşayan nüfusu kente göç etmeye zorlaması nedeniyle hız kazanmıştır. Kentleşme düzeyinin düşük olması ve buna bağlı olarak kentte özellikle konut imkanlarının ve göç edenlerin maddi imkanlarının kısıtlı olmasından dolayı, kente göç edenler geçim masraflarını ve barınma ihtiyacını karşılamada zorluklar yaşamıştır. Barınma ihtiyaçlarının karşılanmasındaki güçlükler

deyişle, plansız, ruhsatsız ve çarpık biçimde yapılan veya hazine arazisi üzerine yapılıp tapu ve ruhsat gibi resmi belge ve izinleri sonradan tamamlanan veya alt yapısı gelişmemiş, imar planları çıkarılmamış/halen çıkarılma çalışmaları devam eden konutlar olarak nitelendirmektedir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Bilim Serisi, 1999: 62; akt. Erkan 2010: 129).

Sadece hukuki ve yapısal boyutlarıyla değil, gecekondulaşmayı nedenleri ve sonuçlarıyla birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Bu bağlamda gecekondular, *“düşük gelirli istihdam alanlarında çalışan ve sosyokültürel farklılıklardan dolayı kente eklenmekte zorlanan bir nüfusun, mülkiyeti genellikle kamuya ait (bazen de özel kişilere ait) araziler üzerinde yasal olmayan yollarla yaptıkları plansız, sağlıksız konut”* olarak tanımlanmaktadır (Bal 2008: 117). Gecekondular bölgelerinde yaşayan insanların olumsuz şartlar nedeniyle kente göç etmesi, bu insanların kente eklenmede yaşadığı sorunların nedenleri arasında sayılabilir.

Gecekondular olgusunun ele alınışında üç önemli yaklaşımdan söz edilmektedir. Birincisi, gecekonduları *“tampon kurumlar”* olarak değerlendiren yaklaşımdır. Bu yaklaşımda, gecekondular, göç yoluyla gelenlerin barınma ihtiyaçlarını karşılamasının yanında, kente eklenmesini kolaylaştıran bir işleve de sahiptir. İkincisi, gecekondular sorununu ekonomik ve sosyal boyutlarıyla ve marjinal yaşam çerçevesi içinde ele alan *“marjinal sektör”* yaklaşımıdır. Üçüncüsü ise *“merkez-çevre”* yaklaşımıdır (Gökçe, vd. 1993: 16)

Gecekondular, bazen gelişmiş ülkelerdeki slum (yoksul kesimlerin yaşadığı yerleşim yeri) kavramıyla karıştırılmaktadır. Her ne kadar iki yerleşim tipinde de yoksul kesim ikamet etse de aralarında önemli farklılıklar vardır. Gecekondularda yaşayan halk kırsal kökenliyse, slumlarda yaşayanlar ise genellikle kentlilerden oluşmaktadır. Gecekondular genellikle, kent çevresinde, slumlar ise kent merkezlerinde görülürler. Diğer bir fark ise, slum bölgelerinde oturanlar burayı geçici olarak düşünürken ve geleceğe dair umutları yokken, gecekondular sakinlerinin ise kalıcı bir şekilde yerleşmeye niyetlenmeleri ve geleceğe yönelik umutları söz konusudur (Gökçe 1976: 11).

Her sosyal yapı gibi gecekondular ve sakinleri de süreç içerisinde, uygulanan siyasal ve ekonomik politikalar neticesinde dönüşüm geçirmişlerdir. Bu dönüşüm,

gecekonduların fiziki yapısında, gecekondu sahiplerinin ise sosyoekonomik durumlarında gözlemlenebilmektedir.

Türkiye’de gecekondulaşma, 1950’li yıllardan itibaren yaşanan iç göçler ve buna bağlı olarak yaşanan hızlı kentleşmenin sonucunda belirginleşen bir olgudur. Bu kentleşme süreci içinde kırdan kente göçen ve vasıflı olmayan, kentteki mesleklerin gerektirdiği niteliklere sahip olmayan insanlar, yaşadıkları kentte tutunmak için ilk olarak konut sahibi olmak zorundadırlar. Kırsal alanlarda düşük gelire sahip olan insanlar, meşru yollardan konut sahibi olamayacakları için, ihtiyaçlarını gecekondu tipi konutlarla karşılama yoluna gitmektedirler (Bal 2008: 118).

Gecekondu bölgelerinde başlangıçta yaşanan geçicilik düşüncesi, gecekondu sahiplerinin, ekonomik sistemin ihtiyacı olan iş gücü niteliklerini karşılamalarıyla birlikte iş ve kalıcılık kazandırmıştır (Çetin 2012: 59). 1966 yılında yasalaşan “775 Sayılı gecekondu kanunu” ile gecekondu semtlerinin düzenlenmesine ait politikaların uygulanmaya başlanması, gecekondu sahiplerinin bu bölgelerde kalıcılık kazanmasında önemli bir unsur olarak gözükmektedir. Bu unsur, altyapısız, düzensiz ve “teneke damlı” mahalleleri 1970’lerin sonunda kentlerin düzgün, düşük yoğunluklu, yeşil ağırlıklı, altyapılı mahallelerine dönüşmesine sebebiyet vermiştir (Şenyapılı 1998: 311).

Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren terör ve güvenlik kaygısıyla gerçekleştirilen köy boşaltmalar ve buna bağlı yaşanan zorunlu göçlerin sonucunda, göçlerin nedensel olarak karakter değiştirmesi, kentleşmenin ve dolayısıyla gecekondulaşmanın da yeni boyutlarıyla birlikte görünmesini beraberinde getirmiştir (Çetin 2012: 59).

Gecekondu TUSİAD raporunda birinci ve ikinci kuşak olarak iki ayrı dönemde incelenmekte ve gecekonduların farklı özellikler taşıdığı belirtilmektedir. Bu rapora göre, birinci kuşak gecekondu, yapılış tarzı, kullanılma amacı ve işlev bakımından ikinci kuşak gecekonduya bazı farklılıklar ihtiva etmektedir. İlk kuşak gecekondu, kamu arazilerinin yasal olmayan şekilde işgal edilmesi yoluyla yapılmaktadır. Bu gecekonduların yapılış tarzındaki önemli bir özellik yapım aşamasında yakın akrabaların yardımlaşmada önemli bir rol oynamasıdır. İlk kuşak gecekonduların kullanım amacı sadece barınma ihtiyacını karşılamaktır. Bir başka

deyişle, gecekondular o dönemde henüz alınıp satılabilen üzerinden kar ve rant sağlanabilen bir meta haline dönüşmemiştir. Bu ilk kuşak gecekonduların diğeri bir özelliğı de gecekonduların sahiplerinin sosyoekonomik ve kültürel açıdan kente eklenmesini sağlayan “tampon kurum” olmasıdır (TUSİAD 1999: 87-88).

İlk kuşak gecekonduların olduğı bu dönem, “bütünleştirici ve yumuşak kentleşme” olarak nitelendirilmektedir (Bal 2008: 119). Bu dönemin bütünleştirici ve yumuşak bir kentleşme olarak değerlendirilmesinin nedeni, hızlı göçün ve bunun sonucunda oluşan çarpık yapılaşmanın yol açtığı bazı sorunların, gecekonduların üstlendiğı “tampon kurum” işleviyle birlikte ortadan kaldırılması olarak değerlendirilebilir.

Gecekondular, 1970’lerden sonra nitelik değiştirmeye başlamıştır. İkinci kuşak gecekondular, önceki dönemde olduğı gibi genellikle kamu arazilerinin işgal yoluyla elde edilmesinin yanı sıra ilk dönemden farklı olarak, kent çevresindeki özel şahıslara ait arsaların parcellenerek satılması ve yapının bu araziler üzerine inşa edilmesi özelliğini taşımaktadır. Gecekonduların yapılaş tarzındaki bir diğeri değişiklik ise, yapım aşamasında gecekonduların sahiplerinin ve yakınlarının katkısının azalması, bunun yanında özel girişimciler tarafından yapılmasıdır. Ayrıca bu dönemde gecekonduların kullanım amaçlarında da farklılık görülmektedir. İlk dönemde sadece barınma ihtiyacını gidermek için yapılan gecekondular, artık ticari bir meta haline dönüşmüştür. Bu dönüşümle birlikte, arsa ve gecekonduların kendine özgü piyasa ilişkileri ortaya çıkmış ve bu ilişkileri denetleyen bir takım gruplar (gecekondular mafyası ve arazi mafyası vb.) ortaya çıkmıştır. İkinci kuşak gecekondular, bazı yıllarda çıkartılan imar aflarının gecekondulaşmayı teşvik etmesiyle birlikte, sağlıksız apartmanlara dönüşmüştür (TUSİAD 1999: 89).

Bu dönemde gecekonduları yapıp/satın alıp sonra da kiralamak giderek yaygınlaşmıştır. İlk kuşak gecekonduların sahiplerinin sosyoekonomik koşullarının değişmesi ve buna bağlı olarak yaşanan statü edinme arayışı, gecekonduların sahiplerini, alt gelir gruplarının yaşadığı apartman tipi konutlara geçmeye yönelttiğı söylenebilir.

Gecekonduların günümüzde apartmanlara dönüşmesiyle birlikte, gecekondulaşma sorunu yerini kaçak yapılaşmaya bırakmıştır. Gecekondulaşma, günümüzde salt barınma ihtiyacının karşılanması ötesinde, kentsel rant sağlamada bir araç haline gelmiştir. Bal’ın deyişimiyle “yeni gecekondular” bir başka deyişle

sağlıksız apartmanlar birinci kuşak gecekondularda görüldüğü gibi sadece kamu arazisi işgaline dayalı yapılmamakta, ilaveten ve daha sıklıkla şehir çevresindeki özellikle kırsal kesimdeki arazilerin satılmasıyla yapılmaktadır (Bal 2008: 120).

Gecekondu anlayışındaki bu dönüşümün, hükümetlerin, gecekondu sahiplerinin ve piyasa koşullarının karşılıklı etkileşimi çerçevesinde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Özellikle belli aralıklarda çıkarılan imar aflarının gecekondulaşma eğilimleri üzerinde etkisi tartışılmaz niteliktedir. Bu yüzden, gecekonduların dönüşümünü ve Türkiye'deki kentleşme dinamikleri içerisindeki konumunu değerlendirmek için, hükümetlerin gecekondu sorununa yönelik çözüm önerileri ve uygulamalarını irdelemek yerinde olacaktır.

1.4.2. Gecekondu Sorununa Çözüm Arayışları

Türkiye'de gecekondu bölgelerinin görüldüğü ilk yerler yoğun göç alan metropol kentler olan İstanbul ve Ankara'da görüldüğü bilinmektedir. Bu nedenle Türkiye'deki gecekondu meselesinin değerlendirilmesi için ilk olarak İstanbul ve Ankara'daki gecekondulaşma sürecini incelemek gerekmektedir.

İstanbul'da ilk yoğun gecekondulaşma yaşayan bölgelerden biri mülkiyet konusunda belirsizlik içindeki Zeytinburnu bölgesidir. Deri ve tekstil sanayinin, tarım ve hayvancılık sektörlerinin bu bölgede yoğunlaşması, mekânsal açıdan işçi ve esnaf konutlarıyla örgütlenmesini beraberinde getirmiştir. Çeşitli yerleşim yerlerinden ve kırsal alandan göç eden nüfus, hem barınma ihtiyacını giderme hem de iş bulma ümidiyle bu bölgeye yerleşmiştir (Şenyapılı 1998: 302).

İstanbul'da ilk yoğun gecekondu bölgelerinden biri de Eyüp- Rami yakınlarında kurulan Taşlıtarla bölgesidir. Şenyapılı bölgenin gecekondulaşma bakımından gelişimini şöyle anlatmıştır (Şenyapılı 98: 303): “...1953 yılında hükümet kentin arkasındaki bu tepelerde kamu arazisi üzerinde göçmenler için 2 bin dolayında tek katlı, bahçeli konut yaptırdı. Eyüp, topçular ve Maltepe- Topkapı'da sanayinin varlığı bu alanın çekiciliğini arttırıyordu. Bu düzenli konut alanına ilk yerleşen göçmenler, daha sonra gelen akrabalarını bahçelerine yerleştirip, evlenen çocukları için gene bahçelerinde konut yapmaya başladılar. 1954'ten sonra Yugoslav göçmenlerin gelip gecekondu tipi konutlar yapması, Karadenizlilerin ve Sulukule'nin istimlakinden sonra Çingenelerin de yerleşmesi ile bölge 1948'de bucak, 1963'te Gaziosmanpaşa adı ile ilçe oldu”.

Ankara’da ise kentleşme süreci ve buna bağlı olarak göç ve gecekondulaşma eğilimlerinin farklı bir şekilde ortaya çıktığı görülmektedir. Başkent olmadan önce büyük ölçekli bir kasaba olan Ankara, Başkent olmanın kent gelişimini önemli ölçüde etkilediği düşüncesi çerçevesinde, kentleşme sürecine yapay bir şekilde devam etmiştir. Hükümetin, hızla artması beklenen kent nüfusuna önlem olarak kentin planlanması yönünde çalışmalar başlatması ve 1924’te Heussler’e 1932’de ise Jansen’e yaptırdığı planlar, bu düşünceleri destekler niteliktedir (Şenyapılı 1998: 303).

Ankara’ya 1940’lardan sonra gelmeye başlayan göçler neticesinde gelen insanlar, Ankara’da henüz yok denecek kadar az büyük ve küçük sanayinin olması ve kendilerine istihdam sayılabilecek yegane yerin kent merkezleri olması nedeniyle, iş merkezlerine yakın ve sağlıklı yapılaşmaya uygun olmayan Altındağ gibi bölgelere yerleşmeye başlamışlardı (Şenyapılı 1998: 303). Ankara’da yoğunlaşmaya başlayan gecekondulaşmaya yönelik yasal tedbir alınmaya çalışılmışsa da bu vakıf ve şahıs arazilerini korumaktan öteye geçmemiş ve hatta gecekonduların üstünde bulunduğu hazine arazilerinin, gecekonduların sahiplerine devredilmesi söz konusu olmuştur (Aslan 2009: 954). Bu uygulamalar gecekondulaşmayı önlemeyi amaçlamaktan ziyade göç edenlerin sözde mağduriyetlerini gidermeyi hedeflemektedir.

Literatürde, gecekonduların sorununa çözüm arayışları ve gecekonduların politikaları genellikle dönemsel olarak incelenmektedir. Aslan (2009), 1950’li yıllardan itibaren 10 yıllık dönemler boyunca değişen konjonktür ve kanunlar bağlamında gecekondulaşmayı ve önlemlerini incelemiştir. Şenyapılı (1998) 1950 ve 1960’da ana iki kırılmanın yaşandığını, 1980’li yıllarda çıkarılan imar aflarıyla meselelerin yeni bir boyut kazandığını ve 1990’lı yıllardan itibaren ise neoliberal politikalar sonucunda gecekonduların meselesine devletin ve halkın bakışının değiştiğini ifade etmektedir. Keleş (2012) ise, gecekonduların meselesine çözüm arayışlarını ve gecekonduların politikasının gelişimini planlı döneme kadar (1960 öncesi) ve planlı dönem (1960 ve sonrası) şeklinde iki dönemde incelemiş ve kalkınma planlarının gecekonduların politikaları üzerindeki etkisini dikkate almıştır.

1950’li yıllarda gecekonduların meselesine yaklaşım, gecekonduların önlemeye değil, onları düzenlemeye yöneliktir. 1953 yılında çıkarılan 6188 Sayılı Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Yapılar Hakkında Kanunun bu amaca yönelik olarak çıkarıldığı görülmektedir. Bu politikaya uygun şekilde belediyelerin alt gelir

gruplarına yönelik birçok sosyal konut yapmıştır (Aslan 2009: 956). 1950’li yıllar, gecekonduların yasallaşmaya ve dolayısıyla meşrulaşmaya başladığı dönem olarak nitelendirilebilir.

1960’lı yılların gecekondular meselesi açısından önemi, 775 Sayılı “Gecekondular Kanunu” adında bir kanunun çıkarılmasıyla birlikte, resmi olarak gecekonduların bir sorun olarak görülmeğe başlanmış olmasıdır. Kanun gecekonduları, “İmar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuata ve genel hükümlere bağlı kalınmaksızın, kendisine ait olmayan arazi veya arsalar üzerinde, sahibinin rızası alınmadan yapılan izinsiz yapılar”, şeklinde tanımlamıştır (m2). Ayrıca, gecekondular kanununda, mevcut gecekonduların ıslah edilmesinin ve yeniden gecekondular yapımının önlenmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır (m1).

Mevcut gecekondular bölgelerine çeşitli hizmetlerin (altyapı, elektrik, su vb.) götürülerek bu bölgelerin ıslah edilmesi, gecekondular yapımını adeta meşrulaştırmaktadır. Bu tür uygulamaların gecekondular meselesinin günümüze kadar uzanmasının bir göstergesi olarak düşünülebilir.

O dönemde yapılan I. Kalkınma Planı’nın (1963-1967) gecekondular meselesine yaklaşımı iki boyuttan oluşmaktadır. Birincisi, mevcut gecekonduların ıslah edilmesidir. İkincisi sağlıklı olmayanları yıkmayı amaçlamaktadır. Bu durum planda, şu şekilde incelenmiştir. “*Gecekondular çevrelerinin haritaları yapılacaktır. Araştırmalar yapılarak, arsaların mülkiyet ve kamu hizmetleri durumları ile gecekondulardan hiç oturulamayacak veya çok sıkışık olanlar tespit edilecek*” ve “*hiç oturulamayacak durumda olanlar, barınanların (d) bendinde yazılı usule göre bir konut sahibi olması sağlandıktan sonra yıktırılacaktır*” (s.434). İkinci Kalkınma Planı’nda (1968- 1972) da gecekondular meselesinde amaç bakımından ilk planla belirgin bir fark yoktur.

Tablo-1. 2: Türkiye’de Gecekondu ve Gecekondu Nüfus

Yıllar	Gecekondu(Sayısı)	Gecekondu Nüfus	Kentsel Nüfustaki Payı (%)
1955	50.000	250.000	4.7
1960	240.000	1.200.000	16.4
1965	430.000	2.150.000	22.9
1970	600.000	3.000.000	23.6
1980	1.150.000	5.750.000	26.1
1990	1.750.000	8.750.000	33.9
1995	2.000.000	10.000.000	35.0
2002	2.200.000	11.000.000	27.0

Kaynak: KELEŞ, Ruşen, Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, İstanbul, 2012, s.510

Tablo- 1.2 de görüldüğü üzere 1970’li yıllarda gecekondu sayısında ve gecekondu nüfusunda önemli ölçüde artış yaşanmıştır. 1970’de gecekondu sayısı 600 bin iken, 1980’e gelindiğinde ise 3 milyonu bulmuştur. Bu artışın dolaylı ve/veya direkt olarak gecekondu nüfusu sayısını da etkilediği söylenebilir. 1970’de gecekondu nüfusu 3 milyon iken 1980’de ise bu rakam 6 milyon sınırına dayanmıştır. Gecekondu sayısındaki bu artışın nedeni ise o zamana kadar uygulanan gecekondu yapımını teşvik edici politikalarıdır. O dönemdeki gazetelere göre 1976 yılından önce yapılmış gecekondulara af getirileceği söylentileri yayılmış ve bu söylentiler üzerine kısa sürede 10 binden fazla gecekondu inşa edildiği ifade edilmektedir. Yine o dönemki gazetelere göre, mahalle muhtarları, bazı belediye meclis üyeleri ve kamu görevlileri de bu inşa sürecinde önemli rol oynadıkları söylenmektedir (Aslan 2009: 958).

1970’li yılların gecekondu meselesi açısından önemi, gecekondu politikleşmeye başlamasıdır. Gecekondu nüfusunun özellikle de ikinci kuşak gecekondu nüfusunun yaşadığı kente eklemelenmedeki başarısı, yaşam standartlarının görece yükselmesi ve gelecek umudunu taşımaları, gecekondu bölgelerinde oturan insanların siyasi düşünceleri ve tercihlerini etkilemiş ve siyasete ilgilerini de arttırmıştır. Bunun yanında, hükümetlerin de bu insanların tapu sahibi olma gibi gelecek umutlarını da suistimal ederek, oy tercihlerini de etkilemek istemeleri ve bu yönde ortaya koyduğu politikalar, gecekondu nüfusunun politikleşmesine neden olmuştur.

Aslan, 1976 yılından CHP Gençlik Kolları tarafından düzenlenen Gecekondu Kurultayını, gecekondu bölgelerinin politikleşmesinin bir göstergesi olarak görmektedir. Aslan, o dönemin Cumhuriyet gazetesini kaynak göstererek, katılımın geniş olduğunu 64 gecekondu bölgesinden 954 delege katıldığını ve “yaşasın halk iktidarı”, “gecekondu ak konu” gibi afişlerin asıldığını belirtmektedir (Aslan 2009: 958). Yapılan bu kurultay ve kurultayda asılan afişlerdeki sloganlar, gecekondu sakinlerinin, gecekondu yapmalarını bir hak olarak gördüklerini ve bu haklarını siyasete dahil olarak alabilecekleri düşüncesine sahip olduklarını kanıtlamaktadır.

1980’li yıllar ise gecekondu meselesi açısından imar aflarıyla önem kazanmıştır. 1983-1988 yılları arasında konuyla ilgili beş tane yasa çıkmıştır (Şenyapılı 1998: 312). 2805 sayılı “İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Olarak Yapılan Yapılara Uygulanacak İşlemler ve 6785 sayılı İmar Kanunu’nun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun”, 21.03.1983 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun temel amacı, o zamana kadar yapılmış olan gecekonduları bağışlamaktır. Gecekonduların bağışlanmasındaki temel şart ise 02.06.1981 tarihinden önce yapılmış olmalarıdır (Çetin 2012: 65). Daha sonra çıkarılan 2981 (1984), 3290 (1986) ve 3366 (1987) sayılı kanunlar 1981’de çıkarılan kanunu değiştirmek ve genişletmek amacıyla çıkarılmıştır. Bu değişikliklerle birlikte, gecekondu sahiplerine tapu verme işlemlerinin kolaylaştırılmasının hedeflenmiş, aynı zamanda imar aflarının kapsamı ve teknik boyutu da yeniden gözden geçirilmeye çalışılmıştır (Keleş 2012: 538-540).

Şenyapılı (1998), 1980’li yıllardaki bu imar aflarını “İslah İmar Planı Yasa Grubu” başlığı altında toplamış ve bu yasa grubunun amacını ise “Gecekondu alanlardaki mülkiyet sorununu çözerek, bu alanlara hızla yasal statü kazandırmak ve gecekonduların düzenli apartman türü konut stokuna dönüştürülmesini sağlamak” olarak açıklamıştır (Şenyapılı 1998: 312).

1970’li yıllarda gecekondu bölgeleri, politikleşerek siyasetin bir parçası haline gelmiştir. Siyasi partilerin oy kazanma kaygısı ve doğal olarak hükümetlerin bu kaygıya paralel bir şekilde bu bölgeleri politik açıdan kullanmak istemeleri yaşanan politikleşmenin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu politikleşmenin neticesinde 1980’li yıllarda seri bir şekilde çıkan imar aflarını, gecekondulaşmayı

yasallaştırma ve meşrulaştırma sürecinin zirvesi olarak görmek mümkündür. Bu süreç 1990'lı yıllara kadar bu şekilde devam etmiştir.

Devletin gecekondulaşmaya yönelik öncesi “ıslah edici ve çözüm arayıcı”, 1980 sonrası ise “affedici” tutumları, yerini yıkıcı veya dönüştürücü bir tutuma bırakmıştır. Bu tutum değişikliğin başlıca nedenlerinden bir tanesi, gecekonduların sermaye açısından işlevini yitirmesi ve neoliberal politikaların da etkisiyle sanayi alanlarının kent dışına taşınması olarak görülmektedir. Ayrıca, ilk kurulduğunda kent dışında kalan gecekonduların zamanla kentin genişlemesi neticesinde kent merkezlerinde kalması bu tutum değişikliğinin nedenleri arasında sayılabilir (Aslan 2009: 960). Devletin gecekondulaşmaya yönelik tutum değişikliği, gecekonduların alanlarının dönüşümünü de beraberinde getirmiştir. Bu dönüşüm, ilk olarak kent merkezlerinde kalan yüksek rantta sahip gecekonduların bölgelerinden başlamıştır. İlk kentsel dönüşüm projelerine, Ankara Dikmen ve Portakal Çiçeği Vadisi projeleri örnek gösterilebilir.

2000'li yıllar ise Erman'ın (2010) ifadeleriyle, “gecekondulara karşı savaşın ağırlığını hissettirdiği” ve “gecekonduları kent mekanından söküp atma” amacını kolaylaştırıp hızlandıracak hukuki düzenlemelerin yapıldığı yıllar olarak değerlendirilmektedir (Erman 2010: 240). Bu doğrultuda kentsel dönüşüm projeleri günümüzde giderek önemini arttırmaktadır.

1.5. Kentsel Dönüşüm

Kentsel dönüşüm kavramı, sosyal bilimlerdeki diğer kavramlar gibi, üzerinde uzlaşılan bir kavram değildir. Bu kavram kentlerin ve kent parçalarının ihtiyaçları doğrultusunda ve müdahale biçimlerine göre farklı şekillerde ele alınmış ve farklı ülkelerde ve dillerde çeşitli isimlerle anılmıştır. Kavram, çeşitli yazarlar tarafından da, ortak özellikler içermesine karşın, farklı şekillerde tanımlanmıştır.

TDK'da kentsel dönüşüm kavramı, “imar planına uymayan, ruhsatsız binaların yıkılıp, planlara uygun olarak toplu yerleşim alanlarının oluşturulması” (<http://tdk.gov.tr>, 2013) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamada kavramın, gecekonduların ve kaçak yapıların dönüşümü olarak sınırlandırıldığı görülmektedir.

Friesecke'in, kentsel dönüşümü yerleşim bölgelerinin fiziksel, ekonomik ve sosyal refah açısından güçlendirilmesi olarak tanımladığı, Roberts'in ise bunlara

ilave olarak, kentsel dönüşümün kentsel problemleri çözüme ulaştıran kapsamlı ve bütüncül bir plan ve aynı zamanda eylem olarak tanımladığı ifade edilmektedir. (Kalaycıoğlu vd. 2009: 895).

Kentsel dönüşüm, kent ekonomisini canlandırmak, kentsel çöküntü alanlarını yeniden inşa etmek, kentsel rant ve yangın, deprem, su baskını gibi doğal afetlerin oluşturduğu tahribatı gidermek ve/veya etkisini en aza indirmek için yapılan eylemler bütünü olarak değerlendirilebilir. Çeşitli eylem biçimlerini içinde barındıran kentsel dönüşüm kavramını daha iyi tanımlamak ve değerlendirmek için bu eylem biçimlerinin çeşitlerini kısaca incelemek yerinde olacaktır. Bu eylem biçimlerini aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

- **Yenileme (renewal):** “*Gerek yerleşme düzeni, gerekse mevcut yapıların durumu bakımından yaşama ve sağlık koşullarının iyileştirilmesi olanağı bulunmayan alanlardaki yapıların tümünün veya bir bölümünün ortadan kaldırılarak yeniden imar edilmesi*” (Kara ve Palabıyık 2010: 1551) şeklinde tanımlanmaktadır.
- **Sağlıklaştırma (rehabilitation):** Mevcut dokuyu koruyarak yıpranmış ve elverişsiz koşullardaki mekanların küçük ölçekli müdahalelerle iyileştirilmesini amaçlayan eylem biçimidir (Ataöv ve Osmay 2007: 68). 1990’lı yıllar öncesinde Türkiye’deki gecekondu bölgelerine yapılan uygulamalar bu eylem biçimine bir örnek teşkil edebilir.
- **Koruma (conservation):** Tarihsel bölgelerin ve mekanların, sonradan eklenen yapılarla birlikte değerinin korunması ve bu bölge ve mekanların geleceğe sağlam ve yeni yapılarla uyum içerisinde olmasını sağlama amacını güden eylem biçimidir (Ergun ve Gül 2010: 371). Yenilenen ve eski tarzın korunarak modern ve estetik bir görünüme kavuşturulan Eskişehir Odun Pazarı Evleri ve tarihi İstanbul surlarının korunması ve estetik görüntünün sağlanması amacıyla yapılan Suriçi bölgesi projesi bu eylem biçimine örnek olarak gösterilebilir
- **Soylulaştırma (gentrification):** Ruth Glass tarafından kavramsallaştırılan soylulaştırma, yoksul kesimlerin oturduğu şehir merkezindeki tarihi yapıların iyileştirilerek, bu bölgelere orta ve üst gelir gruplarının yerleştirilmesi anlamını taşımaktadır. 1980’li yıllarla birlikte (neo- liberal politikaların önem kazanmasıyla beraber), kavramın anlamı ve kapsamı

değişmiştir. Önceki dönemde soylulaştırma, iyileştirme amacıyla yapılan ve orta üst gelir gruplarının yerleştirildiği eylem biçimiyken; bu özelliğini korumakla birlikte, sonraki dönemde ise soylulaştırmanın amacı, oluşan kentsel rantın sermaye kesimleri tarafından paylaşılması ve eski yerleşim yerlerinin yıkılarak yerine lüks konut ve tüketim alanlarının inşa edilmesi şekline dönüşmüştür. Dönüşüm alanlarının ortak özelliği çoğunlukla yoksul kesimlerin yaşadığı yerleşim yerleri olan gecekondu mahalleleri, kent merkezlerindeki tarihi alanlar ve sosyal konutların olduğu bölgelerdir (Ergun ve Gül 2010: 371).

- **Yeniden Geliştirme (redevelopment):** Ekonomik ve yapısal özellikleri, iyileştirmesine imkan vermeyecek ölçüde kötüleşmiş olan alt gelir gruplarının konutlarının yıkılması ve bunların oluşturduğu kent bölümlerinin yeni bir tasarım düzeni içinde geliştirilmesi (Keleş 1998: 139) olarak tanımlanan yeniden geliştirme, dönüşüm alanının genellikle alt gelir gruplarının ikamet ettiği yerleşim yerleri olması açısından soylulaştırma eylemiyle benzer özellikler taşımaktadır.
- **Temizleme (clearance):** “*Alt gelir gruplarının yaşadığı bölgelerdeki konutların ve diğer yapıların sağlığa aykırı niteliklerinin giderilmesi*” şeklinde tanımlanmaktadır (Kara ve Palabıyık 2010: 1551).
- **Tazeleme- parlatma (refurbishment):** Tarihi bölgeleri peyzaj elemanları ve kent mobilyaları kullanarak yeniden canlandırılması olarak tanımlanmaktadır (Kara ve Palabıyık 2010: 1551).
- **Boşlukları doldurarak geliştirme (infill development):** Bir bölgedeki mevcut dokuya yeni aktivitelerin ve binaların eklenmesidir (Kara ve Palabıyık 2010: 1551).

Kentsel dönüşüm projeleri, boşluk doldurarak geliştirme, tazeleme, koruma, yeniden geliştirme, yenileme, sağlıklaştırma ve soylulaştırma gibi eylem biçimlerini içinde barındırmaktadır. Bununla birlikte kentsel dönüşüm projeleri, kentsel bir sorunu ve/veya bölgeyi bir bütün halinde ele alıp, sivil toplum örgütleri ve kentsel dönüşüm alanındaki kişilerin de katılımıyla, sorunun ve/veya bölgenin sosyoekonomik, kültürel ve sosyopsikolojik dinamiklerini de dikkate alarak, vizyon, hedef ve eylemler bütünü şeklinde tanımlanabilir. Kentsel dönüşüm projeleri, kentin

bir bölgesini ıslah etmek için kullanabildiği gibi kent planlarının ve uygulamalarının bir parçası olarak da değerlendirilebilmektedir.

1.5.1. Kentsel Dönüşümün Amaçları ve Prensipleri

Kentsel dönüşümün amaçlarını şu şekilde özetlemek mümkündür (Ertaş 2011: 3):

- Kentsel alanların çöküntü haline gelmesine yol açan toplumsal bozulmanın nedenlerini araştırmak ve bu bozulmayı önleyecek tedbirleri almak,
- Değişimin her konuda olduğu gibi kentler için de süreklilik arz etmesi,
- Kentlerde yaşanan fiziksel, toplumsal, ekonomik, çevresel ve altyapısal değişim ve değişen ihtiyaçları tespit ederek, kent parçalarının yaşanan bu değişime uygun şekilde geliştirilmesinin hedeflenmesi,
- Kentsel refah ve yaşam kalitesini artırıcı bir ekonomik kalkınma modeli yaklaşımının ortaya konulmalıdır.
- Kentsel alanların çöküntü haline gelmesinin bir nedeni olan ekonomik cansızlığı canlılığa çevirecek stratejilerin belirlemesi ve bunun sonucunda kentsel refahı ve yaşam kalitesini arttırıcı çalışmaların hedeflenmesi,
- Kentin etkin bir şekilde kullanılmasına ve kentin gereksiz bir şekilde büyümesini önleyecek stratejiler geliştirmesi.

1.5.2. Dünyada ve Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Tarihsel Süreci

Kentler ilk kurulduklarından itibaren fiziksel, ekonomik ve stratejik vb. konular açısından sürekli değişim halindedir. Sanayileşme sürecine kadar yavaş olan bu değişim, sanayileşmeyle beraber hız kazanmıştır. 19. yüzyılla birlikte sanayileşmenin ve kapitalizmin, ihtiyaç duyduğu üretim alanlarında, yeni konut alanlarının, mal ve hizmet akışına uygun, düzenli ve kontrollü fiziksel mekanların organizasyonunu gerçekleştirmek için büyüyen kentlerin ve artan nüfusun etkin bir şekilde düzenlenmesi hususunda yapılan düzenlemeler kentsel dönüşümün tarihsel açıdan birinci evresi olarak görülmektedir (İçli 2011: 45).

İkinci Dünya Savaşı sonrası görülen alt kentleşme dönemi, kentsel dönüşümün ikinci evresinin bir bölümünü oluşturmaktadır. Alt kentleşme döneminde, erken sanayileşmiş ülkelerde sanayi alanları kent dışına çıkartılmış ve

kent merkezlerinde geniş alanlar ortaya çıkmıştır. Bu politikayla birlikte, ücretli çalışanlar “yeni bir yaşam vaadiyle oluşturulan” alt kentlere yönelmiştir (İçli 2011: 45-46).

Kentsel dönüşümün ikinci evresini oluşturan diğer bir olgu da İkinci Dünya Savaşı ile birlikte yıkılan şehirleri, bozulan ekonomik ve toplumsal hayatı yeniden inşa etme politikalarıdır. Bunun örneklerinden bir tanesi Almanya’da uygulanan Postdam Meydanı Kentsel Dönüşüm Projesidir. Bu projeye birlikte, savaş döneminde yıkılmış ve savaş sonrasında da Doğu ve Batı Almanya’nın sınırında kalarak ikiye bölünen meydanın, savaş öncesi değerini kazanması hedeflenmiştir. Dönüşüm sonrası, gece- gündüz yaşayan, alışveriş birimleri, kültürel yapılar, küçük işyerleri, konut alanları ve büro alanlarından oluşacak bir metropol merkezi” oluşturulması düşünülmüştür (Şişman ve Kibaroglu, <http://www.hkmo.org.tr>, 2013). Bu projenin, , kamunun yönlendirme ve denetleme işlevinin yanında, özel sektör liderliğinde, meslek odaları ve sivil toplum örgütlerinin ise halkın temsilcisi olarak katılımıyla gerçekleştirilmesi, önemli bir unsur olarak görülmelidir.

Kentsel dönüşüm projelerine diğer bir örnek ise Japonya’da gerçekleştirilen Hiroşima–Danbara Kenti Kentsel Dönüşüm Projesidir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Hiroşima üzerine atılan atom bombası, şehrin yerle bir olmasına yol açmış ve bölgeyi kullanılamaz hale getirmiştir. Bunun üzerine şehri yeniden imar etmek kaçınılmaz olmuştur. 1974 yılında onaylanan, 1983 yılında başlatılan, 1995 yılında tamamlanması beklenen ve günümüze kadar tamamlanan projeye yeşillikleri, nehirleri ve kültürü ile dünya barışına hizmet verecek bir yerleşim alanı oluşturmak istenmiş, bunun yanında endüstriyel ve kültürel bir gelişim sağlanarak bölgeyi yeniden çekici hale getirmek hedeflenmiştir. Almanya’daki Postam Kentsel Projesi’nde olduğu gibi bu projeye halk tarafından oluşturulan örgütler de katılmıştır. Oluşturulan bu örgütlerin projenin karar ve plan aşamasında yer aldığı ve bunun sonucunda projeye birlikte yoksul kesimin oturduğu bölgelere bir estetik kazandırıldığı da söylenebilir (Şişman ve Kibaroglu, <http://www.hkmo.org.tr>, 2013).

Kentsel dönüşümün üçüncü evresi ise 1970’lerden itibaren küreselleşme süreciyle başlamıştır. Sanayileşmiş ülkelerde, kent merkezlerindeki bölgelerin arsa rantının artmış olması, bir başka deyişle bu bölgelerin üretim merkezi olmaktan çıkıp tüketim merkezleri olması (sanayisizleşme), bu bölgelerdeki sanayi mekanlarının

kent çevresine taşınmasını zorunlu kılmıştır. Kent merkezlerinin yoksul bölgelerindeki yapıların arsa değerinden daha düşük kalmış olması da bu dönüşümde önemli rol oynamıştır. (İçli 2011: 46).

Gelişmiş ülkelerde sanayileşmenin beraberinde getirdiği fiziksel, toplumsal, ekonomik ve kültürel sorunları çözümlenmek için uygulanan kentsel dönüşüm, Türkiye’de hızlı kentleşmenin sonucu olan gecekondulaşma sürecine ve gecekondulaşmaya karşı bir çözüm aracı olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye’de kentsel dönüşüm tarihsel olarak, farklı ekonomik ve toplumsal olguları içeren ve kentsel dönüşümün uygulama çeşitlerinin farklı zamanlarda ve mekanlarda uygulandığı, 1950-1980, 1980-2000 ve 2000 sonrası şeklinde üç döneme ayrılabilir (Kalaycıoğlu vd. 2009: 897).

1950-1980 döneminde yapılan müdahaleler, genellikle gecekondulaşma bölgelerine yöneliktir. Bu müdahaleler ile gecekondulaşma bölgelerinin ıslah edilmesi ve bu bölgelere altyapı gibi hizmetlerin götürülmesi hedeflenmiştir. 1966 yılında çıkarılan 775 sayılı “Gecekondulaşma Kanunu” ile bu hedefler yasal halini almış ve ayrıca kanunda ileriye yönelik gecekondulaşmanın önlenmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Ancak uygulanan sağlıklaştırma (rehabilitation) politikaları neticesinde gecekondulaşma eğilimi artarak devam etmiş ve gecekondulaşma sorunu farklı bir boyut kazanmıştır. Bu dönemde yaşanan dönüşüm süreçlerinden biri de yeniden geliştirme (redevelopment) veya diğer adıyla yeniden yapılandırma’dır. Bu dönüşüm sürecinde gecekondularda oturanların bir kısmı kent çevresindeki gecekondularını kendi olanaklarıyla çok katlı binalar haline dönüştürerek bu binalara taşınmışlardır (Ataöv ve Osmay 2007: 64).

1980’lerden 2000’li yıllara kadar olan dönemde, kentsel dönüşümün uygulama biçimlerinden bazıları görülmektedir. Bunlardan biri radikal bir biçimde binaların yıkılıp yenilerinin inşa edildiği kentsel yenilemedir. İstanbul’daki “Haliç Çevre Nazım Planı” kentsel yenileme projesi bu uygulamaya örnek teşkil edilebilir. Türkiye’de o dönemde yapılan diğer bir müdahale biçimi ise sağlıklaştırmadır. Gecekondulaşma bölgelerindeki yaşam koşullarını iyileştirmek için yapılan bu uygulamayla birlikte gecekondulaşma bölgelerine yol, su ve elektrik gibi altyapı hizmetlerinin yanında park alanları, spor tesisleri gibi çeşitli çevre düzenlemeleri yapılmıştır. Bunun yanında bu dönemde çıkarılan imar afları da bir çeşit müdahale olarak sayılabilir (Ataöv ve Osmay 2007: 68). İmar aflarında temel etken olarak,

gecekondu bölgelerinin politikleşmesi ve buna bağlı olarak hükümetlerin oy kaygısı olduğu söylenebilir.

Tarihi alanların korunması da gecekondu bölgelerine yönelik diğer bir müdahale biçimi olarak kabul edilebilir. Bu uygulama biçimiyle de bir yandan tarihi eserlerin korunması amaçlanırken diğer yandan da bu bölgelerde oluşan görüntü kirliliğinin önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Bu dönemde gerçekleştirilen bir diğer uygulama biçimi ise soylulaştırmadır. Daha önce kent çevrelerinde konumlanan gecekondu bölgelerini zamanla kentlerin alansal olarak genişlemesi neticesinde kent merkezlerinde kalması ve neoliberal politikaların kentsel mekana yansması sonucu, gecekondu bölgelerindeki rantın artmasına yol açmıştır. Değerlenen gecekondu bölgeleri sermayenin ilgi alanına girmiştir. Bu uygulamayla birlikte, alt gelir gruplarının oturduğu bölgelere üst gelir gruplarının yerleşmesi hedeflenmiştir (İçli 2011: 47).

Kentsel dönüşüm bağlamında 2000 sonrası Türkiye’de en önemli gelişme kentsel dönüşümün yasallaşması ve kentsel dönüşüm projelerinin ülke gündeminde önemli bir yer tutmasıdır (Ataöv ve Osmay 2007: 68). Bununla birlikte, kentsel dönüşüm projelerinin geniş ölçekli kent planlarının birer parçası haline gelmesi de bu döneme rastlamaktadır. Bu durumun nedeni devam eden göçler ve buna bağlı olarak yaşanan kentleşme sürecidir. Ayrıca, 1999 yılında yaşanan büyük depremler de kentsel dönüşüm projelerinin öneminin artmasında önemli rol oynamıştır.

1.5.3. Kentsel Dönüşüm Projelerine Eleştirel Yaklaşımlar

Kentsel dönüşüme yönelik eleştirilerin odak noktasını, kentsel dönüşüm projelerinin hakkaniyet ölçüsünde yapılmayıp, ondan ziyade neoliberal politikaların neticesinde kent merkezlerinde oluşan rantın paylaşımına yönelik uygulamaların oluşturduğu söylenebilir.

Londra ve Ankara kentlerindeki kentsel dönüşüm projelerini karşılaştırmalı bir şekilde inceleyen Ertaş, Türkiye’deki kentsel dönüşüm uygulamalarının sosyal boyutunu ele alarak, sorunları ve eksiklikleri şöyle sıralamıştır (Ertaş 2011: 14-15):

- Halk katılımı amacıyla belediyelerin yaptığı çalışmalar, kısmi halk toplantıları düzeyinde ve pasif çalışmalar olarak kalmaktadır.

- Ortaklıklarının oluşturduğu bir belediye ajansı ya da grupları kurmak yerine halkın gönüllü kooperatifleşmeye yönlendirildiği görülmektedir.
- Belediyelerin proje dışında finansman imkanı sağlamamaktadır. Bu nedenle, projelerin finans kaynağını artırmak için çözümler aranmaktadır. Bu durumda sosyal grupları yönlendiren ve güven veren bir kurumsallaşmanın olmasını engellemekte ve dolayısıyla kentsel dönüşüm uygulamalarına karşı bir önyargı oluşturmaktadır.
- Genellikle gecekondularında uygulanan bir dönüşüm biçimi olan soylulaştırma neticesinde, alt ve orta gelir gruplarının yaşam kalitesini yükseltmek yerine, bu bölgelere mevcut durumda yüksek gelir grubuna dahil olanların konumlandığı görülmektedir.
- Hak sahibi olmayanlar, kiracılar vb. gönülsüz olarak oturduğu bölgeyi terk etmesi nedeniyle yeni binaların finansmanını karşılayamamakta ve koşulların zorlamasıyla yeni alanlardan uzaklaşmaktadırlar.
- Gecekondularında oturan insanlar, apartmana taşındıktan sonra yeni yaşam tarzına ilk etapta adapte olamamaktadır.

Kentsel dönüşüm projelerine getirilen diğer bir eleştirinin de, projelerde fiziksel ve altyapısal konulara önem verilirken, kentlerdeki asıl unsur olan insanın ve sosyokültürel boyutun yeterince dikkate alınmaması olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, gecekondularındaki insanlara dönüşüm isteği ve dönüşüm sürecinin nasıl yapılması gerektiği sorulmaması, bu bölgelerdeki insanların projeye katılımından uzak olması diğer bir eleştiri konusudur (Ergun 2009: 936-937).

Gecekondularına yönelik gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projelerinde bir başka sorun, bu bölgelerde yaşayan insanların yeni konutlarına geçerken beraberinde getirdiği sosyoekonomik ve kültürel koşulların farklılığı olduğu söylenebilir. Birlikte yaşama kültürünün yok denecek kadar az olması, apartman yaşamında sorun olabilmektedir. Bunun yanında, özellikle Türkiye'nin görece az gelişmiş şehirlerindeki gecekondularında yaşayan insanların, geçim kaynakları arasında hayvancılık da yer almaktadır. Kentsel dönüşüm sonrasında, hayvancılıkla meşgul olabilecek koşulların olmaması, insanların geçimini temin etmekte zorlanmasına neden olduğu söylenebilir.

Kentsel dönüşüm sonrasında, komşuluk ilişkilerinin mekansal nedenlerle farklılaşması da sorun teşkil etmektedir. Kentsel dönüşüm sonrasında insanlar, gecekondular bölgesinde oluşan toplumsal davranış kalıplarını ve özelde ise komşuluk ilişkilerini apartman yaşamına yansıtabilmektedir. Bu durumun, apartmanda birlikte yaşama kültürüne adaptasyonu güçleştirdiği söylenebilir.

1.5.4. Kars'ın Kentsel Gelişimi ve Kars'ta Kentsel Dönüşüm

1.5.4.1. Kars'ın Kentsel Gelişimi

Kars'ta yaşam tarih öncesine dayansa da, yerleşik hayat neolitik dönemde başlamıştır. Kars, tarih boyunca sırasıyla Urartular, Sakalar, Sasaniler, Bizanslılar, Selçuklular, Moğollar, Karakoyunlular, Timur Devleti, Akkoyunlular, Safeviler, Osmanlılar, İranlılar ve Rusların egemenliği altına girmiştir. Kars kenti, tarihin birçok döneminde elinde tutan ülkelerin sınır kenti olduğundan, sınır devletlerinden gelen saldırılara açık durumda kalmış ve kent birçok kez el değiştirmiştir. Sıkça yaşanan el değiştirmeler sebebiyle de ekonomik ve sosyal istikrar sağlanamamış ve bu da Kars halkının sık sık göç etmesine neden olmuştur. Diğer yandan, birçok bölgenin kesiştiği konumda olması, kentte ticaretin canlı kalmasına olanak tanımıştır (75.Yılında Kars 1997: 287).

Kars şehri ve çevresi uzun süreli savaşların devamlı etkisi altında kaldığından büyük nüfus ve gelir kaybına uğramıştır. 1560'tan sonra civardaki aşiretlerin bölgeye gelip yerleşmeye başlamasıyla kent canlanmaya başlamıştır. Fakat ticaretin canlı kalması uzun sürmemiştir. 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti ile Safevi Devleti arasındaki çekişme ve coğrafi keşifler neticesinde Doğu-Batı ticaretinin denizlere yönelmesi Kars'ı derinden etkilemiş ve ticaret neredeyse bitme noktasına gelmiştir (İslam Ansiklopedisi 2001: 516).

Kars'ın siyasi ve askeri çekişmelere sahne olması 19. yüzyılda da Osmanlı-Rus çekişmesi nedeniyle devam etmiştir. Rus Çarı Nikola, bölgede yükselen bir güç olmayı hedeflemiştir. Bu politikanın sonucunda Ruslar, Gürcistan ve Azerbaycan'ı işgal etmiş ve bölgede ciddi şekilde ilerlemiştir (Akyüz 2006: 81). Kars, 1807, 1828, 1855, 1877 ve 1914-1915 tarihlerinde 5 büyük savaş görmüş, o savaşlar sonucunda büyük yıkıma uğramış, halk büyük kayıplar vermiş ve ekonomik anlamda da kentte çöküş yaşanmıştır (75.yılında Kars: 1997: 584). 1877'de Rusların yönetimine geçen

Kars'ta, işgal sonrası bir takım gelişmeler de yaşanmıştır. Kent, Çarlık yönetiminde, Kafkasya Genel Valiliğine bağlı ikinci derece bir yönetim birimi (Oblast) yapılmış ve kenti Tiflis'e bağlayan bir demiryolu yapılmıştır. Bu demiryolu sayesinde, Kars'ta yetişen tarımsal ve hayvansal ürünler Tiflis'e ulaştırılmaktaydı. Rusların daha fazla ürün ihtiyacı, Kars'taki tarım ve hayvancılıkta kullanılan teknikleri geliştirme zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Malakanların bölgeye yerleşmesiyle özellikle süt ve süt ürünlerinin verimliliği artmıştır (75.Yılında Kars 1997: 287).

30 Ekim 1920'de Ermenilere ve Ruslara karşı kazanılan zaferin de etkisiyle, 1920'de Gümrü Antlaşması ve 1921'de Moskova Antlaşması imzalanmıştır. Sovyet Rusya ile TBMM Hükümeti arasında yapılan 13 Ekim 1921 Moskova Antlaşması sonucunda Artvin ile birlikte Kars kenti de Türklerin yönetimine geçmiştir. Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte, Türkiye'nin illeri arasında yer almıştır (Ekinci 2006: 121).

Rusya'nın sosyalizmi benimsemesi ve buna bağlı olarak dış ticareti kısıtlaması, dış ticarete Rusya'ya bağımlı olan Kars'ı büyük ölçüde etkilemiştir. Bu dönemde tarımsal ve hayvansal ürünlerin üretiminde büyük düşüşler meydana gelmiştir. Daha sonra çeşitli kalkınma politikalarıyla üretim canlandırılmaya çalışılsa da eskisi gibi olmamıştır. Bütün bunlara ek olarak, II. Dünya Savaşı döneminde Rusya'nın Kars ve çevresini istemesiyle oluşan gerginlik, Rusya ile ticareti tamamıyla bitirmiştir. Ayrıca oluşan gerginlik ortamında çok yetersiz olan sermaye de batıya kaymıştır. Bütün bunların neticesinde yeterli düzeyde gelişemeyen Kars, 1968 yılında birinci derecede kalkınmada öncelikli yöre ilan edilmiştir (75.Yılında Kars 1997: 287-288). Sonraki yıllarda verilen teşviklerle yatırımlar çoğalmış, kentin gelişmesine imkan tanıyacak seviyeye gelemediği görülmektedir.

Kars'ın gelişmemesinin bir sebebi de 1950 sonrası Türkiye'deki kentleşme serüvenine paralel olarak tarımda başlayan makineleşmenin getirdiği işsizlik ve görece gelişmiş kentlerdeki iş olanaklarının nüfusu göç etmeye itmesidir. Ayrıca, 1970'lerde Türkiye genelinde yaşanan ideolojik çatışma ortamı ve 1980'li yıllardaki kentin temel geçim kaynağı olan hayvancılıkta yaşanan gerilemeler göçün diğer nedenleri arasındadır (75. Yılında Kars 1997: 293). 1992 yılında Kars'ta kurulan Kafkas Üniversitesi, kentte istihdamın ve dolayısıyla ticaretin artmasına neden olmuştur. Bununla beraber, kentin gelişiminin henüz tamamlandığı söylenemez.

Günümüzde Kars kenti, dış görünüş itibariyle birbirinden farklı iki bölgeden oluşur. Eski Kars, Kars kalesinin surları içinde ve etrafında kurulmuş olup bir çok dükkan ve meskenden oluşan kısımdır. Eski Kars kentiyle ilgili şu cümle kentin fiziki koşullarını açıkça ifade etmektedir. “*O dönemde kale eteklerinde kurulmuş yapılar, dar sokaklar boyunca sıralanırdı. Bir ya da iki katlı, düz toprak damlıydı. Banyo-tuvalet gibi kısımları esas yapının dışında tutulur ve çoğu yığma taş ya da kerpiçten yapılırdı*” (<http://www.karskentrehberi.com>, 2012). Rus işgaliyle birlikte 1878'den sonra kurulan yeni kent birbirini dik olarak kesen caddelerin olduğu bir plan çerçevesinde oluşturulmuştur. Yeni kentteki mimari yapının çoğunlukla Baltık mimarisi izleri taşıdığı söylenebilir (İslam Ansiklopedisi 2001: 517).

1.5.3.2. Kars'ta Kentsel Dönüşüm

Kars'ta ilk kentsel dönüşüm projesi, tarihi Kars Kalesi etrafındaki Üçler, Sukapı, Atatürk mahalleleri ile Kaleiçi mevkiindeki yoğun gecekonduların yerleşiminin tasfiye edilmesi şeklinde uygulanmış ve bunun için TOKİ ve Kars Belediyesi arasında imzalanan anlaşma çerçevesinde bu bölgelerde yaşayan insanlar Yenimahalle Pazarcık'ta inşa edilen konutlara yerleştirilmişlerdir. Bu dönüşüm sırasında, tarihi yapılar korunmaya çalışılırken, Kaleiçi bölgesinin de restorasyonu başlatılmışlardır (Bayraktar 2007: 51).

Kars'ta yapılması planlanan diğer gecekonduların yıkılarak, aynı yerde 2 bin 90 konut yapılması planlanan “Gecekonduların Dönüşüm Projesi” olduğu belirtilmektedir (<http://www.kars.bel.tr>, 2013). Kars Belediyesi yetkililerine göre, bu projenin daha önce Kars'ta gerçekleştirilen projeden farkının, dönüşüm gerçekleştirilen bölgelerde yaşayan insanların sosyoekonomik ve kültürel açıdan mağdur edilmemesinin hedeflenmesi olduğu söylenmektedir. Bu hedefler doğrultusunda, bölgede hayvancılıkla uğraşan insanlar için kentin dışında çiftlikler kurulması planlanmaktadır.

2.BÖLÜM: SOSYAL VE MEKANSAL BAĞLAMDA KOMŞULUK İLİŞKİLERİ VE KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN KOMŞULUK İLİŞKİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Bu bölümde öncelikle, komşuluk ilişkileri kavramsal bağlamda incelenmiş daha sonra ise komşuluk ilişkileri, birey, aile, konut, mahalle ve toplum üzerinden değerlendirilmiştir. Son olarak, kentsel dönüşüm ve komşuluk arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

2.1. Kavramsal Olarak Komşu ve Komşuluk

İnsan doğası gereği tek başına ihtiyaçlarını karşılayamadığından ve var olmanın belirleyicisi olan başka insanlara ihtiyaç duyduğundan, diğer insanlarla bir arada olmak zorundadır. Bu ihtiyaçlar; barınma, beslenme, giyinme gibi maddi, neslin devamı ve kendini gerçekleştirme gibi manevi ihtiyaçlar şeklinde de ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, insan bir arada yaşamak ve hayatını devam ettirmek zorundadır. Komşuluk ise bu zorunluluktan kaynaklanan birlikteliğin ortaya çıkardığı arkadaşlık, meslek çevreleri, dernekler, kahvehaneler vb. kurumlardan bir tanesidir.

“Komşu Sözcüğü Hakkında” adlı çalışmasında Bayraktar, Doğu Türk lehçelerinde komşu sözcüğünün “koşni” söyleminden yola çıkarak koşmak, Oğuz Türklerinde ise konmak anlamına geldiğini ifade etmektedir. Buradan yola çıkıldığında, Türk toplumunda komşu sözcüğünün birbirinin yardımına koşan kişiyi, bir başka deyişle toplumsallığı ifade ettiği söylenebilir. Ayrıca, komşuluğun tesadüfi bir biçimde yan yana gelmiş kişileri belirtmediğini anlamak mümkündür (Bayraktar 2012: 137).

İlgili literatürde komşuluk, genellikle mekansal bağlamda tanımlanmıştır. TDK'nın büyük Türkçe sözlüğünde komşu, “konutları yakın olan kimselerin birbirlerine göre aldıkları ad” şeklinde tanımlanmıştır (tdk.gov.tr, 2013). Aynı sözlükte komşuluk ise, “belirli bir yerde, bir mahallede yaşayan ailelerin doğum, evlenme, sünnet, yıkım ve ölüm sırasında; ev yapımında, ekip biçmede, araç -gereç sağlanmasında; çocukların, delikanlıların, yaşlıların, dulların, genç kızların gözetim ve bakımında; hakların korunmasında birbirlerine yardım etmeleri, dayanışmaları” (tdk.gov.tr, 2013) şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımlamada komşuluk ilişkileri, mekansal bağlamda mahallenin içinde konumlandırılmış ve komşuluk ilişkilerinin

yardımlaşma ve dayanışma çerçevesinde toplumsal bir olgu olduğuna vurgu yapılmıştır.

Komşuluk kavramını, komşuluğun niteliği ve önemini anlatan atasözleri üzerinden tanımlamak mümkündür. Örneğin; “Ev alma komşu al” sözü evin niteliğinden çok evi aldıktan sonra mekansal zorunluluktan doğan komşuluk ilişkilerinin niteliğinin önemli olduğunu vurgularken, “Komşu komşunun külüne muhtaç” sözü ise insanın doğası gereği kendi kendine yetemeyeceğini ve dolayısıyla diğer insanlarla birlikte ilişki kurarak kendini ve ihtiyaçlarını tamamlayabileceğini vurgulayarak, komşuluk ilişkilerinin ve toplumsallığın önemini ifade etmektedir.

Komşuluk ilişkilerini deyimler üzerinden tanımlamak da mümkündür. Örneğin; “komşu hatırı” deyimini ile komşu ilişkilerinde belirli bir saygı seviyesinin korunması gerektiği anlaşılmaktadır. Görece yakın olmayan bir yere sık sık gidip gelmek anlamına gelen “komşu kapısına çevirmek” sözüyle de komşuların birbirlerine sık sık giden kişiler oldukları söylenebilir (Püsküllüoğlu 1995: 986).

Komşuluk kavramı, komşuluk ilişkilerinin düzenleyici, sınırlandırıcı ve belirleyici yardımlaşma, ahlak ve mahremiyet- arkadaşlık bağlamında, komşuluğun bazı ritüelleri vasıtasıyla da tanımlanabilir. Yardımlaşma, komşuluk ilişkilerinde önemli bir unsurdur. “Komşuda hasta varsa yardım etmek, komşu yalnızsa çorba pişirmek veya hasta yakınlarına haber vermek”, “düğün davet gibi hallerde gerekli eşyaları temin etmek ve hizmette bulunmak” ve “ölümlerde ve cenaze işlerinde teskin edici ve destekleyici olmak” gibi yardımlaşma bağlamındaki ritüellerde komşuluk kavramının tanımında önemlidir.

Komşu dedikodusuna katılmamak ve dedikoduyu engellemek, güzel kokulu yemek pişirilmiş ve kokusu komşulara kadar gittiği tahmin edilmişse yakın komşulardan başlayarak yemeğin bir kısmını paylaşmak, gibi ritüeller ise ahlaki bağlamda değerlendirilebilir. Ayrıca, uzun bir seyahate gidildiğinde evin anahtarını komşuya bırakmak veya çocuğu komşuya bırakmak gibi güven ve mahremiyet bağlamındaki ritüeller de komşuluk ilişkilerinde önemli bir rol oynamaktadır.

Apartmanlaşma süreci ve toplumsal değişimle birlikte komşuluk ilişkilerindeki ritüellere yenilerinin eklendiği söylenebilir. Apartman toplantılarına ve giderlerine katılmak, apartman yönetiminin kurallarına uymak gibi mekansal

yakınlığın ve birlikteliğin zorunlu kıldığı ritüellerin yanında, apartmanda yaşayan diğer insanları rahatsız edici davranışlardan kaçınmak gibi toplumsallığın sonucu ortaya çıkan kurallar da söz konusudur.

Yukarıda bahsedilen ritüeller, deyimler, atasözleri ve diğer ifadelerden ışığında komşuluk ilişkilerini genel olarak tanımlamak mümkündür. Bu bağlamda, komşuluk, mekansal yakınlığa bağlı, ahlaki, güven, mahremiyet, yardımlaşma gibi sosyopsikolojik ve kültürel boyutları olan, toplumdan topluma değişmekle beraber kimi zaman akrabadan sonra kimi zaman da akrabadan daha önemli, bir toplumsal ilişki biçimi şeklinde değerlendirilebilir.

Komşuluk ilişkileri üç ana boyutta ve komşuluk tipleri çerçevesinde incelenmektedir. Komşuluk tipleri, oturlan semte ve bireyin içinde bulunduğu sosyoekonomik koşullara göre değişmekle birlikte, birbirinden farklılaşarak üç tür komşuluk ilişkisini ortaya çıkarmaktadır. Birinci tür komşuluk ilişkileri, komşuların hem bireysel hem de ailece çok yoğun şekilde görüştüğüleri, samimi, sıcak ilişkilerin ve teklifsizce gidip gelmelerin yaşandığı türdür. Bu türde, dayanışma ve yardımlaşma çok üst düzeydedir (Ayata ve Güneş 1996: 98). Örneğin; erişte, turşu ve salça gibi yiyecekler evde komşuların yardımıyla hep birlikte hazırlanmaktadır. Bu tür komşuluk ilişkileri daha çok görece büyük kentlerdeki gecekondu bölgelerinde ve alt gelir gruplarının yaşadığı yerleşim yerlerinde görülmekle birlikte, Türkiye'nin daha az gelişmiş bölgelerinde de varlığını sürdürmektedir.

Yardımlaşma ağırlıklı ve sık görüşülen ikinci tür komşuluk ilişkisi, arkadaşlık ve dostluk temelli oluşmaktadır. Bu tür komşuluk ilişkisinde komşular, ev dışında etkinliklere beraber katıldığından, zevk ve yaşam tarzları birbirine uyan kişilerden seçilir. Başka bir deyişle komşuluk, mekan temelli dostluk ve arkadaşlık ilişkisidir. Bu nedenle, kurulacak olan komşuluk ilişkisi birçok apartman komşusundan seçilerek oluşturulur. Sosyoekonomik ve kültürel düzeyin uyuşması komşu seçiminde en önemli kriterlerin başında gelmektedir. Üçüncü tür komşuluk ise mesafeli komşuluktur. Maddi ve manevi dayanışma ve yardımlaşma en alt düzeyde gerçekleşmektedir. Apartman sakinleri, birbirleriyle selamlaşıp sohbet etse de mümkün olduğu kadar komşularla görüşmekten kaçınırlar. Bu tür komşulukta bireyin komşulardan beklentisi, özel yaşamı paylaşmaya dahil olunmaması, ortak apartman yaşamında birbirlerine müdahaleden uzak durulması ve saygısızlık

yapılmamasıdır. Bu nedenle makbul komşu, mesafeli duran ve saygılı olan komşudur (Ayata ve Güneş 1996: 98-99).

İkinci tür komşuluk ilişkileri genellikle alt ve orta gelir gruplarının yaşadığı bölgelerde ve Türkiye'nin görece daha az gelişmiş bölgelerinde görülmekle birlikte, sosyoekonomik koşullardaki olumlu değişimler komşuluk ilişkilerinin zayıflamasına yol açmaktadır. Üçüncü tür komşuluk ilişkilerine ise daha çok orta ve üst gelir gruplarının yaşadığı bölgelerde rastlanmaktadır. Eğitim ve kültür seviyesinin artması ve sosyoekonomik koşullardaki değişim neticesinde bu tür komşuluk ilişkilerinde artış olması mümkündür.

2.2. Birey, Aile ve Komşuluk İlişkisi

Birey kavramını, kendine özgü nitelikleri olan ve bunları yitirmeden bölünemeyen tek varlık ve insan topluluklarını oluşturan, insanların benzer yanlarını kendinde taşımakla birlikte, kendine özgü ayırt edici özellikleri de bulunan tek canlıya verilen ad şeklinde tanımlamak mümkündür. Bununla birlikte, çeşitli bilim dalları birey kavramına farklı anlamlar yüklemektedir. Mantık biliminde, bir türün kapsamı içine giren somut varlık olarak tanımlanan birey, doğa bilimlerinde tür oluşturan ve aralarında çiftleşebilen organizmaların her biri ve doğa bilgisinde en son bölüm olan türü oluşturan tek varlıklardan her biri şeklinde tanımlanmaktadır. (Püsküllüoğlu 1995: 270).

Toplum bilimlerinde ise birey, doğa bilimlerindeki organizma anlayışına paralel bir şekilde, toplumu oluşturan ve topluluk içinde bağımsız bir varlığı olan, düşünsel, duygusal, istençsel nitelikleri toplum içinde belirlenen insanlardan her biri şeklinde tanımlanarak, toplumdan etkilenen ve toplumun en küçük yapı taşı olan canlı varlık olarak değerlendirilmiştir (Püsküllüoğlu 1995: 270). Toplum bilimlerinde birey, tek başına çalışma konusu olarak düşünülmemekte, toplum içindeki anlamı ile değer kazanmaktadır. Toplum bilimleri açısından bireyin anlam kazanması, ancak bireylerin başkalarıyla bir araya gelerek toplumsal bir organizasyon kurmasıyla mümkün olmaktadır. Bu toplumsal organizasyonlar içerisinde sivil toplum örgütleri, meslek grupları gibi kurumlar sayılabilir. Ancak, aile kurumu toplumu oluşturan en küçük toplumsal organizasyon olması açısından ayrı bir önem taşımaktadır.

Birey, doğası gereği toplumsaldır. Bireyin hayatı boyunca yaşadığı toplumsallaşma süreci okul, arkadaşlık, işyeri gibi çeşitli kurumlar üzerinden gerçekleşmektedir. Bu kurumların arasında bireyin ilk toplumsallaştığı, bir başka deyişle toplumsal hayatla ilk temas ettiği yer ailedir. Aile kurumu, bireyin özellikle çocukluk döneminde hayat algısını oluşturmada ve bu nedenle komşuluk ilişkileri üzerindeki davranış kalıplarında da belirleyici rol oynamaktadır.

Aile, literatürde genellikle toplum içerisinde üstlendiği fonksiyonlar çerçevesinde tanımlanmaktadır. Aile kurumunun temel işlevleri arasında, insan neslinin devamını meşru bir zeminde sağlamak ve ekonomik faaliyetler açısından bütünlük oluşturmak sayılabilir. Bireylerden oluşan küçük bir yapı olması nedeniyle aileye toplumun küçük bir modeli olarak yaklaşılmakta ve aile, toplumun çekirdeği ve sosyal yapının en önemli unsuru şeklinde değerlendirilmektedir. Aile kurumunun temel işlevlerinden bir tanesi de bireyin sosyal münasebetlere girdiği ilk topluluk olmasıdır. İnsanın psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçları göz önüne alındığında ve aile fertlerinin karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma içerisinde olduğu düşünüldüğünde, aile kurumunun önem ortaya çıkmaktadır (Alper 1991: 909-910).

Aile kurumunun diğer bir işlevi, aile fertlerine eğlenme ve dinlenme imkanları sağlamaktır. Bununla birlikte, modern toplumlarda boş zaman kavramının ortaya çıkması ve bunun ekonomik bağlamda bir sektör haline gelmesi nedeniyle, aile kurumunun, aile fertlerini eğlendirme ve dinlendirme gibi işlevlerini büyük ölçüde yitirdiğine de vurgu yapılmaktadır (Çağan 2009: 110).

Ailenin işlevlerini dikkate alarak geniş bir aile tanımı yapmak mümkündür. Aile, insan türünün devam ettirildiği, cinsel ilişkilerin meşru bir zeminde düzenlendiği, içinde bulunduğu toplumsal düzene göre ekonomik faaliyetlerin yer aldığı, bireylerin ve özellikle çocukların topluma hazırlanma süreçlerinin bir başka deyişle toplumsallaşma süreçlerinin belli bir ölçüde ilk ve etkin bir şekilde yürütüldüğü, aile fertlerinin birbirlerine karşı içten, samimi ve güven verici ilişkiler ağının olduğu toplumsal kurum şeklinde değerlendirilmektedir (Özer 1991: 667).

Semavi ve Semavi olmayan dinler aileye büyük önem vermektedir. Ayrıca, dinler, aile kurumu ve bu kurumla ilgili konular olan evlilik, boşanma, karı-koca ilişkileri vb. hususları düzenlemek için bazı kurallar ve yasaklar getirmektedir. Konfüçyanizm ve Taoizm inanışlarında evlilik, nesli devam ettirme aracı olarak

görülmekte ve bu nedenle insanların evlenmeden, erkek çocuğu dünyaya getirmeden ölmesi büyük bir günah sayılmaktadır. Hinduizm inancı da evliliği kutsal saymakta ve neslin devamı için şart koşmaktadır. Bu nedenle aile içindeki kadının görevi yaptığı ayinlerle kocasına yardımcı olmak ve neslin devamını sağlayan bir erkek evlat doğurmaktır. Budizm’de ve Japonya’nın milli dini olan Şintoizm’de de evlilik nesli devam ettirmenin meşru bir yolu olarak görülmektedir (Erdem 1991: 342). Yukarıda bahsedilen semavi olmayan dinlerin aile kurumuna bakış açılarındaki ortak özellik, evliliği neslin devam etmesi için bir zorunluluk olarak görülmesidir.

Yahudi ailesinin en temel fonksiyonu “üreme” için meşru bir ortam hazırlamak ve böylelikle de İsrail soyunu devam ettirmektir. Bir başka deyişle aile dinsel bir misyon yüklenmiştir. Bu nedenle çocuk yapmamak ilahi bir yasaya karşı gelmekle eş değerde sayılmaktadır. Yahudilikte olduğu gibi Hristiyanlıkta da evlilik ve aile kurumu kutsal bir görev şeklinde nitelendirilmektedir. Katoliklerde ise mümkünse evlenmeme tavsiye edilmiş, fakat ailenin cinselliği meşru zeminde yaşama olanağını sağlama fonksiyonu göz önünde bulundurularak fuhuş ve zinadan kaçınılması için evlilik ve aile kurumu olumlu karşılanmıştır (Tekin 2009: 225-230). İki semavi dinde de ailenin temel fonksiyonu dindar neslin devam etmesi olarak görülmüştür.

İslam’da ise diğer semavi dinlerde olduğu gibi, ailenin işlevlerinden biri neslin devamını sağlamaktır. Ancak, İslam diğer semavi dinlerden görece farklı olarak, aileyi toplumsal değer üreten bir kurum olarak görmektedir. Bu durum tarihsel süreçte de sık sık vurgulanmıştır. Bu nedenle İslam anlayışında aile, toplumu temel yapı taşı olarak görülmektedir. Bir başka deyişle aile toplumun en küçük nüvesidir (Tekin 2009: 239-241). İslam’ın aileye verdiği önem, Müslümanlara aile kurmaya yönelik çağrılar ve nasihatlerin yer aldığı ayet ve hadislerden de anlaşılabilir (Erdem 1991: 350). Örneğin; “içinizdeki bekarları ve kölelerinizle cariyeleğinizden iyi olanları evlendirin. Eğer onlar fakir iseler, Allah; her şeye gücü yeten, her şeyi bilendir” (24/Nur, 32) ayeti ve Hz. Muhammed’in (s.a.v.) “Nikah benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimle amel etmezse benden değildir” (Buhari, Nikah 1) hadisleri, İslam’ın aileye oldukça önem verdiğini açıkça ortaya koymaktadır.

İslam, aile kurumuna bir takım işlevler de yüklemiştir. Cinsel ilişkilerin meşru zeminde olmasını sağlama ve bununla birlikte zina gibi dinsel suçları önleme, dayanışma, sosyalleşme, eğlenme, korunma gibi aile bireylerinin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılama, ve aile bireylerinin özellikle çocukluk dönemlerinde toplumsallaşması, bir başka deyişle topluma göre şekil alması ve topluma uyum sağlaması, çocukların eğitimi ve bakımı, ailenin işlevleri arasında yer almaktadır. İslam'a göre ailenin nihai boyutta işlevi ise toplumsal huzur ve uyumun tesis edilmesine aracı olmasıdır (Tekin 2009: 240-242).

Aile kurumunun fonksiyonları ve özellikleri toplumlar arasında farklılaştığı gibi zaman içerisinde de dönüşüme uğramıştır. Geleneksel toplumların bir ürünü olarak kabul edilen aile kurumu ve bu kurumun fonksiyonları, kentleşme süreciyle paralel bir biçimde değişikliğe uğramıştır (Özer 1991: 668).

Geleneksel toplumun bir ürünü olarak kabul edilen geleneksel aile türü, geleneksel dönemin ekonomik sistemine, inanışlarına, tarihsel koşullarına göre şekillenmiştir. Geleneksel aile çoğunlukla geniş, aile fertleri arasında dayanışmacı, samimi vb. ilişkiler ağına sahip, akrabalık bağlarının güçlü olduğu aile tipi olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, geleneksel ailede akrabalık ilişkilerinin büyük önem taşıdığı ve bu nedenle amca, dayı, hala gibi günümüz çekirdek ailesinin dışında kalan akrabaların aynı haneden sayılabildiği belirtilmektedir. Akrabalar arasındaki bu güçlü bağ, komşular arasında da görülmektedir (Yıldırım 2009: 89-91). Komşuluk ilişkilerinin akrabalık ilişkileri gibi güçlü olmasının nedeni komşuların da akrabalar gibi aynı hanenin mensubu olarak değerlendirilmeleridir.

Sanayileşmeyle birlikte, toplumun birçok alanında olduğu gibi aile kurumunda da yapısal ve fonksiyonel bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişimler, geleneksel ailenin özelliği olan geniş aile tipinden günümüz aile tipi olan çekirdek aileye doğru yaşanmıştır. Ailede yaşanan değişim, ailenin boyutuyla sınırlı kalmamış, ailenin görev ve fonksiyonları, aile üyelerinin rol ve ilişkileri, otoritenin kullanımı ve dağılımı gibi konularda da gerçekleşmiştir.

Özer, kentleşme ve modernleşme sürecindeki kent ailesinin temel özelliklerini, Mübeccel Kıray'ın, hayat kazanma biçimleri, ailenin kompozisyonu, roller ve ilişkiler, ticarileşen ve dışa kaçan işlevler, çocukların yetiştirilmesi, konum

(statü) sağlama, güvence ve uyum olmak üzere yedi alanda incelediğini ifade etmektedir (Özer 1991: 671).

Kent ailesi şeklinde adlandırılan modern aile tipinde, geleneksel aileden farklı bir biçimde kadın, üretim faaliyetlerini ev dışında gerçekleştirmeye başlamıştır. Geleneksel ailede ev hanımı statüsünde birikimler yaparak, israf etmeyerek ve bazı yiyecek ve içecekleri kendi eliyle yaparak ev ekonomisine katkıda bulunan kadın, kent ailesinde ise ailenin geçimini sağlamada erkekle aynı ölçüde sorumlu tutulmuştur (Ergün 1991: 894). Ailenin ekonomik yapısında yaşanan bu değişimin nedenleri arasında feminizm gibi ideolojilerin kadınları özgürleştirici iddiaları ve kapitalizmin tüketici toplumlar oluşturma hedefleri sayılabilir.

Diğer bir değişim ise ailenin kompozisyonunda yaşanmıştır. Her ne kadar Türkiye gibi geçiş toplumlarında büyükanne ve dede gibi ailenin büyük fertlerinin yer aldığı geniş aile tipi görülüyor olsa da, günümüz kentlerindeki ailelerin çoğunluğu çekirdek ailelerden oluşmaktadır. Aile tipinde değişiklik olduğu gibi ailedeki birey sayısında da azalmalar görülmektedir (Özer 1991: 672). Geniş aile tipinin azalmasının nedeni, önceleri yaşlıların bakımı ve korunması, ailenin şeref ve övünç vesilesi sayılması sonrasında bir görev olarak görülmesi ve bu görevinde giderek huzurevi gibi aile dışı kurumlara bırakılması ile açıklanabilir (Ergün 1991: 894). Ayrıca, modern yaşamın zorlukları ve modern hayat tarzının bir neticesi olarak çocuk sayısında ve dolayısıyla da aile bireylerinin sayısında görece azalma olduğu söylenebilir.

Kadının aile içindeki rolünün değişmesi neticesinde ailenin genelinde roller ve ilişkiler de değişime uğramıştır. Geleneksel ailede kadın, üretimi, aile içi tüketimi ve ilişkileri düzenleyen bir role sahipti. Bu roller aynı kalmakla birlikte, kadına geçimi sağlama görevindeki ortaklık eklenince, ev içindeki rollerde zorunlu olarak değişim meydana gelmiştir (Özer 1991: 673). Kadının dışarıda çalışması, yemek yapma, çocukların bakımı ve çocuklarla ilgilenme vb. evdeki görevlerini değiştirmemektedir. Bununla birlikte kadının, ev işleri gibi görevleri erkekle paylaşımı söz konusudur.

Geleneksel ailenin bazı işlevleri de değişim sürecinde ticarileşmiş ve aile dışına taşınmıştır. Bu nedenle ailenin ve özellikle kadınların sorumluluğunda görülen birçok işin geniş ölçüde içerik değiştirdiği ifade edilmektedir. Örneğin; birçok

yiyeceği kendi evinde tek başına veya komşularıyla yapan kadın, değişim süreci ve sonrasında hazır gıdaları tercih etmektedir (Özer 1991:674). Giyim, yemek ve ev eşyası gibi tüketim maddelerinin yapımının ticarileşmesinin aile içi ilişkilerde ve komşuluk ilişkilerinde dayanışmanın ve yardımlaşmanın önemini azalttığı söylenebilir. Bununla birlikte, basit ev işleri, tamir, örgüler gibi dayanışmayı ve yardımlaşmayı gerektirecek ve aile fertlerini kaynaştırabilecek faaliyetlerin, toplumdaki iş bölümünün artması neticesinde doğan yeni meslekler tarafından üstlenilmesi de değişen aile içi roller ve ilişkilere örnek olarak gösterilebilir (Ergün 1991: 894).

İnsan çevresiyle etkileşimde bulunan toplumsal bir varlıktır. İnsan çevresindeki toplumsal davranış kalıplarını kendi süzgecinden geçirerek bu nitelikleri benimser. Bu noktada toplumsallaşma, “insanın, tecrübelerinin ışığında kişiliğinin doğal yapısı ile yaşadığı toplumun sosyokültürel öğelerini yaşamı sırasında içselleştirdiği ve insani kişiliğinin farkına vardığı, bunun yanı sıra anlamlı toplumsal görevlerle yaşamak zorunda olduğu toplumsal çevreye uyumunu sağlayan bir süreçtir” şeklinde tanımlanmaktadır (Rocher, Guy: 1968 akt. Doğan 2008: 85).

Çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi hayatın farklı dönemlerinde yaşanabilen toplumsallaşma sürecinde, aile, okul, arkadaş ve akran grupları, dini cemaatler, dernekler, vakıflar gibi toplumun farklı kurumları etkin rol oynamaktadır. Bireyin ilk ve en yoğun yaşadığı toplumsallaşma dönemi çocukluk dönemidir. Bu dönemde aile en etkin kurumlardan biridir. Bireyin çocukluk döneminde gerçekleşen toplumsallaşma, bireye toplumsal hayat için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmakla birlikte, ailenin diğer fertlerinden öğrenilen davranış kalıplarını da benimsetmektedir (Doğan 2008: 86-89).

Ailenin temel işlevlerinden biri olan toplumsallaşma, aile kurumunun değişen yapısıyla birlikte farklı bir şekle bürünmektedir. Bir başka deyişle, aile içindeki rollerin değişmesiyle çalışmak zorunda bırakılan kadın, çocukların yetiştirilmesi, onlara kişilik kazandırılması ve çevreye uyumu konusunda davranış kalıplarının öğretilmesi faaliyetlerine daha az vakit ayırmak durumunda kalmaktadır (Özer 1991: 674). Ailenin, özelde ise kadının, çocukların yetiştirilmesi ve çocuklara davranış kalıplarının öğretilmesi gibi görevlerinin, kreş ve anaokulu gibi sosyal kurumlara aktarıldığı ifade edilmektedir. Sosyal kurumların yanında günümüzde televizyon

programları ve çocuklara yönelik filmler de, çocukların eğitiminde kontrolü aileden büyük ölçüde almaktadır. Ailenin yaşamış olduğu en önemli fonksiyon kaybının bu noktada olduğu söylenmektedir (Ergün 1991: 894).

Aile kurumunun diğer bir işlevi de, aile fertlerinin güven ortamında yaşamlarını devam ettirmelerini sağlamaktır. Modern yaşamda ise sosyal sigortalar, ticari sigortalar, hastaneler, huzurevleri gibi birçok sosyal kurum mevcuttur. Bu kurumlar aile kurumunun aile fertlerine verdiği güveni sağlama işlevini de üstlenmektedir. Ancak, aile fertlerinin birbirlerine gereken güvenceyi verdiği ve birbirleriyle yardımlaşmayı sürdürdüğü söylenebilir (Özer 1991: 675).

Aile kurumunun tarihsel süreç içerisinde, üretim ilişkileri, toplumsallaşma ve ilişki biçimleri gibi konularda geçirmiş olduğu değişim, her toplumda aynı olmamakla birlikte, bu değişimlerin aileye ve aile bireyelerine ne ölçüde yansıdığı da aynı toplumun değişik kesimlerinde dahi farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Türkiye'deki günümüz aile yapısının, özellikle kentlerde, çekirdek aileden oluştuğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte, Türkiye'deki aile yapısının geleneksel aile ile çağdaş aile arasında kalan geçiş tipi olduğu vurgulanmaktadır (Özer 1991: 675).

Aile kurumunun, değişen işlevleri bağlamında, komşuluk ilişkileri üzerine etkilerini birkaç noktada değerlendirmek mümkündür. Birincisi, değişen tüketim ilişkileri bağlamında hazır gıda tüketiminin yaygınlaşması evde yapılan yiyeceklerin görece azalmasına neden olmaktadır. Evde yapılan yiyeceklerin görece azalması da emeğe olan ihtiyacı ve dolayısıyla komşulara olan ihtiyacı azaltmaktadır. İkinci olarak, kadının çalışması kendine ait boş zamanları en aza indirmektedir. Bu nedenle çalışan kadın komşularla göreceli olarak komşularla ilişki kurmak için vakit bulamamaktadır. Son olarak, toplumun komşuluk ilişkileriyle ilgili davranış kalıplarını öğrenmede (toplumsallaşma), kadının çalışması ve dolayısıyla çocukların eğitilmesi noktasında yaşanan sıkıntılar, komşuluk ilişkilerinin zayıflamasında önemli rol oynamaktadır.

2.3. Mahalle ve Komşuluk İlişkileri

Komşuluk ilişkileri, mekana bağlı bir toplumsal ilişkidir. Bu nedenle, toplumsal ilişkilerin yaşandığı evlerin yer aldığı ve şehirleri oluşturan en küçük idari

birim olması nedeniyle mahallenin ve mahalle kavramının incelenmesi gerekmektedir.

Mahalle, ev, çarşı, ibadethane, park, meydan, sokak, cadde vb. mekanların bulunduğu, nerede başlayıp nerede bittiği belli olan fiziki bir yapılanma olduğu gibi, kentlerin en küçük idari birimi işlevini de görmektedir. Toplumsal bağlamda ise mahalleyi, içinde ihtiva ettiği ev, külliye, okul vb. diğer mekanların işlevleri doğrultusunda sosyal bağların kurulduğu, asabiyet ve komşuluk ilişkileri gibi birincil ilişkilerin olduğu yerleşim yeri olarak tanımlamak mümkündür (Şahin ve Işık 2011: 223).

Mahalleyi fiziki anlamda oluşturan temel öğelerinden başında ev gelmektedir. Mahallenin temel öğelerinden olan evin, sosyal yaşantının merkezi ve toplumun çekirdeğini oluşturan ailenin yaşadığı yer olması mahalleyi var eden temel unsur olarak görülmesine neden olmaktadır. Ev, aynı zamanda, mahallenin yaşantısını oluşturması ve biçimine yön vermesi nedeniyle önemli bir mekandır. Mahallenin, özellikle Türk –İslam şehirlerini oluşturan mahallelerin, temel unsurlarından biri genel olarak ibadethane özelde ise cami/mescit gibi kutsal mekanlardır. Evlerde yaşayan insanların ibadetlerini yerine getirmede mekansal işlevi olan cami, aynı zamanda insanların bir arada toplanmasını ve sosyalleşmesini sağlayan önemli bir unsurdur. Mescit/cami, mahallenin dini ve toplumsal yaşantısında önemli bir rol oynamaktadır (Alver 2010: 119-120).

Kahvehaneler de mahalleyi oluşturan önemli bir mekan olarak değerlendirilmektedir. Toplumsallaşmanın ve boş zaman değerlendirmenin, özellikle geleneksel toplumlarda, başlıca mekanlardan biri olan kahvehanelerin, okumanın, sohbet etmenin ve kahve içmenin temelinde kurulması, onun bir anlamda ortak kültürün ve kimliğin oluşmasında önemli bir işleve sahip olmasına neden olmuştur. Kahvehanelerin diğer bir işlevi de komşuluk ilişkilerine ev ortamında katılamayan erkekleri bir araya getirerek, onların etkileşim halinde olmasını sağlamasıdır. Mahallenin diğer önemli mekansal unsurlarından biri olan sokak, evleri, insanları ve diğer mekanları birbirine bağlamakla birlikte, mahalle yaşamının en yoğun yaşandığı yerlerden biridir. Fiziki öneminin yanı sıra sokaklar, sevinçler, üzüntüler, düğünler ve cenazeler gibi insanın psikolojik hallerine ve toplumsal olaylara ev sahipliği

yapmakta ve bu nedenle toplumsal bir işlevi de yüklenmektedir (Alver 2010 120-121).

Osmanlı'da mahalleler, mekansal olduğu kadar idari bağlamda da bir takım işlevler üstlenmiştir. Osmanlı'da devlet konuları ve mali işler dışındaki gündelik hayatın işleyişiyle ilgili kararlar yerel katılımı alındığı gibi, sorunlar genellikle yerel dinamikler çerçevesinde çözülmekteydi. Yerel dinamiklerin başında ise mahalle, mahalle sakinleri ve çeşitli mekanlar, kurumlar gelmektedir.

Osmanlı'da camiler, ibadet mekanı olmanın ötesinde siyasi ve toplumsal işlevler de görmektedir. İbadet amacıyla camiye gelen insanlar, aynı zamanda sosyalleşme ve toplumsallaşma imkanı bulabilmekte ve birbirinden haberdar olabilmektedir. Devlet yönetimi kendiliğinden oluşan bu sistemi mümkün olduğu kadar zorunlu hale getirmeye çalışmıştır. Caminin ve avlusunun diğer bir işlevi de devlet yönetiminin kararlarını ve buyruklarını tebaaya bildirmede aracı rol oynamasıdır (Alada 2008: 164). Bununla birlikte yönetime karşı oluşturulması muhtemel bir muhalefet yapısının kontrol altına alınmasını kolaylaştırması bakımından önemli bir mekandır. Ayrıca, cami ve avlunun, halkla devlet arasındaki ilişkileri kurmada köprü görevi gördüğü söylenebilir.

Mahalle, Osmanlı'da kentlerin yönetim yapısı içerisinde en küçük ve en temel birim olarak kabul edilmektedir. Mahallenin hem idari hem de toplumsal açıdan yönetimi imamlar vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Ayrıca, imamlar, kadıların nezdinde kentlerin genel konularıyla ilgili yapılan toplantı ve istişarelerde mahalleyi temsil etme görevini de üstlenmekteydi. Hatip ve vaizler de ibadetler, mahallenin dini ve toplumsal meselelerinde imamlara yardımcı olmaktadır. İmamlar, yönetsel olduğu kadar mahalledeki toplumsal ilişkileri düzenleyici ve yönlendirici işlevlerde yüklenmiştir. İmamların mahalleliye yol gösterici bir konumda bulunması nedeniyle, çeşitli sınavlara tabi tutulmuştur (Alada 2008: 165-166). Bu da imamların mahalle ve devlet için ne kadar hayati bir rol oynadığının göstergesi şeklinde düşünülebilir.

Mahalle, fiziki ve idari bir yapılanmanın yanında, hayatın yaşandığı mekan olma özelliğini de taşımaktadır. Mahalle, ev yaşantısının sınırlı ve benzer yapısından sıyrılarak, bireylerin, başka kişilerle tanıştığı ve yoğun bir ilişki içerisinde olduğu mekandır. Bu yönüyle mahalle, bireyin ilk sosyalleştiği ve toplumsallaştığı mekan

olarak değerlendirilebilir. Mahallenin kuruluşu da kendiliğinden, kültürel ve toplumsal ilişkilerin bir sonucu şeklinde oluşmaktadır (Alver 2011: 130).

Mahalle, aynı zamanda, belirgin olmasa da sınırları olan ve bu sınırların kimi zaman ev, dükkan, cami, okul gibi mekanlar kimi zaman ise din, etnik köken gibi sosyolojik bağlamda farklılıklar içeren mahalle sakinleri tarafından belirlendiği mekandır. Manevi anlamda ise mahallenin sınırları, mahremiyet, güvenlik ve mesafe kavramların oluşturduğu sınırlar ile belirlenir (Alver 2011: 134). Bu kavramların çizdiği sınırlar toplumsal yapı ve işleyişle de ilişkilidir.

Osmanlı'da mahalle ve onun kuralları kendiliğinden oluşmakta, bu kuralların uygulanması ve mahallenin yönetimi de, imamların dışında, yine kendiliğinden oluşan, mahalle sakinlerinin kefalet, sorumluluk ve komşuluk hukuku gibi ortak yaşamın getirdiği yükümlülükleriyle yönetilmektedir.

Bir yerleşim yerinde aranan en önemli özelliklerden bir tanesi huzur ve güvenlidir. Mahallede ölçeğinde huzur ve güvenliği sağlayan veya kontrol eden bekçiler bulunmaktadır. Osmanlı mahallesinde ise, bekçilerin görev yapmasının yanı sıra, huzur ve güvenliği sağlamada, önleyici olarak zincirleme kefillik sistemi uygulanmaktadır. Zincirleme kefillik sistemi, bireyin mahalleye yerleşebilmesi için, mahalleden bir veya birden fazla kişinin yerleşmek isteyen bireye kefil olması ve olası sorunlardan mesul tutulmasıdır. Örfi adetlerin uygulanmasına, güvenliğin sağlanmasına, ahlaki değerlerin korunmasına yönelik olan zincirleme kefillik uygulaması, nüfus hareketlerinin kontrol altına alınması ve mahallede ortaya çıkabilecek sorunların yönetime ulaşmadan çözülmesini amaçlamaktadır (Alada 2008: 151).

Kefalet sisteminin yanında kaynağını örfi ve dini hukuktan alan ortak sorumluluk sistemi de mahalledeki huzur ve güven ortamını temin etme ve korumada etkin rol oynamaktadır. “Kesame” ve “diyet” cezası uygulamaları da mahalle halkının ortak sorumluluğunu göstermektedir (Alada 2008: 151-152). Mahalledeki herhangi bir sorunda tüm mahalle sakinlerinin sorumlu olması, mahalle sakinlerinin sorunu çözmedeki gayret ve ilgisini arttırmaktadır. Bu sistem ayrıca, herhangi bir sorunun çıkmaması için mahalle halkının daha dikkatli olmasını sağlayan ve bu nedenle sorunların büyümeden mahalle halkı bünyesinde çözülmesi açısından önemli bir toplumsal uygulamadır.

Mahalle sakinlerinin kefillik ve sorumluluk yükümlülükleri, ailenin mahrem yaşamı dışında her türlü dayanışma ve yardımlaşma ilişkilerinin olduğu bir toplumsal yapı ve şekillenmeyle mümkündür. Komşuluk ilişkileri dayanışmanın ve yardımlaşmanın üst düzeyde olduğu bir toplumsal ilişki biçimi olarak, toplumsal düzenin, huzurun ve güvenin sağlanmasında kilit rol oynamaktadır.

Mahalle, vergilerin toplandığı mekan, idari anlamda kentin bir birimi ve toplumsal yapının bir parçası olmasının yanında, aynı zamanda kolektif bir kimliğin de mekana yansması olarak tanımlanabilir. Osmanlı dönemi belgelerinde mahalleyi temsil eden sözcülerin mahalledekilerden biz diye söz etmeleri kolektif bir bilincin sonucu olduğu şeklinde değerlendirilmektedir (Genar 2006: 23). Bu kolektif kimlik, mahalle sakinlerini bir arada tutan bir harç vazifesini görmektedir. Ayrıca, manevi bir bütünlük sağlayarak, komşuluk ilişkilerinin temel işlevleri olan dayanışma ve yardımlaşma düzeyini de üst seviyelere çıkartmaktadır.

Osmanlı dönemi mahallelerinde derin bir ahlaki içselleştirmenin ve öteki yerine biz anlayışının yaygın olduğu görülmektedir. Bu ahlaki içselleştirmenin ve biz anlayışının komşuluk ilişkileri üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Bireylerin, düğün, cenaze gibi durumlarda komşulara ziyaretlere gidilmesi, komşunun malına ve canına zarar vermemek, evde yapılan yemekten (özellikle kokulu yemek pişirildiğinde) komşulara da verilmesi gibi, komşulara yönelik görev ve sorumlulukları ahlaki içselleştirmenin örnekleri arasında gösterilebilir. Bunların yanında, komşulara karşı görev ve sorumluluğu ifade eden bazı komşuluk ritüelleri de ahlaki içselleştirme ve biz anlayışının tezahürü şeklinde değerlendirilebilir (Genar 2006: 23). Yeni komşuya hoş geldin ziyaretine gitmek, bazı günlerde aşure gibi yemekler götürmek, komşunun hasta olduğu durumlarda yardımına koşmak gibi eylemler de komşuluk ritüelleri arasında gösterilebilir (Gündüz ve Yıldız 2008: 127).

Osmanlı dönemindeki ahlak kitaplarında da komşuluk ilişkileriyle ilgili bir takım söylemler ve hikayeler bulunmaktadır. 17. Yüzyılda kaleme alınmış olan Adab-ı Menazil'deki hikayelerden birinde, evliyanın evinde farelerin çoğaldığını ve halkın buna çözüm olarak evliyaya evine kedi almasını ve böylece fareden kurtulmasını önerirler. Evliya ise, kedinin korkusundan farelerin komşunun evine kaçabileceğini ve bu durumun komşularını rahatsız edeceği şeklinde cevap vermiştir. Evliya, kendi nefesine hoş gelenin komşuya hoş gelmeyeceğini de belirtmiştir (Genar

2006: 24). Evliyanın hikayesinden anlaşılacağı üzere komşuluk, komşuların birbirine saygı ve hoşgörü çerçevesinde davranması, komşuluk hukukuna riayet etmesi ve biz anlayışıyla hareket etmesi koşuluyla gerçek anlamda paylaşılan toplumsal ilişki biçimidir.

Komşuluk ilişkileri mahallenin temel dinamiklerinden biridir. Mahalle, temelinde yardımlaşma ve dayanışma olan komşuluk ilişkilerinden oluşan bir toplumsal ortamdır (Alver 2010: 133).

Osmanlı'da 19.yüzyılda başlayan modernleşme hareketleri ve toplumsal çözüme mahalledeki yapıyı değiştirmiştir. Bununla beraber, teknolojiye batıyı yakalama çabalarının diğer alanlara yansımalarının bir sonucu olarak, yerel yönetimlerde de batı örnek alınmış ve kısa dönemde olsa belediye örgütlenmesine yakın bir yerel yönetim uygulaması gerçekleştirilmiştir. II. Mahmut döneminde muhtarlık sistemine geçilmiş, Tanzimat ve Islahat fermanlarıyla birlikte mahallede yapısal ve işlevsel değişimler meydana gelmiştir (Şahin ve Işık 2011: 227).

Osmanlı'da, samimiyet, dayanışma, yardımlaşma ve kolektif bilinçle ortak bağları olan komşuluğun yoğun bir şekilde yaşandığı mahalle ve mahalle yapısı, modernleşme ve post modernleşme süreciyle birlikte değişime uğramış olsa da yakın zamana kadar süreklilik arz etmiştir. Günümüzde ise aile bağlarının ve geleneğin öneminin tekrar önem kazanması komşuluk ilişkilerini ön plana çıkartmıştır (Genar 2006: 25).

Türkiye'nin her bölgesinde ve şehrinde modernlik, postmodernlik ve dolayısıyla kentli yaşam tarzı aynı düzeyde olmadığı gibi, buna bağlı olarak mahalle yapısı ve komşuluk ilişkileri de niceliksel ve niteliksel bağlamda farklılık göstermektedir. Örneğin; İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerde mahalle olgusu ve buna bağlı olarak komşuluk ilişkileri zayıflamış olsa da, görece daha küçük ve gelişmemiş kentlerde komşuluk ilişkilerinin önemini ve canlılığını koruduğu düşünülmektedir. Bununla beraber, büyükşehirlerin Türkiye'nin her bölgesinden göç almış olması, farklı yaşam tarzlarına sahip olan insanların komşuluk ilişkilerinde de farklılık oluşturacağını da belirtmek gerekmektedir.

2.4. Toplumsal Yapı ve Komşuluk İlişkileri

Komşuluk, akrabalık ilişkilerinin çözülmesi süreciyle önem kazanmış, modern kent yaşamıyla ve apartmanlaşmayla birlikte nitelik açısından değişime uğramıştır. Komşuluğun yaşadığı bu değişimleri kentlerin tarihsel süreci içerisinde incelemek mümkündür.

İlk toplumların ihtiyaçlarını toplayıcılık ve avcılık gibi uğraşlardan karşılama neticesinde, insan ilişkileri kan bağı temelinde, bir başka deyişle akrabalık çerçevesinde oluşmuştur. Kapalı kabile yapılarının kendi kanından olmayana dışlayıcı yapısı da bu toplumsal ilişki yapısının oluşmasında diğer faktör olarak değerlendirilebilir.

İlk toplumlarda, toplumsal ilişki soydaşlık-kandaşlık temelli olduğundan arkadaşlar da genellikle aynı kabileden dolayısıyla akrabalık ilişkisi çerçevesinde belirleniyordu. Ekonomik faaliyetlerdeki toplayıcılık ve avcılıktan tarımsal uğraşlara yönelik yaşanan değişimle birlikte gelen yerleşik düzen, toplumsal ilişkilerin biçimini değiştirmiştir. Ayrıca, kentsel yapının mekansal bağlamda genişlemesinden dolayı, kentlerin kan bağı olanlar dışındaki yabancılara açık olması nedeniyle, akrabalığa dayanan ilişkilere alternatif olarak arkadaşlık ilişkileri ortaya çıkmıştır. Arkadaşlık ilişkilerinin güçlenmesindeki diğer bir etmen ise yerleşik hayatla birlikte dayanışmanın ve yardımlaşmanın mekana bağlı olması ve bu nedenle akrabalık bağının dayanışmadaki etkisinin azalması şeklinde değerlendirilmektedir (Genar 2006: 20-21).

Komşuluk ilişkilerini toplumların geçirdiği karakteristik dönüşüm evreleri çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Avcı ve toplayıcı toplumlarla başlayan bu süreç, önce geleneksel toplumlara daha sonra ise modern ve postmodern toplumlara doğru devam etmiştir. Bu evrelerin kendine has bazı karakteristik özellikleri vardır.

Tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu geleneksel toplum; itaat, sadakat ve himaye kültürünün yaşandığı, geleneklerin önemli olduğu, yüz yüze, sıcak ve samimi ilişkilerin yaşandığı cemaat eksenli bir toplumdur. Modern toplum ise sanayi toplumunun bir ürünü olan ve üretim ilişkilerine dayalı ekonomik yapının belirlediği toplumdur. Modern toplumlarda, yüz yüze, sıcak ve samimi (enformel) ilişkilerin yerini sözleşmeye dayalı enformel ilişkiler almıştır (Doğan 2008: 82)

Geleneksel toplumdaki modern toplumlara geçiş süreci cemaat ve cemiyet ayrımına dayandırılarak tablolandırılmıştır.

Tablo-2.1: Cemaat ve Cemiyet

Cemaat	Cemiyet
Ortak İrade	Ferd İradesi
Üyeler ferd değildir	Üyeler ferddirler
Cemaatin menfaati üstün	Ferdin menfaati üstün
İnanç	Doktrin
Din	Kamuoyu
Örf ve Adetler	Moda
Tabii dayanışma	Sözleşmeli Dayanışma
Ortak Mülkiyet	Özel Mülkiyet

Kaynak: Sorokin, P.A.1975 c:2, s.65 den akt; Barbarosoğlu 2009: 20.

Tablo-3’de görüldüğü üzere cemaat ve cemiyet ayrımı üzerinden geleneksel ve modern toplumların özellikleri karşılaştırılmıştır. Geleneksel toplumlarda ortak irade ve ferdi davranmamak söz konusu iken modern toplumlarda, toplumun üyeleri ferttir ve ferdin iradesi önemlidir. Geleneksel toplumların belirgin özelliği olan cemaatin menfaatinin önemi, modern toplumlarda bireyselleşmenin ön plana çıkmasıyla birlikte, yerini ferdin kendi kişisel menfaatlerine bırakmıştır. Geleneksel toplumlarda bireyin zihin ve ruh dünyasını inanç, din, örf ve adetler şekillendirirken, modern toplumlarda birey, çeşitli doktrinler, kamuoyu ve kamuoyunu oluşturan medya gibi kurumlar ve moda tarafından şekillenmektedir. İnsanların dayanışma ve yardımlaşma anlayışı da değişmiş, tabii yardımlaşma biçiminden sözleşmeli dayanışma ve yardımlaşma biçimine geçilmiştir. Bununla beraber, geleneksel toplumlardan modern toplumlara geçiş sürecinde yaşanan dönüşümü toplumsal rollerin ve değer sistemlerinin dünyevilikten uzak bir çerçevede belirlenmesi ve toplumların homojen yapıya sahip olması çerçevesinde değerlendirmek de mümkündür (Barbarosoğlu 2009: 20).

Modernliğe tepki olarak doğan postmodernite, modernliğin davranış biçimlerini, söylem ve yaşam tarzlarını reddetmektedir. Bireyi toplumsal bağlarından koparma denemesi olarak görülen postmodern toplumda bireyin menfaatleri ön plandadır. Postmodern toplumun en temel özelliklerinden biri geleneksel toplumlarda

cemaatin, ailelerin ve komşuların, modern toplumlarda ise devletin sağlamış olduğu sosyal güvenlik olgusunun yok sayılarak, bireyin tamamen kendi ayakları üstünde durması gerektiğini ve durabileceği düşüncesini ön plana çıkarmasıdır. Bu düşünce yapısının neticesinde modern toplumlara özgü olan sosyal devletin önemini yitirdiği düşünülmektedir (Doğan 2008: 84). Bireyin bu kadar ön plana çıkartıldığı toplumlarda, yardımlaşmanın, dayanışmanın, sosyal güvencenin ve insan ilişkilerinin görece daha zayıf olduğu söylenebilir.

Toplumdaki bu dönüşümler şüphesiz genel olarak insan ilişkilerini özeldense komşuluk ilişkilerini etkilemektedir. Geleneksel toplumlara özgü olan birincil ilişkilerin samimi, içten, yüz yüze ve süreklilik içeren özelliklerini komşuluk ilişkilerinde görmek mümkündür. Komşuluk aynı zamanda bireye güven veren, dayanışmanın ve yardımlaşmanın insan ilişkilerinde önemli rol oynadığı geleneksel toplumun temel kurumlarından bir tanesidir

Modern toplumlarda dayanışma, yardımlaşma ve sosyal güven, çeşitli sivil örgütler ve devlet tarafından verilmekte ve böylece komşuluğun önemi azalmaktadır. Bununla beraber, komşuluk ilişkilerinin zayıflamasında postmodern toplumlarda yaşanan gereğinden fazla bireyselleşmenin, öteki insanlara duyulan ihtiyacı azaltmasının da etkili olduğu görülmektedir.

Günümüzdeki komşuluk ilişkilerinde, dayanışma ve yardımlaşma temelli mekana bağlı arkadaşlık ilişkisi, yerini özgün arkadaşlık ilişkisine bırakmıştır. Bir başka deyişle, geçmişteki cemaatsel komşuluğun yerini, kişisel zevk ve beğenilere göre düzenlenen, mekana bağlı arkadaşlık türü olan komşuluk almıştır. Günümüz Türkiye'sinde geleneksellik, modernlik ve postmodernlik bir arada yaşadığından, cemaate ve cemiyete ait özellikler aynı anda görülebilmektedir. İstanbul, Ankara ve İzmir vb. görece büyük kentlerde komşuluk ilişkileri modern bir görüntü çizerken, nispeten daha küçük yerleşim yerlerinde bununla beraber, geleneksel toplumların ortak özelliği olan birincil ilişkiler ve dolayısıyla güçlü komşuluk ilişkileri de görülmektedir (Genar 2006: 21-22).

2.5. Komşuluk İlişkileri ve Kentsel Dönüşüm

Mahallenin ana unsurlarından biri olan ev, mekansal anlamda komşuluk ilişkilerinde önemli bir yer tutmaktadır. Komşuluk olgusunun ve komşuluk

ilişkilerinin yaşadığı dönüşümleri ev ve konut kavramlarının anlamsal farklılıkları üzerinden irdelemek yerinde olacaktır.

Konut, odaları, mutfak ve banyosu bulunan, sıcak ve soğuktan koruyan, insanın barınma ihtiyaçlarını karşılayan oturulan yer anlamına gelmektedir. Aynı zamanda iş yaşamı dışında vakit geçirilen bir mekandır. Ev ise, konutun tüm fonksiyonlarını yerine getirmekle birlikte, konuttan çok daha fazla anlam taşımaktadır (Yörükkan 2012: 158).

Türkçede ev, barınılan yer anlamında fiziki bir anlam taşımasının yanı sıra, içindeki aileye de atıfta bulunmaktadır. Bazı deyimlerde, ev sözcüğünün fiziki bir mekan olmasının ötesinde, evde oturanların tamamı manasına geldiği düşünülmektedir. Örneğin; evlenmek kişinin bir evi satın almasından ziyade, bir eşle beraber oturmak için ev kurma, başka bir deyişle yuva kurmak anlamına gelmektedir. Mecazi anlamda bir ailenin dağılmasını ve bozulmasını ifade eden ev yıkmak ve ev bozmak deyimleri de örnekler arasında gösterilebilir. Bu deyimlerden anlaşılacağı üzere, ev fiziki bir mekan olmasının yanı sıra, sosyal ve insani duygular içeren, sosyal değer ifade eden bir yaşama ev sahipliği yapan yuva anlamı taşımaktadır (Yörükkan 2012: 160).

Yuva kelimesinin, çocukların ilk eğitim döneminden önce, iki dört yaş arası çocukların bakıldığı, okul öncesi eğitimin verildiği mekan (Püsküllüoğlu 1995: 1667) anlamına da gelmesi, yuvada bir başka deyişle evde çocukların korunduğu ve eğitim aldığını göstermektedir. Ev aynı zamanda aile fertlerine bir yuva olmaktadır. Yuva, sıcak samimi ilişkilerin bulunduğu, yuvanın korumacı ikliminde aile fertlerinin kendini güvende hissettiği bir mekan olma özelliğini de taşımaktadır.

Konut ise, insani değerleri ve yaşanmışlığı içermeyen, sadece barınma ihtiyacının karşılandığı mekandır (Genar 2006: 19). Bu nedenle insanların konutla kurduğu bağ zayıftır. Evde olduğu gibi sıcak, samimi ilişkilerin olduğu, aile fertlerinin kendini güvende hissettiği korumacı bir ortam yoktur.

Mekanın insanla olan ilişkisinde yaşanan değişimin ev ve konut arasındaki anlam farklılıklarını oluşturduğu düşünülmektedir. Ev üretiminin endüstrileşmesi, evin alınıp satılabilen barınma ihtiyacı dışında ticari bir meta haline gelmesi sonucunda evin barınma amaçlı kullanımı ve konut olarak algılanması

yaygınlaşmıştır (Genar 2006: 19-20). Gecekonduların tarihsel süreç içinde sağlıklı da olsa apartmanlaşması ve kentsel dönüşüm projeleri neticesinde gecekondu oturan insanların apartmanlara yerleştirilmesi de yuva işlevi gören evin anlamının, barınma temelli ihtiyaçları karşılayan mekan olan konuta doğru kaydığı söylenebilir.

Gecekondu bölgelerindeki insanların apartman yaşamına geçtikten sonra, eve bakışı da bu doğrultuda değişmektedir. Her iki bina yapısının da kendine has işlevleri ve tarzları vardır. İnsanlarda, gecekonduya yaşarken sahip olduğu kalıcılık duygusunun ve kalıcı yerleşme inancının, apartmandaki kiracılık yaşamında bu duygunun ve inancın zayıfladığı ve bu durumun da insanların oturduğu mekanla kurduğu ilişkinin ve dolayısıyla komşuluk ilişkilerinin kısmen de olsa zayıfladığı söylenebilir.

Kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasının sonucunda, gecekondu oturan insanların apartmanlara geçişleriyle birlikte, komşuluk ilişkileri de değişme uğramıştır. Gecekondu ve apartman yaşamının farklılığı ve insanların apartman yaşamına ve kültürüne uyum sağlayamaması ve toplu yaşamdan kaynaklanan çeşitli sorunların ortaya çıkması da komşuluk ilişkilerini zayıflatmıştır. Bunun yanında gecekondu bölgelerine kıyasla mekansal anlamda daha yakın olan apartmanlarda komşuluk ilişkileri görece daha güçlü bir konumda olabilmektedir.

Kentsel dönüşüm süreciyle birlikte, kent merkezine yakın olmanın sağladığı avantaj ile bazı insanların kentsel işlerde çalışmaya başlamaları neticesinde sosyoekonomik koşulları iyileşebilmektedir. Koşulların iyileşmesi ise, kişisel zevklere ve yaşam tarzına göre seçilen arkadaşlık ve dostluk ilişkilerin yaygın olduğu modern toplumlarda, insanların mekana bağlı kalmayıp hali hazırdaki komşularla arasına mesafe koymasına neden olmaktadır.

3.BÖLÜM: ALAN ARAŞTIRMASI

Bu araştırmada, Kars ili Üçler, Sukapı ve Kaleiçi mahallelerinin kentsel dönüşüm projesi kapsamında, mahalle sakinlerinin eski ve yeni yerleşim yerlerine yönelik komşuluk ilişkilerinin irdelenmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda kentsel dönüşüm projesinin, mekansal değişimin yanında başka değişim ve dönüşümlere de neden olup olmadığı ve bunun komşuluk ilişkilerine nasıl yansıdığı anket yöntemiyle elde edilen veriler ışığında tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.1. Araştırmanın Metodolojisi

Bu kısımda, alan araştırmasının yöntemi, kapsamı, sınırlılıkları, hipotezleri ortaya konulmuştur. Ayrıca, verilerin toplanması, analizi ve yorumlanması sürecinde kullanılan yöntemler belirtilmiştir.

3.1.1. Örneklem Süreci ve Ön Çalışma

Araştırmanın evrenini, kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde, Kars İlindeki Üçler, Sukapı ve Kaleiçi Mahallelerinden Cumhuriyet Mahallesi giden insanlar oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem alınmayarak evrenin tamamına ulaşılması amaçlanmıştır.

Araştırmanın örnekleme, evrenden rastgele seçilen insanlardan oluşmaktadır. Bununla birlikte, anket yapılan kişilerin, farklı mahallelerden gelen insanların ve kentsel dönüşüm projesi sonucunda gelmeyip kiracı olan insanların bir arada oturduğu bloklardan seçilmesine özen gösterilmiştir. Evrenin tahmini büyüklüğü ve homojen bir yapıya sahip olduğu göz önünde bulundurulursa, ulaşılan denek sayısının, yüzde 5 güven aralığında olduğu kabul edilebilir (Saruhan ve Özdemirci 2011: 144).

Anket formunun hazırlanması sürecinde çeşitli kaynaklardan yararlanılmış ve uzman görüşleri de dikkate alınmıştır. Veri toplama sürecine geçilmeden önce, sahada ön çalışma yapılarak, ölçekte yer alan soruların anlaşılır olma seviyesi test edilmiştir. Bunun sonucunda bir soru anket formundan çıkarılmış ve iki yeni soru eklenmiştir.

3.1.2. Veri Toplama ve Verilerin Analizi

Üçlü likert tipi, çoktan seçmeli ve açık uçlu sorulardan oluşan anket formu, ankete katılan kişilere yüz yüze uygulanmıştır. Anket formu, ankete katılan deneklerin demografik özelliklerini, komşuluk ilişkilerindeki değişimi ve komşuluk ilişkilerindeki niteliğini ölçtüğü düşünülen 24 sorudan oluşmaktadır.

Mümkün olduğu kadar çok kişiye uygulanması beklenen anket çalışması, deneklerden bazılarının görüşmeyi reddetmesi, evde bulunmaması gibi çeşitli nedenlerden dolayı, 129 denegin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Anketlerin uygulanması sürecinde Kafkas Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü öğrencilerinden de yararlanılmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen veriler, istatistiki çözümlenmeler sonucunda değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır. Deneklere ait demografik veriler, frekans değerleri tablolar yardımıyla sunulmuştur. Komşuluk ilişkilerini ölçen sorular ise gecekondü ve apartman değişkenleri çerçevesinde karşılaştırılmıştır. Anket verilerinin girilmesi ve analizinde SPSS 20.00 programı kullanılmıştır.

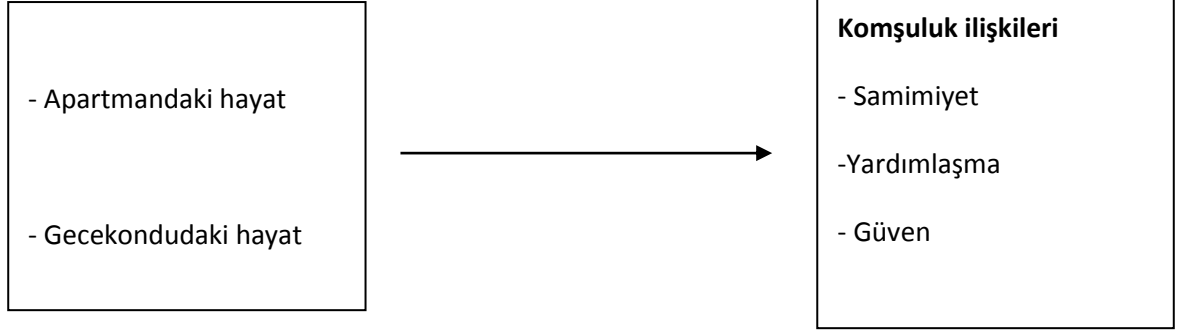
3.1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmanın kapsamını Üçler, Sukapı ve Kaleiçi mahallelerinden kentsel dönüşüm kapsamında Cumhuriyet Mahallesi giden sakinler oluşturmaktadır. Cumhuriyet mahallesi kiralıcı olarak gelen diğer insanlar, araştırmanın kapsamına alınmamıştır.

Araştırmanın sınırlarını, kentsel dönüşüm kapsamında Cumhuriyet Mahallesi gelenler oluşturmaktadır. Hedef kitlenin görece düşük eğitim düzeyine sahip olması nedeniyle, anket formu mümkün olduğu kadar kısaltılmış, formdaki sorular azaltılmış ve beşli likert yerine üçlü likert tipi sorular tercih edilmiştir.

3.1.4. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

ARAŞTIRMANIN MODELİ

HİPOTEZLER

- **H1:** Gecekondudaki komşuluk ilişkileri ile apartmandaki komşuluk ilişkileri arasında anlamlı fark vardır.
- **H1.1:** Gecekondudaki komşuluk ilişkilerindeki Samimiyet ile apartmandaki komşuluk ilişkilerindeki Samimiyet arasında anlamlı fark vardır.
- **H1.2:** Gecekondudaki komşuluk ilişkilerindeki Yardımlaşma ile apartmandaki komşuluk ilişkilerindeki Yardımlaşma arasında anlamlı fark vardır.
- **H1.3:** Gecekondudaki komşuluk ilişkilerindeki Güven ile apartmandaki komşuluk ilişkilerindeki Güven arasında anlamlı fark vardır.

3.2. Bulgular ve Değerlendirmeler

Bu kısımda, öncelikle ankete katılanların tanımlayan demografik özellikleri verilmiştir. Ayrıca, katılımcıları niteleyen, kentsel dönüşüm ve dolayısıyla apartman yaşamına dair bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Komşuluk ilişkilerini ölçen sorulara yer verilmiş ve ardından komşuluk boyutlarının analizi yapılmaya çalışılmıştır. Son olarak, çalışmanın hipotezleri test edilmiş ve yorumlanmıştır.

3.2.1. Demografik Bulgular

Tablo-3.1: Cinsiyet Bilgileri

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli Erkek	28	21,7	21,9	21,9
Geçerli Kadın	100	77,5	78,1	100,0
Geçerli Toplam	128	99,2	100,0	
Hata	1	,8		
Toplam	129	100,0		

Tablo 3.1’de görüldüğü üzere, ankete katılanların 28’i erkek, 100’ü ise kadındır. Erkekler toplam katılanların yüzde 21,7’sini oluştururken, kadınların yüzdesi 77,5’dir. Erkeklerin ankete katılımının düşük olmasının nedeni, erkelerin evlerde bulunmamasıdır.

Tablo-3.2: Yaş

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli 34 ve aşağısı	41	31,8	32,3	32,3
Geçerli 35-54 yaş arası	53	41,1	41,7	74,0
Geçerli 55 ve üzere	33	25,6	26,0	100,0
Geçerli Toplam	127	98,4	100,0	
Hata	2	1,6		
Toplam	129	100,0		

Ankete katılan 41kişi, 34 ve aşağısındaki yaş grubunda olup, katılımcıların yüzde 32,3’ünü oluşturmaktadır. Katılımcıların yüzde 41,7’sini oluşturan 34-54 yaş arasındakiiler 53 kişidir. 55 ve üzeri yaşlarda olan 33 kişi ise toplam katılımcıların yüzde 26’sını oluşturmaktadır. Bu verilerden yola çıkarak, katılımcıların yaş aralıklarının görece dengeli dağıldığı söylenebilir.

Tablo-3.3: Eğitim Düzeyi

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Okuma Yazma Bilmiyorum	36	27,9	28,1	28,1
Okuma Yazma Biliyorum	29	22,5	22,7	50,8
Geçerli				
İlköğretim	45	34,9	35,2	85,9
Lise	14	10,9	10,9	96,9
Üniversite ve üzeri	4	3,1	3,1	100,0
Toplam	128	99,2	100,0	
Hata	1	,8		
Toplam	129	100,0		

Tablo- 3.3'e göre, okuma yazması olmayanların yüzdesi 28'dir. Eğitim düzeyiniz nedir sorusuna okuma yazma bilmiyorum cevabını veren 29 kişi ise katılımcıların yaklaşık yüzde 23'ünü oluşturmaktadır. Katılımcılardan eğitim düzeyi ilköğretim olan 45 kişi yüzde 35,2'lik dilimi oluşturmaktadır. Lise ve Üniversite cevapları ise toplam cevapların yüzde 14'üdür. Bu veriler, Cumhuriyet mahallesinde eğitim düzeyinin oldukça düşük olduğunu göstermektedir.

Tablo-3.4: Gecekonudaki Geçim Kaynağı

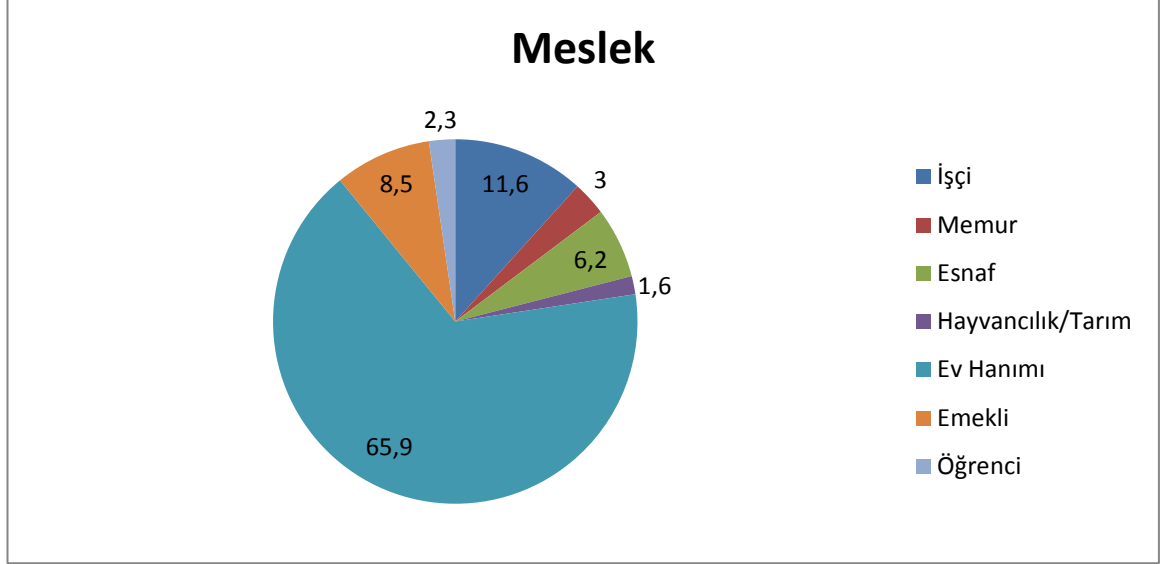
	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
İşçi	15	11,6	11,6	11,6
Memur	5	3,9	3,9	15,5
Esnaf	8	6,2	6,2	21,7
Hayvancılık/Tarım	2	1,6	1,6	23,3
Geçerli				
Ev Hanımı	85	65,9	65,9	89,1
Emekli	11	8,5	8,5	97,7
Öğrenci	3	2,3	2,3	100,0
Toplam	129	100,0	100,0	

Ankete katılanların çoğunu kadınların oluşturması ve kadınların eğitim düzeyinin çok düşük olmasından dolayı, “gecekonuda otururken geçiminizi nasıl sağladınız sorusuna”, ev hanımı cevabı veren 85 kişi yaklaşık yüzde 66'lık dilimi oluşturmaktadır. Daha sonra sırasıyla, yüzde 11,6 ile işçi, yüzde 8,5 ile emekli ve yüzde 6,2 ile Esnaf cevapları gelmektedir. Burada dikkat çeken bir nokta ise, yüzde 1,6 gibi düşük bir dilimi de kapsayan, Hayvancılık/Tarım cevabıdır.

Gecekonudayken geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlayan insanlar, apartmana taşındıktan sonra, fiziki koşulların yetersizliği nedeniyle bu imkanı

bulamamaktadır. Ayrıca, anket formunun uygulanması sırasında katılımcıların belirttiği üzere, katılımcıların bazıları, gıda ihtiyacını kendi karşılamakta veya hobi olarak tarım yapmakta ve hayvan beslemektedir.

Şekil-3.1: Mesleklerin Dağılımı

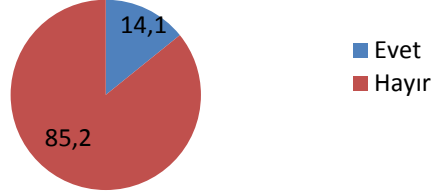
Tablo-3.5: Kentsel Dönüşüm Sonrası Geçim Kaynağındaki Değişiklik

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	Evet	18	14,0	14,1
	Hayır	109	84,5	85,2
	6,00	1	,8	,8
	Toplam	128	99,2	100,0
Hata	1	,8		
Toplam	129	100,0		

Kentsel dönüşüm sonrasında mesleğinde değişiklik olanların oranı yüzde 14,1'dir. Kentsel dönüşüm sonrasında mesleğinizde veya geçim kaynağınızda bir değişiklik oldu mu sorusuna evet cevabını veren katılımcılar, bunun nedeni sorulduğunda genellikle cevap vermemişlerdir. Katılımcıların bir kısmı dönüşümden sonra, emekli ve bir kısmı da apartman görevlisi olmuştur.

Şekil-3.2: Geçim Kaynağındaki Değişiklik

Geçim Kaynağında Değişiklik

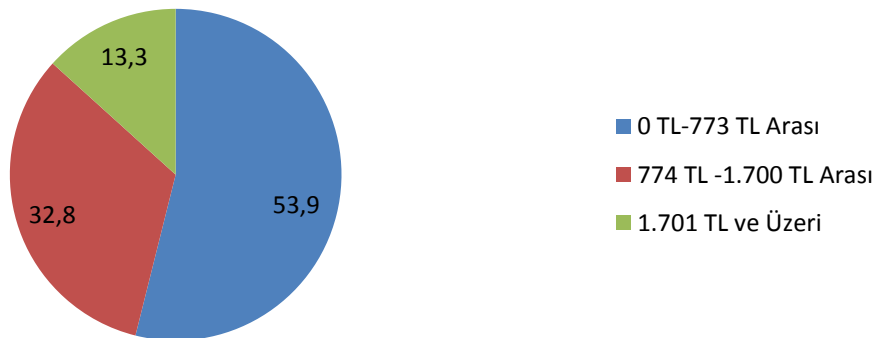
Tablo-3.6: Aylık Ortalama Gelir

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli				
0-773 TL arası	69	53,5	53,9	53,9
774-1700 TL arası	42	32,6	32,8	86,7
1701 TL ve üzeri	17	13,2	13,3	100,0
Toplam	128	99,2	100,0	
Hata	1	,8		
Toplam	129	100,0		

“Aylık ortalama geliriniz ne kadardır?” sorusuna cevap veren katılımcıların yarısından fazlası yaklaşık yüzde 54 ile 773 TL altı gelire sahiptir. Bir başka ifadeyle, ankete cevap veren 69 kişi asgari ücretle çalışmaktadır. 774-1700 TL arasında geliri olan ve mesleği genellikle işçi olanların yüzdesi ise yüzde 32,8’dir.

Şekil-3.3: Aylık Gelir

Aylık Gelir

Katılımcılara sorulan açık uçlu sorularda, eğilimlere ilişkin cevaplardan derlenerek oluşturulan tablo-3.7, tablo-3.8 ve tablo-3.9 aşağıdaki gibidir. Katılımcılara sorulan sorulardan biri, kentsel dönüşüm sonrasında karşılaştıkları genel sorunlar nelerdir sorusudur. Apartmana taşındıktan sonra ortaya çıkan sorunlara ilişkin verilerden derlenen genel bilgiler şu şekildedir;

Tablo-3.7: Kentsel Dönüşümün Olumsuz Özellikleri

Sayı	Sorun Başlığı	Katılımcı
1	Ulaşım Sıkıntısı Yaşıyorum	56
2	Kendimi Yalnız Hissediyorum	19
3	Komşuluk İlişkilerim Eskisine Oranla Çok Zayıfladı	14
4	Yeni Evim Kent Merkezine Uzak	11
5	Hastaneye Uzak	8
6	Geçim Sıkıntısı Yaşıyorum	6
7	Apartmana Uyum Sağlayamıyorum	5
8	Güvensizlik Arttı	3
9	Toplu Yaşama Kurallarına Uyum Sıkıntısı Yaşıyorum	3
10	Yakıt Sorunu Yaşıyorum	1
11	Hayvancılıkla Uğraşma İmkanım Ortadan Kalktı	1
12	Apartman Yaşamı Yaşlılar İçin Uygun Değil	1
13	Çevre Düzenlemesi Yetersiz	1
14	Herhangi Bir Olumsuzluk Yaşamıyorum	22

Katılımcıların önemli bir kısmının, soruya benzer ifadeler ile tabloda genelleştirilmiş olan cevaplar vermiş olduğu görülmektedir. En önemli sorun olarak, şehir merkezine ulaşım da sorunların yaşandığına ilişkin değerlendirmeler öne çıkmaktadır. Bu sorun, içerisinde, toplu ulaşım araçlarının seyrekliği, ulaşım ayrılan zaman, ulaşım için ödenen ücretin maliyeti gibi alt başlıkları barındırmaktadır.

Gecekondu yaşamından apartman yaşamına geçildiğinde, kendisini yalnız hissettiğini belirten katılımcı sayısı 19'dur. Bu açık uçlu soruya verilen cevaplarda, eskisi gibi ziyaretlerin gerçekleştirilemediği, komşularla birlikte vakit geçirme süresinin azaldığı, birlikte aktivite yapılmadığı gibi alt açıklamalar mevcuttur.

Diğer bir sorun ise, toplu konutların kent merkezine uzak olmasıdır. Katılımcıların önceki ikametleri kent merkezinin hemen yanındaki alanlar olduğundan ve şimdi ikamet ettikleri toplu konutlarda merkezden uzak olduklarından, içerisinde ulaşım sorunu, okul-hastane ve benzeri yerlere uzak kalınması ve yalnızlık gibi etkenlerin girdiği bir başka genel başlık ortaya çıkmıştır.

Toplu yaşamda apartman kurallarının gecekonduda yaşamından farklı olması, apartmandaki aidat ve benzeri ödemeler, yakıt maliyetleri, apartmanda yaşlıların zorluklarla karşılaşması gibi sorunlar da katılımcılar tarafından dile getirilen olumsuzluklar olarak ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların yaklaşık yüzde 17'sine karşılık gelen 22 kişi ise, gecekondudan apartman yaşamına geçiş sonrasında herhangi bir sorun yaşamadığını ifade etmişlerdir.

Katılımcılara sorulan bir diğer açık uçlu soru, kentsel dönüşüm öncesinde oturdukları mahalleye ilişkindir. Kentsel dönüşümün yapıldığı mahallelerin, “Kaleiçi Mahallesi”, “Sukapı Mahallesi” ve “Üçler Mahallesi” olarak yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo-3.8: Daha Önce İkamet Edilen Mahalle

Sayı	Mahalle Adı	Katılımcı
1	Kaleiçi Mahallesi	46
2	Sukapı Mahallesi	37
3	Üçler Mahallesi	31
4	Yusufpaşa Mahallesi	4
5	Diğer	6
Toplam		124

Katılımcılara sorulan bir diğer soru, kentsel dönüşüm sonrasında apartman yaşamındaki komşuluk ilişkilerinde, genelde hangi mahalleden gelen kişilerle komşulukların yaşandığına ilişkindir. Bu soru, aynı gecekonduda mahallesinde oturanların, apartman yaşamına geçildiğinde komşuluk profillerinin değişip değişmediğine ilişkin değerlendirme yapmaktır.

Tablo-3.9: Komşuluk İlişkilerinin Mahallere Göre Dağılımı

Sayı	Katılımcının Geldiği Gecekonduda Mahallesinin	Sıkı İletişim Kurulan Komşuların Geldiği Gecekonduda Mahallesi	Katılımcı
1	Kaleiçi Mahallesi	Kaleiçi Mahallesi	43
2	Sukapı Mahallesi	Sukapı Mahallesi	32
3	Üçler Mahallesi	Üçler Mahallesi	27
4	Değişik Mahalleler	Değişik Mahalleler	22
Toplam			124

Tablodan elde edilen bilgilere göre; ağırlıklı olarak katılımcıların eğilimlerinin benzerliği ile karşılaşılmaktadır. Katılımcıların, gecekonduda iken iletişimde olduğu komşuları ile apartman yaşamında iken de iletişimini devam ettirmekte oldukları, yaşanan yer değişmesine karşın eski komşuları ile komşuluk

ilişkilerine devam ettikleri görülmektedir. Bu durum, önceki mahalledeki komşulukların apartman yaşamına geçildiğinde de devam ettirilmesine yönelik bir eğilimin olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, gecekondulu yaşamından apartman yaşamına geçildiğinde, komşu profilinin değiştiğini belirtenler 22 kişidir. Gecekonduda iken iletişimde olduğu komşuların apartman yaşamına geçildiğinde değiştiğini belirtenlerin oranı yaklaşık olarak yüzde 17,7 seviyesindedir.

Bu soruya verilen cevaplar içerisinde, farklı mahallelerden veya farklı illerden gelen katılımcıların cevapları da yer almaktadır. Bu nedenle birden fazla mahalle tanımlayan değişik mahalleler başlığı altında genellenerek verilmiştir. Katılımcıların, apartmanda komşuluk ilişkisi içinde olduğu kişiler, daha çok önceki mahalleden tanıdıkları olmaktadır.

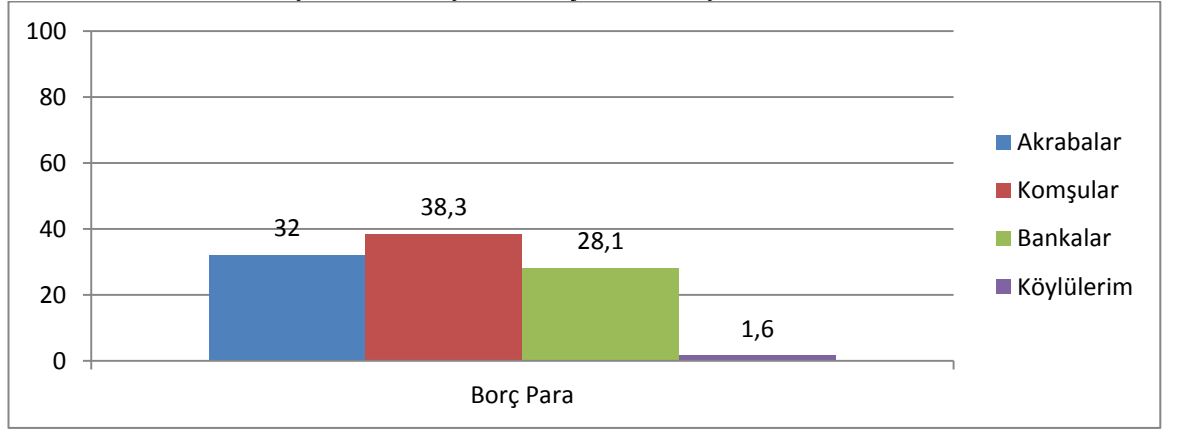
3.2.2. Niteleyici Sorulara Verilen Cevapların Değerlendirilmesi

Soru: Borç Para Almak İsteddiğinizde Aile Fertleri Haricinde Genellikle Aşağıdakilerden Hangisinden İhtiyacınızı Karşılıyorsunuz?

Tablo-3.10: Borç Para İhtiyacının Karşılanması

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Akrabalar	41	31,8	32,0	32,0
Komşular	49	38,0	38,3	70,3
Geçerli Bankalar	36	27,9	28,1	98,4
Köylülerim	2	1,6	1,6	100,0
Toplam	128	99,2	100,0	
Hata	1	,8		
Toplam	129	100,0		

Şekil-3.4: Borç Para İhtiyacının Karşılanması

Ankete katılanların yüzde 32'si borç para ihtiyacını akrabalarından karşılamaktadır. Borç para ihtiyacını komşularından karşılayan cevabını veren 49 kişi ise yüzde 38,3'lük dilimi oluşturmaktadır. Bu veriler, komşuluk ilişkilerinin dayanışma ve yardımlaşma boyutunun Cumhuriyet mahallesinde güçlü olduğunu göstermektedir.

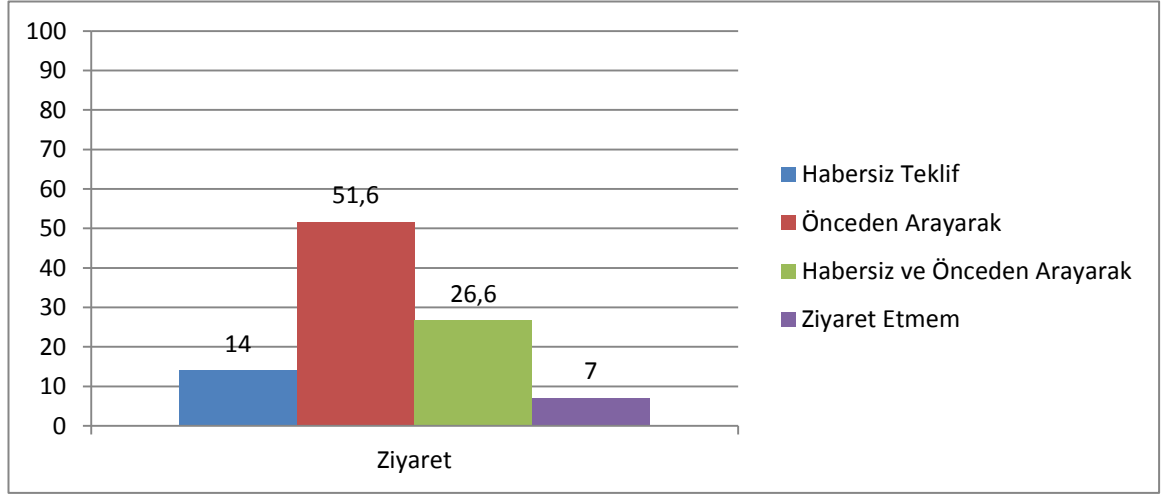
Katılımcıların yüzde 28,1'i ise, borç para ihtiyacını bankalardan karşılamaktadır. Para ihtiyacının bankalardan karşılanması, modern toplumun özelliklerinden bir tanesidir.

Soru: Komşularınızla Birbirinizi Ziyaretleriniz Genelde Nasıl Gerçekleşmektedir?

Tablo-3.11: Komşularla Ziyaret Biçimi

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Habersiz Teklifsiz	19	14,7	14,8	14,8
Önceden Arayarak	66	51,2	51,6	66,4
Geçerli Habersiz Teklifsiz ve Önceden Arayarak	34	26,4	26,6	93,0
Ziyaret Etmem	9	7,0	7,0	100,0
Toplam	128	99,2	100,0	
Hata	1	,8		
Toplam	129	100,0		

Şekil-3.5: Komşularla Ziyaret Biçimi

Komşuluk ilişkilerindeki samimiyet düzeyini belirleyen faktörlerden biri, komşu ziyaretlerine nasıl gidildiğidir. Komşulara yapılan ziyaretler, önceden haber verilip yapıldığında, komşular arası samimiyet azalmaktadır. Bu bağlamda, komşularınızla ziyaretleriniz genelde nasıl gerçekleşmektedir sorusuna, katılımcıların yüzde 51,6'sı önceden arayarak cevabını vermişlerdir. Katılımcıların bir kısmı, soruyu cevaplarken, “gecekonuda oturduğumuz zamanlarda birbirimize haber vermeden çat kapı gider gelirdik” düşüncesini de ifade etmişlerdir.

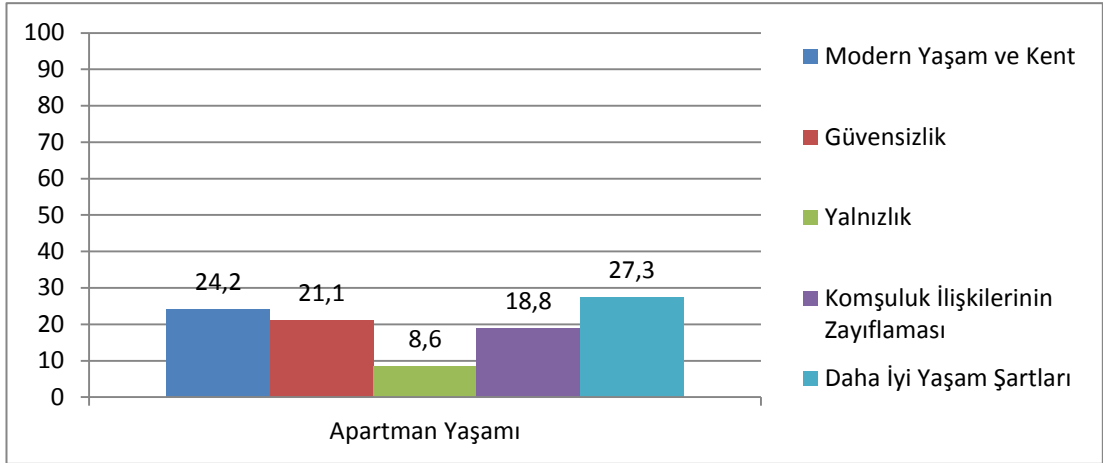
Katılımcıların sadece yüzde14'ü teklif etmeden ve haber vermeden cevabını vermişlerdir. Her ikisi de cevabını veren 34 kişi ise yüzde 26,6'lık dilimi oluşturmaktadır.

Soru 12: Apartman Yaşamı Sizin İçin Neyi İfade Ediyor?

Tablo-3.12: Apartman Yaşamı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Modern Yaşam ve Kent	31	24,0	24,2	24,2
Güvensizlik	27	20,9	21,1	45,3
Yalnızlık	11	8,5	8,6	53,9
Geçerli Komşuluk ilişkilerinin Zayıflaması	24	18,6	18,8	72,7
Daha İyi Yaşam Koşulları	35	27,1	27,3	100,0
Toplam	128	99,2	100,0	
Hata	1	,8		
Toplam	129	100,0		

Şekil-3.6: Apartman Yaşamı

Katılımcılar, apartman sizin için neyi ifade ediyor sorusuna birden çok cevap vermiştir. Tablo-3.12'ye göre, Apartmanın olumsuz yönlerinden biri olan komşuların birbirine duyduğu güvenin azaldığını belirten 27 kişi yüzde 21,1'lik dilimi oluşturmaktadır. Apartman hayatının kendisini yalnız hissettirdiğini söyleyen katılımcıların oranı ise yüzde 11'dir. Apartman hayatının beraberinde getirdiği muhtemel olumsuzluklardan biri de komşuluk ilişkilerinin zayıflamasıdır. Apartmanda yaşamak sizin için neyi ifade ediyor sorusuna, katılımcıların yüzde 18,8'i komşuluk ilişkilerinin zayıflaması cevabını vermiştir.

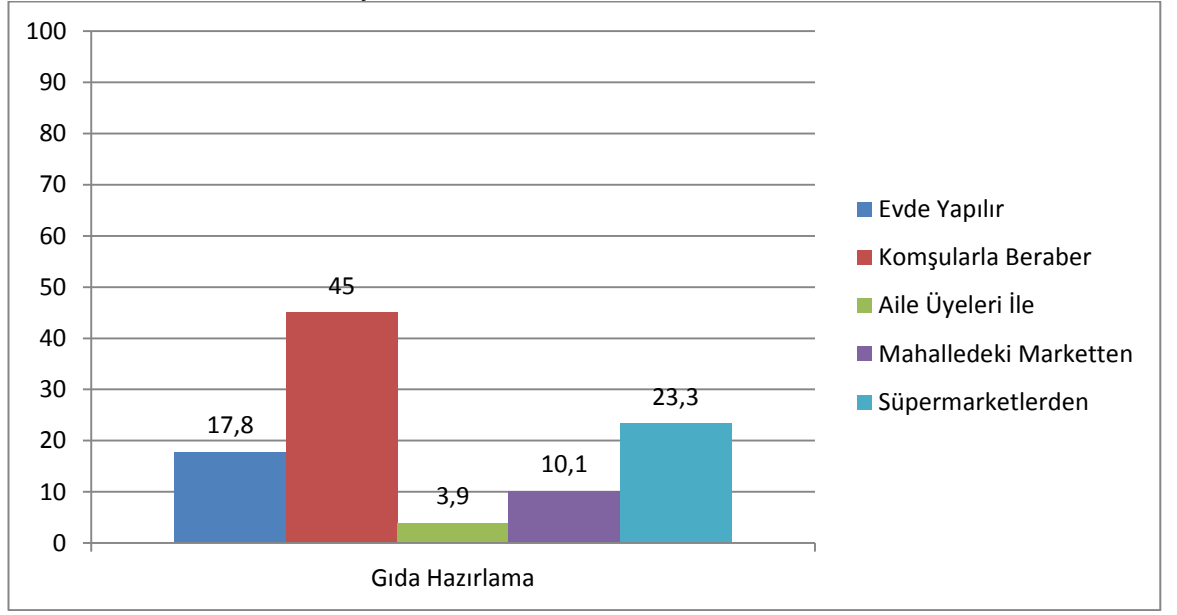
Apartman yaşamının olumlu yanlarından biri olarak nitelendirilen daha iyi yaşam şartları, katılımcıların verdiği cevapların 27,3'ünü oluşturmaktadır. Katılımcıların yüzde 24,2'si ise modern kent ve yaşam cevabını vermiştir.

Soru: Evin Temel Gıda İhtiyacı Genel Olarak Nasıl Temin Edilir?

Tablo-3.13: Temel Gıdaların Temini

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Evde Yapılır	23	17,8	17,8	17,8
Komşularla Beraber Hazırlanır	58	45,0	45,0	62,8
Aile Üyeleri İle Beraber Hazırlanır	5	3,9	3,9	66,7
Mahalledeki Marketten	13	10,1	10,1	76,7
Süpermarketlerden	30	23,3	23,3	100,0
Toplam	129	100,0	100,0	

Şekil-3.7: Temel Gıdaların Temini

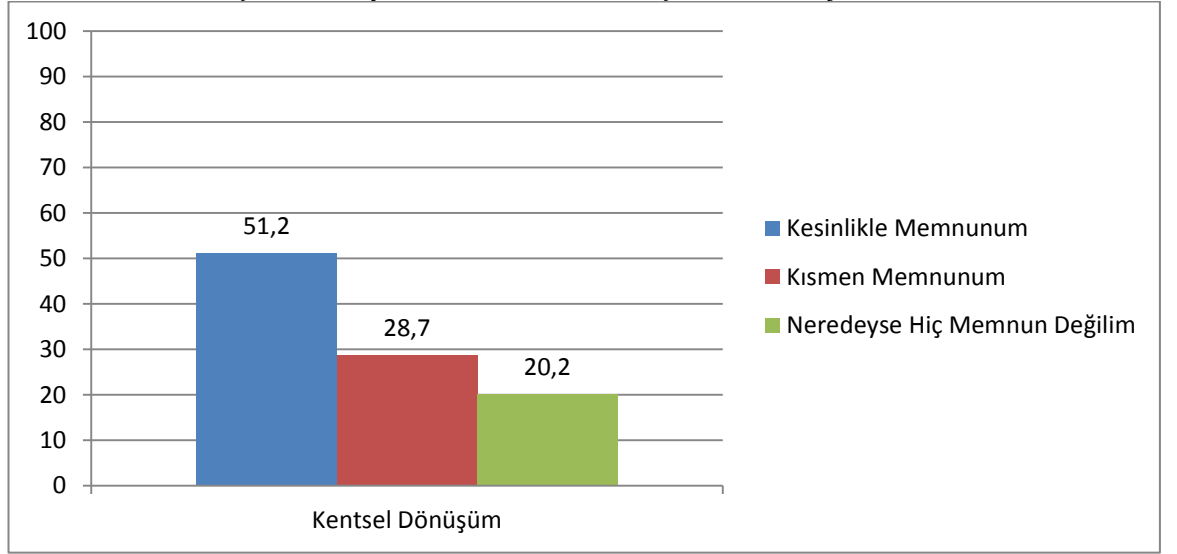
Temel gıdaların komşularla beraber hazırlanması, komşular arasındaki yardımlaşma ve dayanışma düzeyini artırdığı ve bunun sonucunda komşuluk ilişkilerinde güçlü bağların kurulmasını sağladığı düşünülmektedir. Bu bağlamda, katılımcılara “evin temel gıda ihtiyacı genel olarak nasıl temin edilir” sorusu sorulmuştur. Elde edilen verilere göre, katılımcıların çoğu, erişte, yufka gibi gıdaları evde hazırlamaktadır. Katılımcıların yüzde 45’i komşularıyla birlikte hazırlarken, yaklaşık yüzde 4’ü aile üyeleriyle birlikte hazırlanır cevabını vermiştir. Süpermarketlerden karşılayan katılımcıların oranı ise yüzde 23,3’tür.

Soru: Apartmanda Yaşamaktan Dolayısıyla Kentsel Dönüşümden Genel Olarak Memnun musunuz?

Tablo-3.14: Apartman ve Kentsel Dönüşüm Memnuniyeti

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kesinlikle Memnunun	66	51,2	51,2	51,2
Kısmen Memnunun	37	28,7	28,7	79,8
Geçerli Neredeyse Hiç Memnun Değilim	26	20,2	20,2	100,0
Toplam	129	100,0	100,0	

Şekil-3.8: Apartman ve Kentsel Dönüşüm Memnuniyeti

Katılımcılar, “apartmanda yaşamaktan dolayısıyla kentsel dönüşümden genel olarak memnun musunuz” sorusuna genellikle olumlu cevaplar vermiştir. Kesinlikle memnun cevabını verenlerin oranı yüzde 51,2’dir. Katılımcıların yüzde 20,2’si hiç memnun olmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların yüzde 28,7 ise, apartman yaşamının dolayısıyla kentsel dönüşümün olumlu ve olumsuz yanlarını belirterek, kısmen memnunum cevabını vermiştir.

3.2.3. Gecekondu ve Apartman Bağlamında Komşuluk İlişkilerinin Karşılaştırmalı Analizi

Soru: Komşularınızla Ne Sıklıkta Görüşürsünüz?

a. Gecekondu

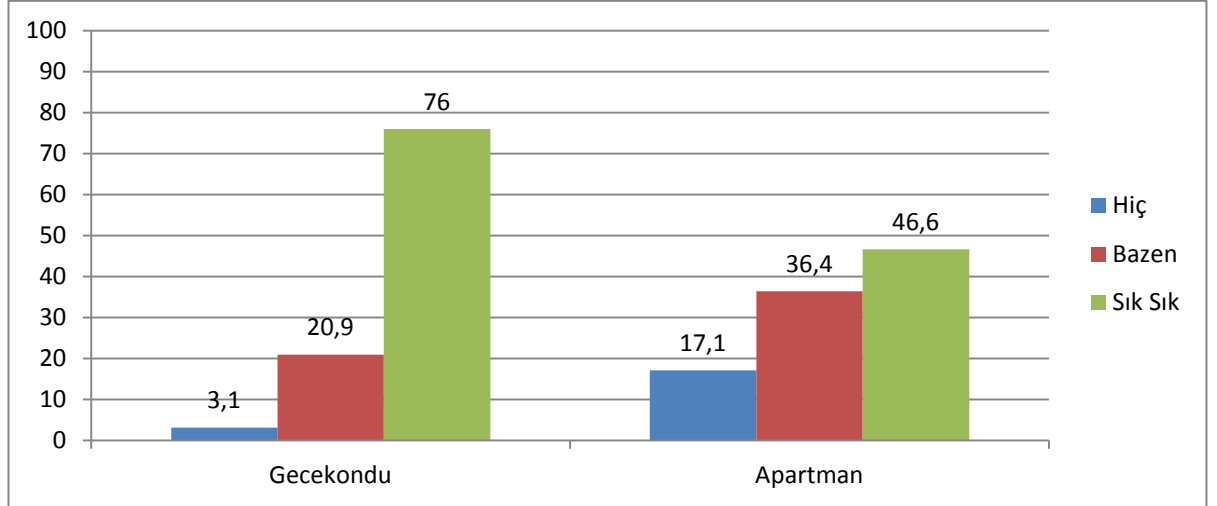
Tablo-3.15: Komşularla Görüşme Sıklığı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Valid				
hiç	4	3,1	3,1	3,1
bazen	27	20,9	20,9	24,0
sıksık	98	76,0	76,0	100,0
Total	129	100,0	100,0	

b. Apartman

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli				
hiç	22	17,1	17,1	17,1
bazen	47	36,4	36,4	53,5
sıksık	60	46,5	46,5	100,0
Toplam	129	100,0	100,0	

Şekil-3.9: Komşularınızla Görüşme Sıklığı

Katılımcılara sorulan “komşularınızla ne sıklıkta görüşürsünüz” sorusuna verilen cevaplardan elde edilen bulgulara göre; katılımcıların gecekonduya otururken komşularla görüşme sıklığına “sık sık” görüşürüm cevabı veren kişi sayısı 98, bazen görüşürüm diyen kişi sayısı 47, neredeyse hiç görüşmem cevabı veren kişi sayısı ise 4’tür. Buna karşın, apartmanda otururken sık sık görüşürüm diyenlerin sayısı 60, bazen görüşürüm diyenlerin sayısı 47, neredeyse hiç görüşmem diyenlerin sayısı ise 22’dir. Verilen cevaplara oransal olarak bakıldığında, gecekonduya otururken sık sık görüşürüm cevabı verenlerin oranı yüzde 76 iken, bu oran apartmanda ise 46,6 olarak gerçekleşmiştir.

Buradan elde edilen sonuçlara göre, gecekonduya otururken görüşme sıklığının, apartmandayken görüşme sıklığından yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durumu doğrulayıcı bir sonuç olarak komşularıyla neredeyse hiç görüşmem diyenlerin oranı gecekonduya otururken yüzde 3,1 apartmandayken yüzde 17,1 olarak gerçekleşmiştir.

Soru: İhtiyaç Halinde Komşularla Birbirinize Anahtar Bırakır mısınız?

a. Gecekondu

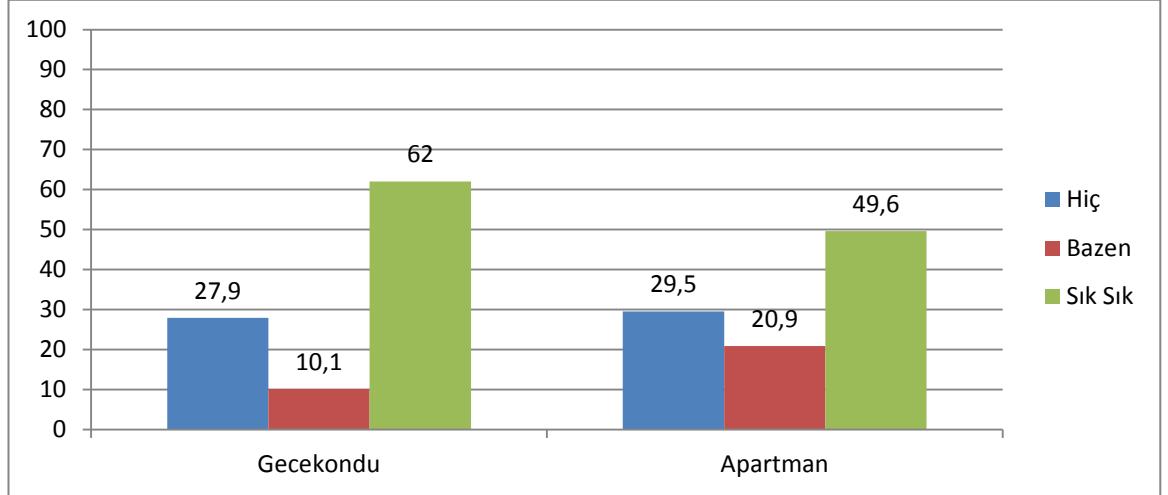
Tablo-3.16: Anahtar Bırakma Sıklığı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	hiç	36	27,9	27,9
	bazen	13	10,1	38,0
	Sık sık	80	62,0	100,0
	Toplam	129	100,0	100,0

b. Apartman

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	hiç	38	29,5	29,5
	bazen	27	20,9	50,4
	Sık sık	64	49,6	100,0
	Toplam	129	100,0	100,0

Şekil-3.10: Anahtar Bırakma Sıklığı

Komşuluk ilişkilerinin boyutlarından biri, komşuların birbirine güven duymasıdır. Bu bağlamda, “ihtiyaç halinde komşularla birbirinize anahtar bırakır mısınız” sorusu sorulmuştur. Katılımcılardan 45 kişi, gecekonduya otururken sık sık cevabını vermiştir. Bununla beraber, bazen cevabını verenler 13 kişi ve neredeyse hiç cevabını verenlerin sayısı ise 36’dır. Apartmanda otururken birbirlerine “sık sık” anahtar bırakan katılımcıların sayısı 64’tür. Ayrıca, katılımcılardan 27 kişi bazen cevabını verirken, neredeyse hiç cevabı verenlerin sayısı ise 38’dir. Oransal olarak bakıldığında ise, gecekonduya otururken birbirlerine “sık sık” anahtar bırakanların oranı yüzde 62 iken, apartmanda ise bu oran 49,6’ya düşmüştür.

Cevaplardan elde edilen verilere göre, kentsel dönüşüm sonrası insanların komşularına duyduğu güvenin, kısmen de olsa azaldığını söylemek mümkündür. Bu durumun, komşuluk ilişkilerini de olumsuz anlamda etkilediği söylenebilir.

Soru: Komşularınızla Aranızda Dayanışma ve Yardımlaşma Düzeyi Nedir?

a. Gecekondu

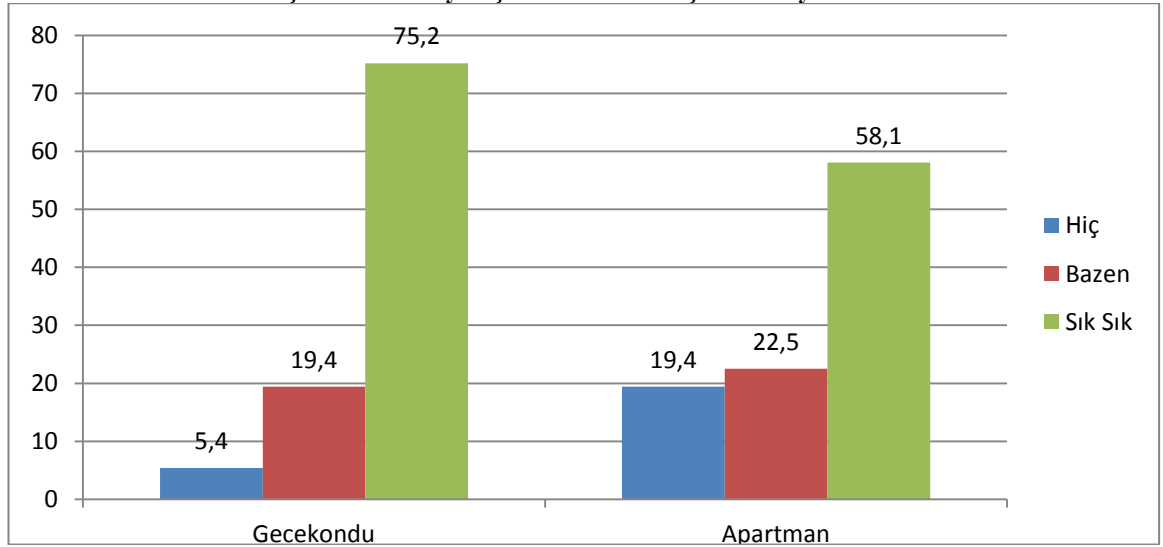
Tablo-3.17: Dayanışma ve Yardımlaşma Düzeyi

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli				
hiç	7	5,4	5,4	5,4
bazen	25	19,4	19,4	24,8
Sık sık	97	75,2	75,2	100,0
Toplam	129	100,0	100,0	

b. Apartman

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli				
hiç	25	19,4	19,4	19,4
bazen	29	22,5	22,5	41,9
Sık sık	75	58,1	58,1	100,0
Total	129	100,0	100,0	

Şekil-3.11: Dayanışma ve Yardımlaşma Düzeyi

Yardımlaşma, komşuluk ilişkilerinin diğer bir boyutudur. Yardımlaşma ve dayanışma düzeyi ne kadar yüksek olursa, komşuların birbirleriyle kurduğu bağlar o kadar güçlü olmaktadır. Katılımcılara, “komşularınızla aranızda yardımlaşma ve dayanışma hangi düzeyde” olduğu sorulduğunda, gecekonduya oturlan zaman için verilen cevaplar şöyledir. Katılımcılardan 97 kişi, sık sık yardımlaşırız cevabını vermiştir. Bazen cevabını verenlerin sayısı 25 iken, neredeyse hiç cevabını verenlerin sayısı ise 7’dir. Apartman yaşamındaki yardımlaşma ve dayanışma düzeyi için

verilen cevaplara bakıldığında, sık sık cevabını verenlerin sayısı 75'dir. 25 katılımcı ise neredeyse hiç cevabını vermiştir.

Tablo-3.17'ye göre, gecekondudayken sık sık cevabını verenlerin oranı yüzde 75,2 iken, apartman yaşamına geçildiğinde bu oran yüzde 58,1'e düşmüştür. Paralel bir şekilde, gecekondudayken neredeyse hiç cevabını verenlerin oranı yüzde 5,4 iken, apartmanda ise yüzde 19,4'tür. Sonuç olarak, istatistiki verilerden anlaşılacağı üzere, kentsel dönüşüm sonrasında, apartman yaşamındaki komşuluk ilişkilerinde yardımlaşma ve dayanışma düzeyi önemli oranda düşmüştür.

Soru: Komşularınızla Etkinlik Yapar mısınız?

a. Gecekondu

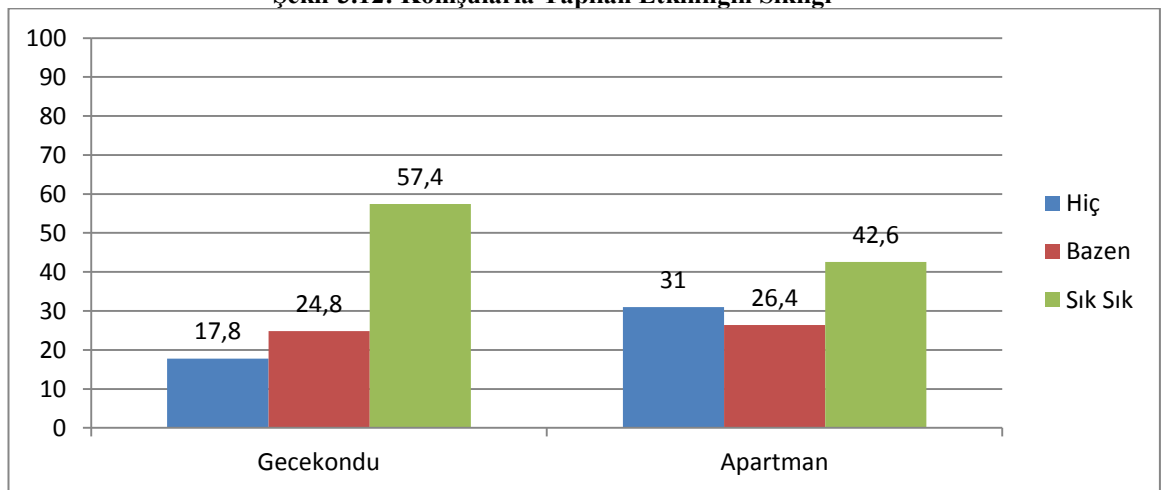
Tablo-3.18: Komşularla Yapılan Etkinliklerin Sıklığı

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid hiç	23	17,8	17,8	17,8
Valid bazen	32	24,8	24,8	42,6
Valid Sık sık	74	57,4	57,4	100,0
Total	129	100,0	100,0	

b. Apartman

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid hiç	40	31,0	31,0	31,0
Valid bazen	34	26,4	26,4	57,4
Valid Sık sık	55	42,6	42,6	100,0
Total	129	100,0	100,0	

Şekil-3.12: Komşularla Yapılan Etkinliğin Sıklığı

Katılımcılar, komşuluk ilişkilerinin görüşme sıklığı ve samimiyet boyutunu ölçen “komşularınızla etkinlik yapar mısınız” sorusuna, 74 kişi gecekondudayken sık sık cevabını vermiştir. Bazen cevabını verenler 32 kişi, komşularıyla neredeyse

hiçbir etkinliğe katılmayanlar ise 23 kişidir. Buna karşılık, apartman yaşamında komşularla etkinliğe katılımda, sık sık cevabını veren katılımcı sayısı 55'dir. Bazen ve neredeyse hiç şeklinde cevap veren katılımcı sayısı ise sırasıyla 34 ve 40'dır.

Tablo-3.18'de görüldüğü üzere, komşularla beraber etkinliğe katılma oranlarında gecekonduda ve apartman arasında en önemli fark, sık sık cevaplarında oluşmuştur. Katılımcıların yüzde 57,4'ü, gecekonduda sık sık komşularıyla beraber etkinlik yaptığını, apartmandayken ise yüzde 42,6'sının komşularla beraber etkinliğe katıldığını ifade etmektedir.

Soru: Mahallenizde Sıcak ve Samimi Komşuluk İlişkisi Var mı?

a. Gecekonduda

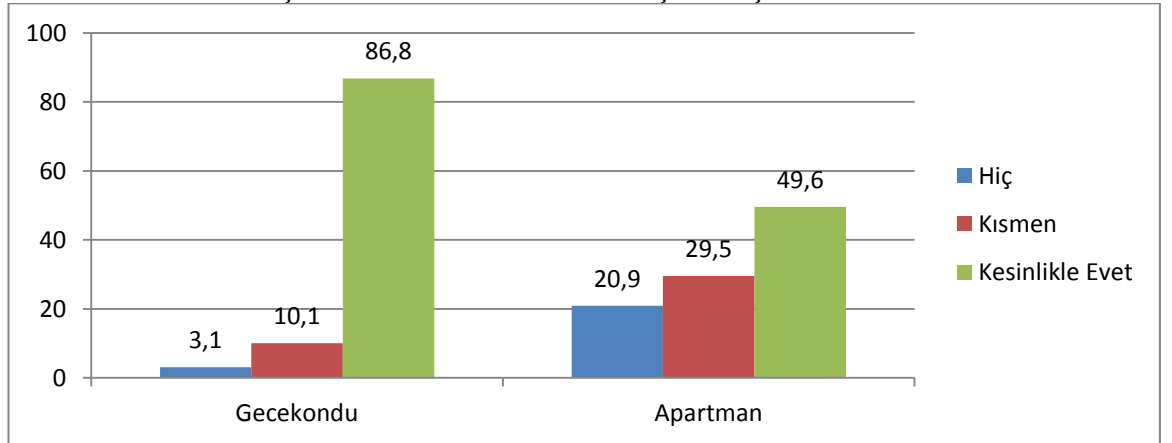
Tablo-3.19: Sıcak ve Samimi Komşuluk İlişkileri

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	hiç	4	3,1	3,1	3,1
	kısmen	13	10,1	10,1	13,2
	Kesinlikle evet	112	86,8	86,8	100,0
	Toplam	129	100,0	100,0	

b. Apartman

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	hiç	27	20,9	20,9	20,9
	kısmen	38	29,5	29,5	50,4
	Kesinlikle evet	64	49,6	49,6	100,0
	Toplam	129	100,0	100,0	

Şekil-3.13: Sıcak ve Samimi Komşuluk İlişkileri

Ankete katılanların yüzde 86,8'ini oluşturan 112 kişi, gecekonduda otururken mahallede sıcak ve samimi komşuluk ilişkisinin, kesinlikle olduğunu ifade etmektedir. Buna karşılık, apartman yaşamında, komşular arasındaki sıcak ve samimi ilişkilerin kesinlikle olduğunu söyleyen 64 kişi ise yüzde 49,6'lık dilimi

oluşturmaktadır. Katılımcıların, yüzde 3,1'i, gecekonduda komşuluk ilişkilerinde sıcaklık ve samimiyetin neredeyse hiç olmadığını düşünürken, apartman yaşamında ise bu oran yüzde 20,9'a yükselmektedir. Elde edilen verilerden anlaşılacağı üzere, kentsel dönüşüm sonrası apartman yaşamında, komşuluk ilişkilerinin bir boyutu olan sıcak ve samimi ilişkiler azaltmıştır.

Soru: Özel Konuları Komşularınızla Paylaşıyor mısınız?

a. Gecekondu

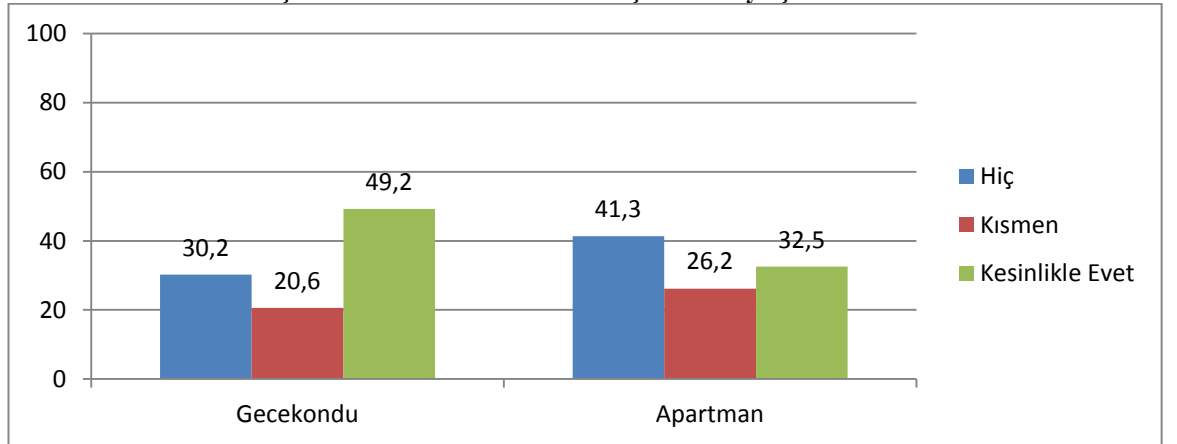
Tablo-3.20: Özel Konuları Komşularla Paylaşma

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	hiç	38	29,5	30,2	30,2
	kısmen	26	20,2	20,6	50,8
	Kesinlikle evet	62	48,1	49,2	100,0
	Toplam	126	97,7	100,0	
Hata		3	2,3		
Toplam		129	100,0		

b. Apartman

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	hiç	52	40,3	41,3	41,3
	kısmen	33	25,6	26,2	67,5
	Kesinlikle evet	41	31,8	32,5	100,0
	Toplam	126	97,7	100,0	
Hata		3	2,3		
Toplam		129	100,0		

Şekil-3.14: Özel Konuları Komşularla Paylaşma

“Özel konuları komşularınızla paylaşıyor mısınız” sorusuna cevap veren katılımcıların 62’si gecekondudayken kesinlikle evet, 26’sı kısmen, 38’i ise neredeyse hiç cevabını vermişlerdir. Katılımcıların, aynı soruya apartman yaşamı için verdiği cevaplar ise, 41 kişi kesinlikle evet, 33 kişi kısmen ve 52 kişi ise evet, şeklindedir. Tablo-3.20’ye bakıldığında, gecekonduda komşular arasında özel

konuların paylaşılma oranı yüzde 49,2 iken, bu oran apartmanda ise yüzde 32,5'e kadar gerilemiştir. Komşuluk ilişkilerinin bir boyutu olan, komşular arasındaki güven ve mahremiyetin azaldığı görülmektedir. Bu durumun komşuluk ilişkilerini de olumsuz şekilde etkilediği düşünülmektedir.

Soru 7. Komşularınızla Birlikte Kendinizi Rahat Hisseder misiniz?

a. Gecekondu

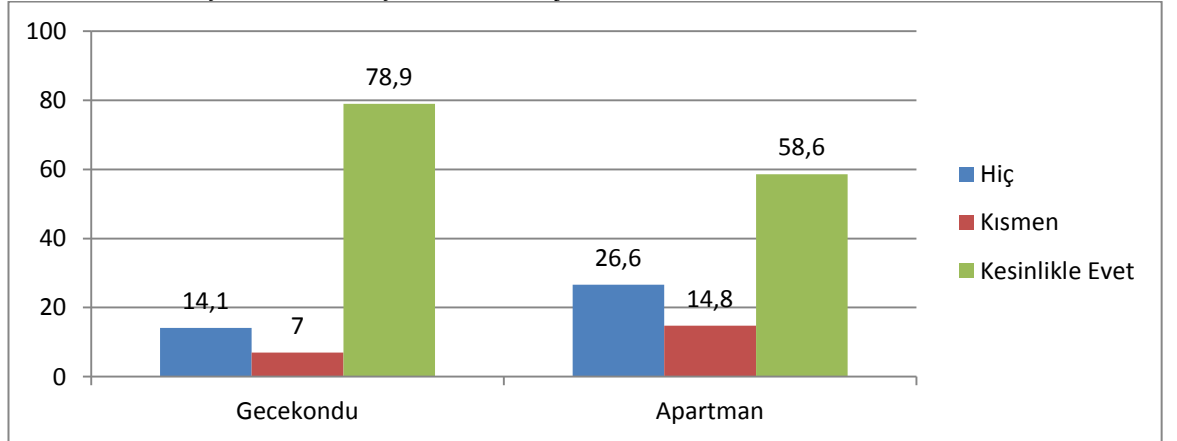
Tablo-3.21: Komşularla Birlikte Rahat Hissetme Durumu

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli				
hiç	18	14,0	14,1	14,1
kısmen	9	7,0	7,0	21,1
Kesinlikle evet	101	78,3	78,9	100,0
Toplam	128	99,2	100,0	
Hata	1	,8		
Toplam	129	100,0		

b. Apartman

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli				
hiç	34	26,4	26,6	26,6
kısmen	19	14,7	14,8	41,4
Kesinlikle evet	75	58,1	58,6	100,0
Toplam	128	99,2	100,0	
Hata	1	,8		
Toplam	129	100,0		

Şekil-3.15: Komşularla Birlikte Rahat Hissetme Durumu

Komşuların birbirleriyle beraberken kendilerini rahat hissetmeleri, birbirlerine duyduğu güvenin ve aradaki mahremiyetin ölçülü olduğunu gösterdiği söylenebilir. Bu bağlamda, katılımcıların, “komşularınızla birlikte kendinizi rahat hissediyor musunuz” sorusuna verdiği cevaplar şu şekildedir. Katılımcılardan 101 kişi gecekonduya dayken kesinlikle evet derken, 18 kişi neredeyse hiç ve 9 kişi ise kısmen cevabını vermiştir.

Apartmandayken komşularıyla birlikteyken kendini kesinlikle rahat hissedenlerin sayısı 75'dir. Kısmen rahat hissedenlerin sayısı 19 iken, neredeyse hiç rahat hissetmeyenlerin sayısı ise 34'tür.

Oransal değişime bakıldığında ise, tablo-3.21'de görüldüğü gibi, gecekondudayken kesinlikle evet cevabını verenlerin oranı yüzde 78,9 iken, apartman yaşamında ise bu oran yüzde 58,6'lara kadar gerilemiştir.

Soru 8. Bir Yere Giderken Komşularla Çocuklarınızı Birbirinize Bırakır mısınız veya Bırakır mıydınız?

a. Gecekondu

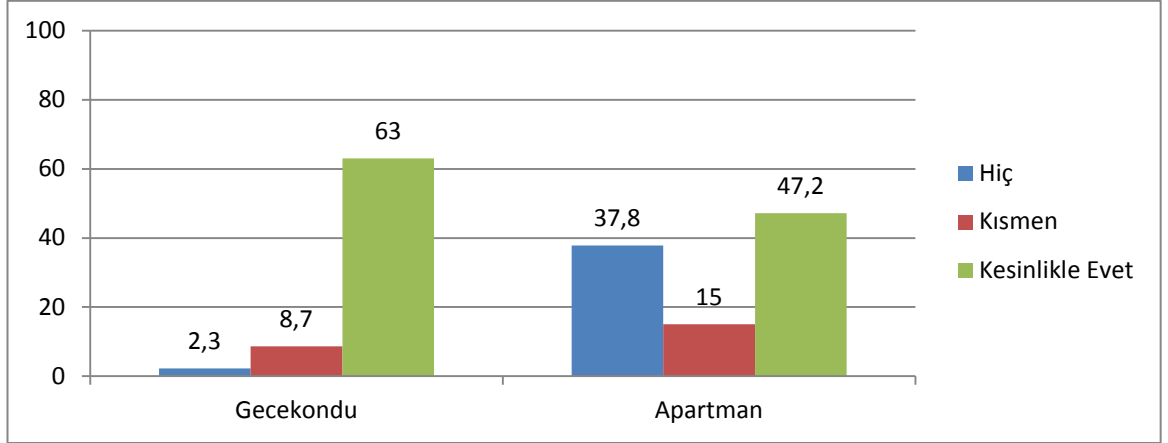
Tablo-3.22: Çocukları Komşulara Bırakma

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam
Geçerli	hiç	36	27,9	28,3	28,3
	kısmen	11	8,5	8,7	37,0
	Kesinlikle evet	80	62,0	63,0	100,0
	Toplam	127	98,4	100,0	
Hata		2	1,6		
Toplam		129	100,0		

b. Apartman

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	hiç	48	37,2	37,8	37,8
	kısmen	19	14,7	15,0	52,8
	Kesinlikle evet	60	46,5	47,2	100,0
	Toplam	127	98,4	100,0	
Hata		2	1,6		
Toplam		129	100,0		

Şekil-3.16: Çocukları Komşulara Bırakma

Komşuluk ilişkilerinin boyutlarından biri olan dayanışma ve yardımlaşma düzeyini ölçen “bir yere giderken komşularla çocuklarınızı birbirinize bırakır mısınız veya bırakır mıydınız” sorusuna gecekonduya dayken 80 kişi kesinlikle evet cevabını vermiştir. Ayrıca, katılımcılardan 36 kişi neredeyse hiç cevabını verirken, 11 kişi ise kısmen bırakırız seçeneğini işaretlemiştir.

Dayanışma ve yardımlaşma, komşular arasındaki samimiyeti ve görüşme sıklığını etkilemektedir. Anket formu uygulamasında görüşülen katılımcılardan bazıları, komşularla arasında yardımlaşmanın azaldığını ve bu nedenle komşularıyla daha az görüştiklerini belirtmişlerdir. Tablo-3.22’de görüldüğü gibi, kısmen ve kesinlikle evet cevapları birlikte değerlendirildiğinde, gecekonduya dayanışma ve yardımlaşma düzeyinin yaklaşık yüzde 72, apartmanda ise bu oranın yüzde 63’lere gerilediği görülmektedir.

Soru 9. Komşularınızdan Borç Para Alır veya Onlara Borç Para Verir misiniz?

a. Gecekondu

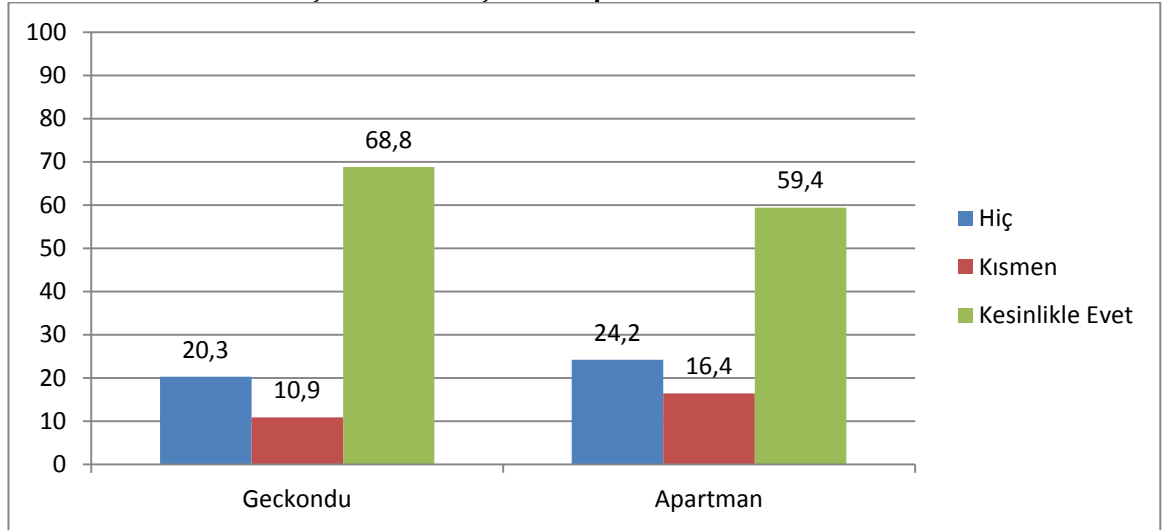
Tablo-3.23: Borç Para Alıp Verme Durumu

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	hiç	26	20,2	20,3
	kısmen	14	10,9	10,9
	kesinlikle evet	88	68,2	68,8
	Toplam	128	99,2	100,0
Hata	1	,8		
Toplam	129	100,0		

B Apartman

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Geçerli	hiç	31	24,0	24,2
	kısmen	21	16,3	16,4
	kesinlikle evet	76	58,9	59,4
	Toplam	128	99,2	100,0
Hata	1	,8		
Toplam	129	100,0		

Şekil-3.17: Borç Para Alıp Verme Durumu

Katılımcılardan 88 kişi gecekondudayken “komşularınızdan borç para alır veya onlara borç para verir misiniz” sorusuna kesinlikle evet, 26 kişi neredeyse hiç ve 14 kişi ise kısmen cevabını vermiştir. Apartman yaşamında ise, katılımcılardan 76’sı kesinlikle evet derken, 31 kişi neredeyse hiç 21 kişi de kısmen cevaplarını vermiştir. Yardımlaşma ve dayanışma düzeyini ölçen bu soruya, katılımcıların yüzde 68,8’i kesinlikle evet derken, bu oran apartmanda ise 59,4’tür.

3.3. Komşuluk İlişkilerinin Boyutlar Bağlamında Değerlendirilmesi Komşuluk Boyutlarının Tanımlayıcı İstatistikleri

Tablo-3.24: Komşuluk Boyutlarının Tanımlayıcı İstatistikleri

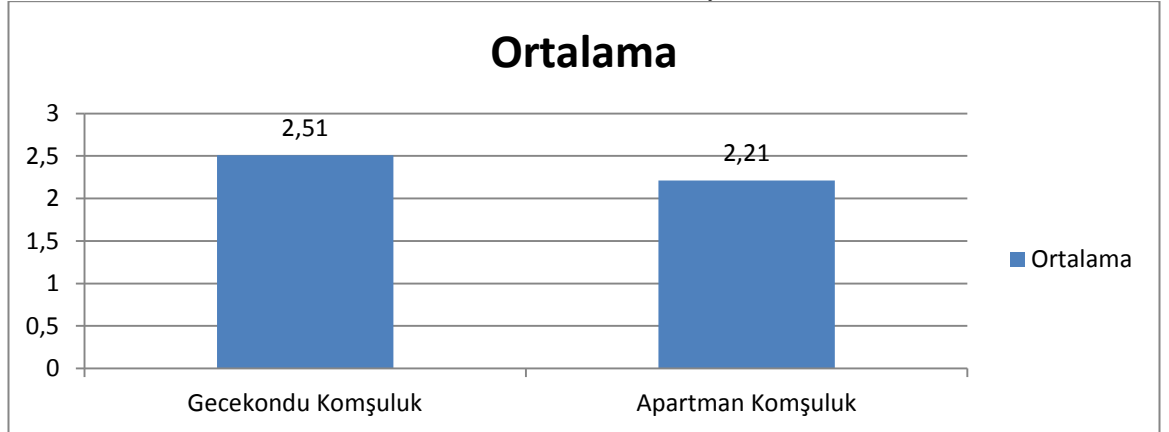
	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
GecekonduSamimiyet	129	1,00	3,00	2,6537	,41122
ApartmanSamimiyet	129	1,00	3,00	2,2326	,63820
GecekonduYardımlaşma	128	1,00	3,00	2,5052	,56585
ApartmanYardımlaşma	128	1,00	3,00	2,3099	,66296
GecekonduGüven	125	1,00	3,00	2,4000	,61784
ApartmanGüven	125	1,00	3,00	2,1120	,69295
Valid N (listwise)	124				

Elde edilen veriler, komşuluğun samimiyet boyutu bağlamında değerlendirildiğinde, gecekondudaki samimiyetin ortalaması 2,65 iken, apartmandaki ortalama ise 2,23'tür. Komşuluk ilişkilerinin yardımlaşma boyutunun ortalamasına bakıldığında, gecekondu 2,50 ve apartmanda ise 2,3'tür. Komşuluğun güven boyutunun ortalamalarına bakıldığında ise gecekondu ortalama 2,4 iken, bu oran apartmanda 2,11'dir. Yukarıdaki tablo-3.24'den anlaşılacağı üzere, komşuluğun boyutlarına tek tek bakıldığında, apartmandayken verilen cevapların ortalaması, gecekonduyken verilen cevapların ortalamasından daha azdır.

Tablo-3.25: Komşuluk İlişkilerinin Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
GecekonduKomşuluk	125	1,22	3,00	2,5191	,44484
ApartmaKomşuluk	125	1,00	3,00	2,2124	,57890
Valid N (listwise)	124				

Şekil-3.18: Komşuluk İlişkilerinin Tanımlayıcı İstatistikler

Komşuluk ilişkileri, tüm boyutlarıyla beraber bir bütün içinde ele alındığında, komşuluk ilişkilerinin apartmana yaşamında zayıfladığını söylemek mümkündür. Tablo-3.25'deki veriler bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Tablo-3.25'e göre, gecekondudaki komşuluk ilişkilerinin ortalaması 2,51, apartmandaki komşuluk ilişkilerinin ortalaması ise 2,21'dir.

3.4. Hipotezlerin Test Edilmesi

H1: Gecekondudaki komşuluk ilişkileri ile apartmandaki komşuluk ilişkileri arasında anlamlı fark vardır.

Tablo-3.26: H1Hipotez Testi

	Ortalama	N	Standart Sapma	Standart Spma Hatası
Pair 1 GecekonduKomşuluk	2,5251	124	,44158	,03965
ApartmentKomşuluk	2,2124	124	,58125	,05220

	Anlamsal Farklılık				t	df	Sig. (2-tailed)	
	Ortalama	Standart Sapma	Standart Sapma Hatası	95% Güven Ölçeğinde Farklılık				
				Düşük				Yüksek
Pair 1 GecekonduKomşuluk - ApartmentKomşuluk	,31272	,65457	,05878	,19637	,42908	5,320	123	,000

Geçerli gözlem sayısı 124'tür. Katılımcıların, gecekondudaki komşuluk ilişkileriyle apartmandaki komşuluk ilişkileri karşılaştırıldığında, gecekondudaki komşuluk ilişkisinin apartmandaki komşuluk ilişkisine oranla ortalamalarının daha yüksek olduğu, gecekondudaki komşuluk ortalamasının 2,52, apartmandaki komşuluk ortalamasının da 2,21 olduğu görülmektedir.

Bu değerler, çalışmanın ana hipotezi bağlamında anlamlı olup olmadığı test edildiğinde, yüzde 5 anlamlılık seviyesinde, iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

H1.1: Gecekonudaki komşuluk ilişkileri boyutlarından Samimiyet ile apartmandaki komşuluk ilişkileri boyutlarından Samimiyet arasında anlamlı fark vardır.

Tablo-3.27: H1.1 Hipotez Testi

	Ortalama	N	Standart Sapma	Standart Sapma Hatası
Pair 1 GecekonduSamimiyet	2,6537	129	,41122	,03621
ApartmentSamimiyet	2,2326	129	,63820	,05619

	Anlamsal Farklılık				t	df	Sig. (2-tailed)	
	Ortalama	Standart Sapma	Standart Sapma Hatası	95% Güven Ölçeğinde Farklılık				
				Düşük				Yüksek
Pair 1 - GecekonduSamimiyet - ApartmentSamimiyet	,42119	,72471	,06381	,29493	,54744	6,601	128	,000

Geçerli gözlem sayısı 129'dur. Katılımcıların gecekondu ve apartmandaki samimiyet boyutu karşılaştırıldığında, gecekonudaki samimiyet ortalamasının 2,5, apartmandaki samimiyet ortalamasının ise 2,2 olduğu görülmektedir. Apartmandaki samimiyet düzeyinin gecekonduya kıyasla daha düşük olduğu söylemek mümkündür.

H1.1 hipotezinin anlamlı olup olmadığı test edildiğinde, yüzde 5 anlamlılık seviyesinde, iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir.

H1.2: Gecekonudaki komşuluk ilişkileri boyutlarından Yardımlaşma ve dayanışma ile apartmandaki komşuluk ilişkileri boyutlarından yardımlaşma ve dayanışma arasında anlamlı fark vardır.

Tablo-3.28: H1.2 Hipotez Testi

	Ortalama	N	Standart Sapma	Standart Sapma Hatası
Pair 1 GecekonduYardımlaşma	2,5052	128	,56585	,05001
ApartmentYardımlaşma	2,3099	128	,66296	,05860

	Anlamsal Farklılık				t	df	Sig. (2-tailed)	
	Ortalama	Standart Sapma	Standart Sapma Hatası	95% Güven Ölçeğinde Farklılık				
				Düşük				Yüksk
Pair 1 - GecekonduYardımlaşma - ApartmentYardımlaşma	,19531	,68928	,06092	,07475	,31587	3,206	127	,002

Geçerli gözlem sayısı 128'dir. Katılımcıların gecekondu ve apartmandaki yardımlaşma ve dayanışma boyutu karşılaştırıldığında, gecekonudaki yardımlaşma

ve dayanışman ortalamasının apartmandaki ortalamaya göre daha yüksek olduğu, gecekondudaki yardımlaşma ve dayanışma ortalamasının 2,5, apartmandaki ortalamasının ise 2,3 olduğu görülmektedir.

Bu değerler, yardımlaşma ve dayanışma hipotezi bağlamında test edildiğinde, yüzde 5 anlamlılık seviyesinde, iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

H1.3: Gecekondudaki komşuluk ilişkileri boyutlarından Güven ile apartmandaki komşuluk ilişkileri boyutlarından Güven arasında anlamlı fark vardır.

Tablo-3.29: H1.3 Hipotez Testi

	Ortalama	N	Standart Sapma	Standart Sapma Hatası
Pair 1 GecekonduGüven	2,4113	124	,60726	,05453
ApartmentGüven	2,1102	124	,69548	,06246

	Anlamsal Farklılık					t	df	Sig. (2-tailed)
	Ortalama	Standart Sapma	Standart Sapma Hatası	95% Güven Ölçeğinde Farklılık				
				Düşük	Yüksek			
Pair 1 - GecekonduGüven - ApartmentGüven	,30108	,72685	,06527	,17187	,43028	4,613	123	,000

Geçerli gözlem sayısı 124'dür. Komşuluk ilişkilerinin boyutlarından biri olan güven düzeyi, gecekondudaki ve apartman bağlamında karşılaştırıldığında, gecekondudaki ortalamasının 2,4 ile, ortalaması 2,1 olan apartmandan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Bu değerler, güven hipotezi bağlamında test edildiğinde, yüzde 5 anlamlılık seviyesinde, iki değişken arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmektedir.

SONUÇ

Her fiziki yapı, kentlerde zaman içerisinde belli nedenlerden dolayı dönüşüme uğramaktadır. Bu dönüşüm, kimi zaman kendiliğinden olduğu gibi, kimi zaman ise insan eliyle ve planlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Kentsel dönüşüm, kentlerin insan eliyle ve planlı bir şekilde gerçekleştirilen dönüşümün uygulama araçlarından bir tanesidir.

Dünyada, dönüşüm çerçevesinde, kentlere yapılan ilk müdahalelerin nedeni, kentlerin çöküntü haline dönüşmesidir. Dünyada kentsel dönüşümün en yoğun yaşandığı dönemlerden biri de II. Dünya savaşı sırasında yıkılan ve çöküntü haline gelen kentlerin, yeniden imar edilmesinin zorunlu olduğu 1950’li yıllardır. Bu dönemde tahrip olan, Hiroşima kentini yeniden imar etmek için uygulanan Hiroşima–Danbara Kenti Kentsel Dönüşüm Projesi ve Almanya’da uygulanan Postdam Kentsel dönüşüm projesi, bu dönemdeki kentsel dönüşüm projelerine örnek olarak gösterilebilir. Kentsel dönüşümün üçüncü evresi ise, neoliberal politikaların egemen olmaya başladığı 1970’li yıllardan günümüze devam etmektedir.

Türkiye’de kentsel dönüşümün geçmişi, gecekonduların ortaya çıkışına kadar götürülebilir. 1950’lerden itibaren başlayan gecekondulara yönelik müdahaleler, daha çok kentsel dönüşümün uygulama çeşitlerinden olan sağlıklaştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Bir başka ifadeyle, gecekondulara yol, su, elektrik, gibi altyapı hizmetleri götürülerek ve çevre düzenlemesi yapılarak, bu bölgelerin daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması hedeflenmiştir.

1990’lı yıllara kadar gecekonduların ıslah etmeye yönelik “ılımlı” ve “affedici” tutum, yerini “yıkıcı” politikalara bırakmıştır. Bu tutum değişikliğinin bir yansıması olarak, kentsel dönüşüm projeleri, uygulamada önemli bir araç olmuştur. Kentsel dönüşüm, 2000’li yıllarda ise, Türkiye’nin gündeminde önemli ölçüde yer bulmuş ve önem kazanmıştır. Günümüzde büyük ölçekteki kent planlarının da bir parçası haline gelmiştir. Son dönemlerde hükümetin açıkladığı Kanal İstanbul, Marmaray gibi projelerde kentsel dönüşümün önemini ortaya koymaktadır.

Çöküntü haline gelen ve kullanılamaz olan, ekonomik açıdan verimliliği azalan, bir bölgenin veya binanın ekonomik ve sosyal hayata yeniden kazandırılmasını amaçlayan kentsel dönüşüm, aynı zamanda kentlerin büyük ölçekli planlarında düzenleyici rol oynamaktadır. Öte yandan, kentsel dönüşüm projelerinin karar alma süreçlerinde ve uygulama aşamalarında yapılan hatalar, bazı sorunlara yol açabilmektedir.

Bu sorunların başında, karar alma süreçlerinde insan unsurunun yeteri kadar dikkate alınmamasıdır. Kentsel dönüşümüne konu olan bölgedeki insanların fikrinin alınması gereklidir. Oturdukları bölgeden taşınmak istememelerine rağmen, kentsel dönüşümün gerçekleşmesi, bu insanları hoşnut etmeyecektir. Ayrıca, gecekondular bölgelerinden apartmana taşınmak zorunda bırakılan insanların, apartman yaşamına adapte olma zorluğu göz ardı edilmektedir.

Diğer bir eleştiri noktası da, genellikle gecekondular bölgelerinde uygulanan bir dönüşüm biçimi olan soylulaştırma neticesinde, alt ve orta gelir gruplarının yaşam kalitesini yükseltmek yerine, bu bölgelere, mevcut durumda yüksek gelir grubuna dahil olanların konumlanmasıdır.

Kentsel dönüşüm sonrası yaşanan mekansal değişim, genel olarak insan ilişkilerini ve özelde ise komşuluk ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Gecekondular bölgelerindeki sıcak, samimi, birincil insan ilişkilerinin yerini apartman yaşamında ise kente özgü olan resmi ve soğuk ikincil ilişkilerin aldığı düşünülmektedir. Bir başka ifadeyle, gecekondular bölgelerinde mekansal uzaklığa rağmen komşuluk ilişkilerinin boyutları olan samimiyet güven ve dayanışmanın üst düzeyde olduğu, apartman yaşamında ise komşuların mekansal anlamda birbirlerine yakın olmasına rağmen samimiyet, güven ve yardımlaşmanın gecekondular bölgelerine kıyasla daha düşük düzeyde gerçekleştiği sonucuna varmak mümkündür.

Bu bağlamda, çalışmanın konusunu, kentsel dönüşümün komşuluk ilişkileri üzerine etkisi oluşturmaktadır. Bu çalışma, kentsel dönüşüm projesi kapsamında Cumhuriyet mahallesindeki apartmanlara yerleşen insanların, gecekondulara kıyasla, komşuluk ilişkilerinde değişimin olup olmadığını ve bu değişimin hangi yönde olduğunu araştırma iddiasını ortaya koymaktadır.

Anket formuna cevap veren katılımcıların yüzde 76'sı, "komşularınızla ne sıklıkta görüşürsünüz" sorusuna, gecekondudayken sık sık cevabını verirken, apartman yaşamında bu oran yüzde 46,5'a gerilemiştir. Komşular arasındaki samimiyetin göstergelerinden biri de komşuların etkinliklere beraber katılmasıdır. Bu bağlamda sorulan "komşularınızla etkinlik yapar mısınız" sorusuna cevap veren katılımcıların yüzde 74'ü, gecekondudayken sık sık etkinliğe katıldıklarını belirtirken, bu oran apartman yaşamında ise yüzde 55'e gerilemiştir. Komşular arasındaki sıcak ve samimi ilişkilerin ne düzeyde komşular arasındaki bağı etkilemektedir. Bu bağlamda, katılımcılardan, "mahallenizde sıcak ve samimi komşuluk ilişkisi var mı" sorusuna, gecekonduda otururken kesinlikle sıcak ve samimi ilişkiler vardı cevabını verenlerin oranı yüzde 86,8'dir. Apartman yaşamında ise sıcak ve samimi ilişkilerin kesinlikle olduğunu söyleyenlerin oranı 49,6'dır.

Komşuların birbirleriyle yardımlaşma ve birbirlerine olan güveni hakkında veriler sunan, "ihtiyaç halinde, komşularınızla birbirinize anahtar bırakır mısınız" sorusuna cevap veren katılımcıların yüzde 62'si, gecekondudayken sık sık birbirimize anahtar bırakırdık diye belirtirken, apartman yaşamında ise, bu oran yüzde 49,6'dır. Katılımcılara sorulan, "komşularınızdan borç para alır veya onlara borç para verir misiniz" sorusuna ise, katılımcıların yüzde 68,8'is gecekondudayken kesinlikle evet cevabını verirken, apartman yaşamında ise bu oran yüzde 59'lara gerilemiştir. "Komşularınızla dayanışma ve yardımlaşma düzeyi nedir" sorusuna, katılımcıların yüzde 75,2'si kesinlikle evet cevabını verirken, apartman yaşamındaki dayanışma ve yardımlaşma oranı ise yüzde 58,1'e gerilemiştir. Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı üzere, kentsel dönüşüm sonrası, komşular arasında gerçekleşen dayanışma ve yardımlaşma önemli ölçüde azalmıştır.

Komşuluk ilişkilerinin bir boyutu da, komşuların birbirlerine duyduğu güven ve mahremiyet alanıdır. Bu bağlamda sorulan "özel konuları komşularla paylaşır mısınız" sorusuna cevap veren katılımcıların yüzde 49,2'si gecekondudayken kesinlikle evet derken, apartman yaşamında ise bu oran yüzde 32'lere gerilemiştir. Katılımcılara sorulan diğer bir soru da, komşularla beraberken kendilerini rahat ve güvende hissedip hissetmedikleriyle ilişkindir. Buna göre, katılımcıların yüzde 78,9'u gecekondudayken kesinlikle evet cevabını verirken, apartman yaşamı söz konusu olduğunda ise kesinlikle evet diyen katılımcıların oranı yüzde 58,6'da

kalmıştır. Özellikle kadınların evden dışarı çıkarken çocuklarını komşulara emanet etmesi, komşulara duyulan güveni ortaya koymaktadır. Bu bağlamda sorulan “Bir yere giderken komşularla çocuklarınızı birbirinize bırakır mısınız” sorusuna cevap veren katılımcıların yüzde 63’ü gecekondudayken çocuklarımızı hep birbirimize bırakırdık cevabını vermişlerdir. Aynı soru apartman yaşamı için sorulduğundan ise, katılımcıların yüzde 47,2’si bu görüşe katılmaktadır. Komşular arasındaki güveni inceleyen sorulara verilen cevaplar bağlamında, komşular arasındaki güven duygusunun azaldığı tespit edilmiştir.

Komşuluk ilişkilerinin güven, samimiyet ve yardımlaşma boyutları, bu araştırmanın aynı zamanda alt hipotezlerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, gecekondudaki komşuluk ilişkileri boyutlarından samimiyet ile apartmandaki komşuluk ilişkileri boyutlarından Samimiyet arasında anlamlı fark vardır, H1.1 hipotezi kabul edilmiştir. Komşular arasındaki güveni test eden H1.2 hipotezi ve komşular arasındaki yardımlaşma ve dayanışma düzeyini test eden H1.3 hipotezi de kabul edilmiştir. Ayrıca, bu üç boyutun bir arada test edildiği H1 hipotezi de kabul edilmiştir.

Yukarıdaki veriler ışığında, kentsel dönüşüm sonrası apartmanda yaşayan insanların, bugünkü komşuluk ilişkileriyle gecekondu mahallelerinde yaşadıkları komşuluk ilişkileri arasında anlamlı bir fark olduğunu söylemek mümkündür. Bir başka ifadeyle, samimiyet, güven ve yardımlaşma boyutlarıyla incelenen komşuluk ilişkilerinin, gecekondudan apartman yaşamına geçildiğinde zayıfladığı görülmektedir. Bununla birlikte, komşuluk ilişkilerindeki zayıflamanın, görece daha küçük ölçekli olmasının, bazı nedenlerinin olduğu düşünülmektedir. Cumhuriyet mahallesi sakinlerinin düşük eğitim ve gelir seviyesinin, kent toplumlarında olduğu gibi komşuların zevk ve beğenilere göre seçilmesine olanak tanımamış olması, bu nedenler arasında sayılabilir. Ayrıca, önceki mahallelerinde komşuluk ilişkisi içerisinde olanların, apartman yaşamında da bu ilişkiyi çoğunlukla devam ettirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun, komşuluk ilişkilerinin daha fazla zayıflamasının önüne geçtiği söylemek mümkündür.

Sonuç olarak, insan unsurunu dikkate almadan gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projelerinde, insan ilişkilerinin ve özelde ise komşuluk ilişkilerinin etkileneceği çok açıktır. Ayrıca, kentsel dönüşüm çerçevesinde taşınmak zorunda

kalan insanların, sosyoekonomik koşullarının dikkate alınmaması da apartman yaşamına uyum konusunda çeşitli sıkıntılara yol açmaktadır. Türkiye'nin özellikle görece daha az gelişmiş bölgelerinde, bu tür sıkıntıların daha fazla yaşandığı da söylenebilir.

Bu çalışmanın, bundan sonra uygulanması düşünölen kentsel dönüşüm projelerinin karar aşamasında dikkate alınacağı ve bundan sonra yapılacak akademik araştırmalara ışık tutacağı düşünölmektedir.

KAYNAKÇA

AÇIKGÖZ,Özkan, www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/iktisatsosyoloji/article/.. /5541

ALADA, Adalet Bayramoğlu, **Osmanlı Şehrinde Mahalle**, İstanbul, Sümer Kitabevi, 2008.

ALPER, Yusuf, “Aile ve Sosyal Güvenlik” (1991), **Aile Ansiklopedisi**, C:3, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, s. 909-920.

ALVER, Köksal, Mahalle: Mekan ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği, **İdealkent**, Sayı:2 (2011), s.116-139.

ASLAN, “Şükrü, Kentsel Mekanda Yeralma Biçimlerinden Tasfiye Edilme Projelerine Kadar Gecekonduya İlişkin Değişen Söylemin Toplumsal Anlamı”, VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi, **Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar**, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, 2009.

ATAÖV, Anlı, Sevin OSMAY, Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım, **METU JFA**, C:24, Sayı:2(2007), s.57-82.

AYATA, Sencer; GÜNEŞ, Ayşe, **Konut Komşuluk ve Kent Kültürü**, Ankara, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, 1996.

AYDINLI, Halil İbrahim, Hilal TURAN, “Kuramsal ve Yasal Çerçeve de Türkiye’de Kentsel Dönüşüm”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:28 (2012), s.61-70.

BAL, Hüseyin, **Kent Sosyolojisi**, Isparta, Fakülte Kitabevi, 2008.

BARBAROSOĞLU, Fatma Karabıyık, **Moda ve Zihniyet**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2009.

BAYRAKTAR, Erdoğan, **Bir İnsanlık Hakkı Konut**, İstanbul, Boyut Yayın Grubu, 2007.

BAYRAKTAR, Fatma Sibel, “Komşu Sözcüğü Üzerine”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Elazığ, Cilt: 12, Sayı: 2 (2012), s. 129-138.

CASTELLS, Manuel, **Enformasyon Çağı**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, C:3, 2007.

ÇAĞAN, Kenan, “Ailenin İşlevleri” (2009), **Aile Sosyolojisi**, Açılım Kitap, İstanbul, s.103-118.

ÇAKIR, Sabri, **Kentleşme ve Gecekondu Sorunu: Elazığ Örneği**, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2007.

ÇETİN, İhsan, **Gecekondu Mekan Sosyolojisi**, İstanbul, Yaba Yayınları, 2012.

DOĞAN, İsmail, **Sosyoloji**, Ankara, Pegem Akademi, 2008.

EKİCİ, Oktay, Kars Kitabı, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2006.

ERDEM, Mustafa, “Dinler ve Aile” (1991), **Aile Ansiklopedisi**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, C:1, s. 341-354.

ERGUN, Mustafa, “Sanayileşme ve Ailenin Görevlerinde Meydana Gelen Değişmeler”, **Aile Ansiklopedisi** (1991), C:3, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, s. 893-894.

ERGUN, Cem, “Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları ve Gülsuyu Mahallesi Örneği”, VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi, **Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar**, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, 2009.

ERGUN, Cem, GÜL, Hüseyin, “Barınma Hakkının İhlal Edilme Sürecinde Kentsel Dönüşüm Projeleri”, **Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu II Bildiriler Kitabı**, Pamukkale Üniversitesi, Petrol-İş Yayını, Denizli, 2010, s.359-369.

ERKAN, Rüstem, **Kentleşme ve Sosyal Değişme**, Ankara, Bilimadamı Yayınları, 2002.

ERMAN, Tahire, Kent ve Gecekondu, **Kent Sosyolojisi Çalışmaları**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 227- 266.

ERTAŞ, Mehmet, Kentsel Dönüşüm Çalışmalarında Sosyal Boyutun İncelenmesi Ankara ve Londra Örnekleri, **Teknik - Online Dergi**, Selçuk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Konya, Cilt: 10 Sayı:1 (2011), s.1-18

GENAR, **Konya’da Komşuluk Araştırması**, İstanbul, Konya Büyükşehir Belediyesi, 2006.

GÖKÇE, Birsen, **Gecekondu Gençliği**, Ankara, Hacettepe Yayınları, 1976,

GÖKÇE, Birsen, **Gecekondularda Ailelerarası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü**, T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, İzmir, 1993.

GÜÇLÜ, Sevinç, **Kentleşme ve Göç Sürecinde Antalya’da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci**, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002.

GÜNDÜZ, Mustafa; YILDIZ, Cengiz, Türk Yazılı Kültüründe Komşuluk, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 25 (2008), s. 123-138.

İŞİK, Oğuz; PINARCIOĞLU, Melih, **Nöbetleşe Yoksulluk**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

İslam Ansiklopedisi, **Kars**, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, c. 24, s. 516.

İÇLİ, Gönül, Kentsel Dönüşüme İlişkin Sosyolojik Bir Değerlendirme, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, c 3 s.1(2011), s. 43-57.

Jülide AKYÜZ, 16. Ve 19. Yüzyıllar Arasında Kars; **Beyaz Uykusuz Uzakta**, İstanbul, YKY, 2006 s. 81.

KALAYCIOĞLU, Sibel, DUDUHACIOĞLU, Başak, KARAÇALI, Halil, BEYAZ, Dilek, “Mekansal Değişimin Algılanması: Ankara Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşümü”, VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi, **Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar**, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, 2009.

KARA, Mustafa; PALABIYIK, Hamit, “1980 Sonrası Türkiye’de Konut Politikaları Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Gecekondu Dönüşüm Uygulamaları”, **International Davraz Congress on Social and Economic Issues Shaping the World’s Future: New Global Dialogue**”, 24-26 Eylül, 2009, Isparta, ss. 1541-1558.

Kars Valiliği, **Cumhuriyetimizin 75. Yılında Kars**, Kars Valiliği, 1999.

- KAYGALAK, İrfan; IŞIK, Şevket, “Kentleşmenin Yeni Ekonomik Boyutları”, **Ege Coğrafya Dergisi**, Sayı: 16 (2007), s.17-35.
- KELEŞ, Ruşen, **100 Soruda Türkiye’de Şehirleşme**, Konut ve Gecekondu, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1972.
- KELEŞ, Ruşen, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, İmge Kitabevi, İstanbul, 1998.
- KELEŞ, Ruşen, **Kentleşme Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi, 2012.
- KURTULUŞ, Hatice, “Kent Sosyolojisinde Değişen Kavrayışlar ve Türkiye’nin Kentleşme Deneyimi”, **Kent Sosyolojisi Çalışmaları**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2010, s.177-226.
- MARSHALL, Gordon, **Sosyoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat, Ankara, 1999.
- NİRAY, Nasır, **Tarihsel Süreç İçerisinde Kentleşme Olgusu ve Muğla Örneği**, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Muğla, Sayı: 9(2002), s.1-27.
- ÖZER, İnan, “Kent Ailesi”, **Aile Ansiklopedisi** (1991), C:2, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, s.665-675.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali, **Türkçe Sözlük**, İstanbul Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.
- SARUHAN, Şadi Can; ÖZDEMİRCİ, Ata, **Bilim Felsefe Metodoloji**, Beta Yayınları, İstanbul, 2011.
- SENCER, Yakut, **Türkiye’de Kentleşme**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1979.
- SEZAL, İhsan, **Şehirleşme**, Alternatif Üniversite, İstanbul,1992.
- SUHER, Hande, “Kentleşme Sürecinde Kentlileşmeyi Geliştirici Politikalar”, **Kentleşme ve Kentlileşme Politikaları**, Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, 1991, s.103-131.
- ŞAHİN, Musa; IŞIK, Esra, Osmanlı’dan Cumhuriyete Mahalle Yönetimi, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 30 (2011), s.221-230.

ŞENYAPILI, Tansı, Cumhuriyetin 75. Yılı Gecekonduunun 50.Yılı, **75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık**, Tarih Vakfı Yurt Yayınevi, 1998.

ŞIŞMAN, A., Kibaroğlu, D., “ Dünyada ve Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları”, **12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı**, URL: http://www.hkmo.org.tr/resimler/ekler/0e6be4ce76ccfa7_ek.pdf, 2009.

TEKİN, Mustafa, “Dinlerin Perspektifinden Aile Kurumu” (2009), **Aile Sosyolojisi**, Açılım Kitap, İstanbul, s.217-253.

THORNS, David, **Kentlerin Dönüşümü**, Soyak Yayınları, İstanbul, 2004.

TÜRKDOĞAN, Orhan, **Gecekondu İnsan ve Kültür**, GENAR, İstanbul, 2002.

TÜSİAD, **Türkiye’nin Fırsat Penceresi Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri**, İstanbul, Lebib Yalkın Yayınları, 1999.

YILDIRIM, Ergun, “Aile ve Evlilik Türleri” (2009), **Aile Sosyolojisi**, Açılım Kitap, İstanbul, s. 81-103.

YÖRÜKAN, Ayda, **Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri**, Nobel Yayın, Ankara, 2006.

YÖRÜKAN, Turhan, **Şehir Konut Mahremiyet**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi, 2012.

<http://www.karskentrehberi.com/mimari.asm> (1Haziran 2011).

URL: <http://www.kars.bel.tr/?NewsId=617>, (16 Mayıs 2013).

URL:http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.51b4985ec316c2.16388266, (23 Nisan 2013).

URL:http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.51b498629abd17.37217147, (2 Mayıs 2013).

URL:http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.51b498551f2078.82185923, (14 Mayıs 2013).

URL:http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.51b4a1b642f998.95253257, (22 Mayıs 2013)

Ek -1: ANKET FORMU

Sayın Cumhuriyet Mahallesi sakinleri,

Bu anket Kafkas Üniversitesi'nde yürütülmekte olan Yüksek Lisans çalışması için hazırlanmıştır. Bu anketle, sizlerin kentsel dönüşüm süreci ve sonrasında komşuluk ilişkilerinizin ne şekilde etkilendiğinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Teşekkürler.

Yrd. Doç. Dr. Selçuk AYDIN

Arş. Gör. Mehmet DEMİR

Aşağıdaki sorular için (1) Sık Sık (2) Bazen (3) Neredeyse Hiç cevaplarından birini işaretleyiniz.

	Gecekondu			Apartman		
1) Sami- Komşularınızla ne sıklıkta görüşürsünüz?	1	2	3	1	2	3
2) Güven- İhtiyaç halinde, komşularla birbirinize anahtar bırakır mısınız?	1	2	3	1	2	3
3) Yardım- Komşularınızla aranızda dayanışma ve yardımlaşma düzeyi nedir?	1	2	3	1	2	3
4) Samim- Komşularınızla etkinlik yapar mısınız?	1	2	3	1	2	3

Aşağıdaki sorular için, Kesinlikle Evet, (2) Kısmen, (3) Neredeyse Hiç cevaplarından birini işaretleyiniz

	Gecekondu			Apartman		
5) Samim- Mahallenizde sıcak ve samimi komşuluk ilişkisi var mı?	1	2	3	1	2	3
6) Güven mah- konuları komşularınızla paylaşır mısınız?	1	2	3	1	2	3
7) Güven- mah Komşularınızla birlikteyken kendinizi rahat hissedersiniz?	1	2	3	1	2	3
8) Bir yere giderken komşularla çocuklarınızı birbirinize bırakır mısınız veya bırakır mıydınız?	1	2	3	1	2	3
9) Yardım-Komşularınızdan borç para alır veya onlara borç para verir misiniz?	1	2	3	1	2	3

10) Borç para almak istediğinizde aile fertleri haricinde genellikle aşağıdakilerden hangisinden ihtiyacınızı karşılırsınız?

a- Akrabalardan b- Komşulardan c- Bankalardan d- Köylülerimden

11) Birbirinizi ziyaretleriniz genelde nasıl gerçekleşmektedir?

a- Çoğu zaman habersiz, teklifsizce birbirimize gider geliriz b- Önceden uygun olup olmadığını sorar ona göre gider geliriz. c- Her ikisi de d- Ziyaret etmem

12) Apartman yaşamı sizin için neyi ifade ediyor?

a- Modern Yaşam ve Kent b- Güvensizlik c- Yalnızlık d- Komşuluk ilişkilerinin Zayıflaması

e- Daha İyi Yaşam Koşulları f- Diğer.....

13) Evin temel gıda (erişte, yufka, vb.) ihtiyacını genel olarak nasıl temin edilir?

a- Evde yapılır b- Komşularla beraber hazırlanır c- Aile üyeleriyle beraber hazırlanır d- Mahalledeki marketten e- Süpermarketlerden

14) Apartmanda yaşamaktan, dolayısıyla kentsel dönüşümden genel olarak memnun musunuz?

a- Kesinlikle b- Kısmen c- Neredeyse Hiç

15) Kentsel Dönüşüm sürecinde ve sonrasında yaşadığınız olumlu ve olumsuz şeyler nelerdir.

.....
.....
.....

16) Cinsiyet: a- Erkek b- Kadın

17) Yaş: a- 24- 34 b- 35-44 arası c- 45- 54 arası d- 55 ve üstü

18) Medeni Durumu: a- Bekar b- Evli

19) Eğitim: a- Okuma Yazma Bilmiyorum b- Okuma yazma biliyorum c- İlköğretim d- Lise e- Üniversite ve üstü

20) Gecekonuda otururken geçimizi nasıl sağladınız, mesleğiniz neydi?

a- İşçi b- Memur c- Esnaf d- Seyyar satıcı/ pazarcı e- Hayvancılık/Tarım f- Esnaf g- Ev Hanımı h- Emekli k- Öğrenci l- İşsiz

21) Kentsel dönüşüm sonrasında mesleğinizde veya geçim kaynağınızda bir değişiklik oldu mu?
a- Hayır b- Evet (.....)

22) Aylık ortalama geliriniz: a- 0-773 b- 774- 1700 c- 1701 ve üstü

23) Önceden hangi mahallede oturuyordunuz?

.....

24) Komşularınız genellikle hangi mahalleden gelenlerden oluşmaktadır?

.....

ÖZGEÇMİŞ

1984 yılında İstanbul'da doğdu.

1998 yılında Kuleli İlköğretim okulunu bitirdi.

2002 yılında Zeytinburnu Teknik Meslek Lisesi'ni bitirdi

2009 yılında Fatih Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünden mezun oldu.

2009 yılında Kafkas Üniversitesinde Araştırma Görevlisi olarak işe başlamıştır.

2009- halen Kafkas Üniversitesinde Araştırma Görevlisi olarak iş yaşamını sürdürmektedir.